

PROJEKT STRATEGII ROZWOJU GMINY JAROSŁAW

2022 - 2030

Spis treści

1.	Wstęp.....	4
2.	Metodologia Strategii Rozwoju Gminy Jarosław na Lata 2022-2030	7
2.1.	Pojęcie Strategii Rozwoju.....	8
2.2.	Wymogi prawne opracowania	9
2.3.	Procedura formułowania Strategii Rozwoju Gminy Jarosław.....	9
3.	Diagnoza Gminy Jarosław	11
3.1.	Położenie geograficzne i administracyjne.....	12
3.2.	Sytuacja demograficzna	13
3.3.	Oświata i wychowanie	20
3.4.	Ochrona zdrowia.....	22
3.5.	Pomoc społeczna	23
3.6.	Kultura i sport	30
3.7.	Aktywność obywatelska mieszkańców	35
3.8.	Bezpieczeństwo publiczne	38
3.9.	Środowisko naturalne i formy ochrony przyrody	40
3.10.	Dziedzictwo kulturowe, turystyka i rekreacja	47
3.11.	Planowanie przestrzenne.....	60
3.12.	Infrastruktura komunikacyjna i transport publiczny.....	62
3.13.	Gospodarka mieszkaniowa i budownictwo	65
3.14.	Infrastruktura techniczna.....	68
3.15.	Rynek pracy i bezrobocie	77
3.16.	Gospodarka i rolnictwo	81
3.17.	Gospodarka finansowa	88
4.	Gmina w oczach mieszkańców.....	94
5.	Wnioski z diagnozy – Analiza SWOT.....	104
6.	Główne problemy w obszarach strategii	109
7.	Plan operacyjny strategii rozwoju Gminy Jarosław na lata 2022-2030 oraz kierunki interwencji rozwoju Gminy	111
7.1.	Misja i wizja.....	112
7.2.	Cele strategiczne rozwoju w wymiarze przestrzennym, gospodarczym i społecznym. Kierunki działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych. Oczekiwane rezultaty planowanych działań oraz wskaźniki ich osiągnięcia	113
8.	Wieloletni Plan inwestycyjny	123
9.	Część planistyczna.....	128
9.1.	Rozwój strategiczny Gminy Jarosław w latach 2022-2030	129

9.2.	Drzewo problemów	129
9.3.	Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie	130
9.4.	Spójność kierunków rozwoju Gminy z kierunkami wynikającymi ze strategii rozwoju województwa. Obszary strategicznej interwencji wraz z zakresem planowanych działań.....	133
9.5.	Model strukturalny funkcjonalno – przestrzennej gminy	149
10.	System realizacji strategii, w tym wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych	157
10.1.	System realizacji strategii, w tym wytyczne do sporządzenia dokumentów wykonawczych.....	158
10.2.	Wdrażanie Strategii	159
10.3.	System monitorowania i ewaluacji Strategii Rozwoju Gminy Jarosław	160
10.4.	Raport z realizacji Strategii Rozwoju Gminy Jarosław	161
10.5.	Ewaluacja – ocena skutków wdrażania zapisów Strategii	163
11.	Ramy finansowe oraz źródła finansowania	166
	Spis tabel	172
	Spis map	175
	Spis wykresów	177
	Spis zdjęć	180

ROZDZIAŁ 1

WSTĘP

Szanowni Państwo, Drodzy Mieszkańcy Gminy Jarosław, nowa Strategia Rozwoju Gminy Jarosław na 2022 – 2030 jest efektem wspólnych prac, zarówno pracowników urzędu i jednostek podległych, ekspertów zewnętrznych, a przede wszystkim Państwa – aktywnych mieszkańców, którzy poświęcili swój czas, by wspólnie odpowiedzieć na nurtujące nas pytania i przedstawić swoją wizję Gminy Jarosław za lat 10, wesprzeć nas w próbie odpowiedzi na pytanie: w jakim miejscu chcemy być, mieszkać, żyć, odpoczywać, czego oczekujemy i pragniemy dla siebie, dla naszych dzieci, rodziców, przyjaciół?

Efektom tej wspólnej refleksji jest niniejsza Strategia i zawarte w niej cele, które nakreśliliśmy, a także obszary, w których razem chcemy działać i zmieniać naszą gminę. Podsumowując efekty kilkumiesięcznych prac, patrzę w przyszłość z optymizmem i dostrzegam Gminę Jarosław, które jest ponadlokalnym liderem współpracy, gminą, która podejmuje i podejmować będzie liczne inicjatywy, wprowadzać innowacyjne pomysły służące poprawie życia mieszkańców.

Chcemy budować dobre relacje sąsiedzkie z gminami ościennymi, których potrzeby i oczekiwania należy rozumieć, ale równocześnie podejmować działania oparte na obopólnych korzyściach. To, co szczególnie dla nas istotne i co można uznać za kluczowy czynnik sukcesu, to współpraca i relacje partnerskie z gminami sąsiednimi. Już dzisiaj bardzo mocno na siebie oddziałujemy, mamy liczne powiązania funkcjonalne. Wykorzystanie potencjału tej współpracy w znaczący sposób przyspieszy rozwój Gminy Jarosław.

Po przejściu procesu tworzenia Strategii widzę, że jesteśmy dumni z naszej gminy i 13 sołectw, które ją tworzą. Jesteśmy społecznością, która ma swoje tradycje, a lokalne różnice stanowią o naszej sile, jako wspólnoty samorządowej. Bo Mieszkańcy są nie tylko celem Strategii, ale równocześnie siłą te rozwiązania wprowadzającą.

Wybiegając w przyszłość, widzimy Gminę Jarosław, jako miejsce przyjazne mieszkańcom, małą Ojczyznę, z którą się identyfikują, gminę w ludzkiej skali, w której usługi są łatwo dostępne, znalezienie pracy nie stanowi problemu, sieć dobrze zorganizowanych szkół zapewnia wysoki poziom nauczania i każde dziecko ma zapewnione miejsce w przedszkolu oraz żłobku. Liczne atrakcje zapewniają możliwość spędzania wolnego czasu, a dobrze zorganizowana i sprawnie działająca komunikacja zbiorowa zapewniająca szybkie, komfortowe i bezpiecznie przemieszczanie się sprawia, że posiadanie samochodu staje się niekoniecznym luksusem. Powietrze, którym oddychamy jest czyste, nie obawiamy się wyjścia na spacer w zimowe popołudnie, nie sprawdzamy przed wyjściem, jaka jest jakość powietrza, bo zawsze jest co najmniej dobra.

Zależy nam bardzo, by przyciągać do gminy inwestorów, którzy z troską podchodzą do ochrony środowiska, a swoje firmy chcą rozwijać w sposób zrównoważony. Takich przedsiębiorców i inwestorów będziemy wspierać, wspólnie z nimi planować i budować rozwój gospodarczy naszej gminy.

Szanowni Mieszkańcy

To jest nasza wspólna wizja, nasza odpowiedź na pytanie, jaką Gminę Jarosław chcemy. To wskazanie dalekosiężnego kierunku rozwoju, swego rodzaju "latarnia morską", która wyznaczać będzie kierunek.

Życzę sobie i Państwu, aby to nasze wspólne marzenie opisane w „Strategii 2030” jak najszybciej się ziściło.

**Wójt Gminy Jarosław
Elżbieta Grunt**

Opracowanie Strategii Rozwoju Gminy Jarosław na lata 2022-2030 było procesem wieloetapowym, szeroko angażującym mieszkańców gminy i przedstawicieli lokalnych instytucji organizacji. Założeniem dokumentu było połączenie tradycji z nowoczesnością oraz pomysłów mieszkańców z wizją ekspertów zewnętrznych. Praca rozpoczęła się od stworzenia mapy problemów i wyzwań dla Gminy Jarosław w sześciu obszarach – środowisko, ekonomia, ludzie, życie, zarządzanie i mobilność. Lista wyzwań powstała w oparciu o analizę danych statystycznych, polityk i dokumentów strategicznych obowiązujących w gminie oraz literatury przedmiotu. Równocześnie prowadzone były wywiady bezpośrednie z wybranymi pracownikami Urzędu.

Przygotowana została także ankieta badająca opinię mieszkańców na temat jakości życia w gminie. Zakończenie tego etapu nastąpiło w na przełomie miesiąca marca oraz kwietnia 2022 r., a jego efektem było powstanie raportu diagnostycznego opisującego sytuację w gminie.

Dokument został uzupełniony o listę wskaźników, zaś sformułowane cele i kierunki zmian zostały zweryfikowane pod względem zgodności z dokumentami wyższego rzędu o charakterze krajowym i regionalnym. Sformułowano inne niezbędne elementy Strategii - system monitoringu.

ROZDZIAŁ 2

METODOLOGIA STRATEGII ROZWOJU GMINY JAROSŁAW NA LATA 2022 - 2030

2.1. Pojęcie Strategii Rozwoju

Strategia Rozwoju jest dokumentem, który w jasny sposób wskazuje kierunki, w jakich powinna zmierzać gmina, aby zapewnić zrównoważony rozwój, a mieszkańcom poprawę, jakości życia. Jej celem jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, co trzeba zrobić, aby funkcjonować i rozwijać się w przyszłości. Strategia Rozwoju Gminy Jarosław to plan długofalowego działania Rady Gminy Jarosław, Wójta Gminy Jarosław wspierających go urzędników z Urzędu Gminy Jarosław oraz wszystkich, którym na sercu leży lepsze jutro gminy, wobec szans i zagrożeń wynikających ze zmieniającego się otoczenia i działań innych podmiotów. Zgodnie z zapisami Strategii Rozwoju działanie takie jest ukierunkowane przez wartości i opcje uznane przez społeczność lokalną, bazujące na wewnętrznym potencjale sił i uwzględniające jej wewnętrzne słabości.

Strategia Rozwoju ma charakter krótkookresowy tzn. obejmuje zwykle okres kilku lat. Dłuższa perspektywa dla potrzeb jednostek samorządu terytorialnego nie jest zasadna, ponieważ powoduje, że cele stają się mniej realne np. nie spełniają kryterium SMART (Konkretność, Mierzalność, Afirmatywność, Realistyczność, Określone w czasie).

Strategia Rozwoju nie może zawierać precyzyjnej listy inwestycji do realizacji, a jedynie wskazać te kluczowe, ponieważ z definicji jest to domeną Wieloletnich Prognoz Finansowych. Tak szczegółowe informacje mogą być umieszczane tylko w dokumentach, które zawierają stale aktualizowane plany finansowe. Popęlenie takiego błędu spowodowałoby, że Strategia Rozwoju bardzo szybko straciłaby swoją aktualność i wystąpiłaby konieczność zmiany przez Radę Gminy Jarosław.

Warto zauważyć, że Strategia Rozwoju jest dokumentem „otwartym”, nie powinien być opracowaniem „zamkniętym w szafie”, o którym przypomina się tylko wtedy, gdy istnieje konieczność dodatkowego uzasadnienia dokumentacji aplikacyjnej do programu operacyjnego. Przyjmuje się, że mogą pojawić się czynniki wewnętrzne i zewnętrzne w istotny sposób wpływające na założenia dokumentu. Dlatego proces realizacji Strategii Rozwoju powinien mieć charakter dynamicznej ciągłości, uwzględniającej możliwe zmiany uwarunkowań, w celu ewentualnej korekty planów.

Strategia Rozwoju jest dokumentem, który w swoich założeniach ma być wzorem rozwoju gminy. Określa on m. in.: ostateczną wizję rozwoju, operacyjne i strategiczne cele wraz z zadaniami a także sposobem ich realizacji.

Dokument ten musi przede wszystkim wyróżniać się pewnymi cechami:

- Zawierać analizę sytuacji na danym terenie,
- Opracowywany plan działań musi odpowiadać na problemy tego obszaru,
- Powinien być oparty na zasobach lokalnych i wskazywać wyraźnie na oddolny charakter jego realizacji,
- Powinien zawierać opis kluczowych celów strategicznych,
- Powinien zawierać system monitorowania, aktualizacji i oceny.

Strategia Rozwoju stanowi podstawę działania gminy, programów i przedsięwzięć, a także polityki przestrzennej. Informuje o warunkach podejmowania i realizacji wszelkich działań w gminie. Podnosi wiarygodność wobec partnerów zewnętrznych, dla których niejednokrotnie stanowi podstawę oceny współpracy z gminą lub lokalizacji własnych działań na terenie gminy.

Stanowi podstawę korzystania przez gminę z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej i innych zewnętrznych źródeł finansowania. Zgodnie z Dyrektywą Unii Europejskiej każda jednostka samorządowa powinna opierać swoje działania inwestycyjne współfinansowane ze środków Unii Europejskiej na planie strategicznym. Po wstąpieniu Polski do UE Strategia Rozwoju oraz Program Rozwoju są wskazywane, jako jedne z najważniejszych dokumentów (nadrzędne wobec innych dokumentów) w funkcjonowaniu jednostek samorządu terytorialnego, przedstawiające kierunki rozwoju jednostki na najbliższe lata.

Najważniejsze jest jednak, że Strategia Rozwoju tworzy platformę współdziałania wszystkich zainteresowanych podmiotów - głównych aktorów życia publicznego (mieszkańców, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, przedsiębiorców oraz władz gminy), w celu wypracowania wspólnej przyszłości, odpowiadającej ich potrzebom.

2.2. Wymogi prawne opracowania

Podstawą prawną uchwalenia Strategii Rozwoju Gminy Jarosław na lata 2022-2030 jest ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. Zgodnie z art. 10e ust. 1 tejże ustawy gmina może opracować strategię rozwoju gminy, natomiast art. 10f ust. 2 określa, że projekt strategii opracowuje wójt oraz przedkłada go zarządowi województwa w celu wydania opinii, dotyczącej sposobu uwzględnienia ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie, określonych w strategii rozwoju województwa.

Poprzednia strategia została opracowana w 2007 r., a do jej przygotowania posłużyły dane z roku 2005 oraz 2006. Strategia obowiązywała do 2020 r. Obecnie, w stosunku do tego okresu, zmieniły się uwarunkowania społeczne i gospodarcze m.in. dzięki absorpcji środków unijnych i krajowych zmodernizowano szereg dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych oraz gminnych, zmieniła się skala infrastruktury technicznej (w tym zwłaszcza wodno-kanalizacyjnej, której długość w ostatnich latach zwiększyła się) oraz infrastruktura szkolnictwa.

Najważniejszym argumentem przemawiającym za aktualizacją strategii są ramy wieloletnie budżetu Unii Europejskiej, które zobowiązują gminę do opracowania wizji rozwoju uwzględniającej nowe wyzwania i polityki horyzontalne.

Powyższe przesłanki jednoznacznie wskazują, iż pożądane jest, aby Gmina Jarosław ponownie oceniła swój potencjał i uwarunkowania rozwoju, a także na nowo określiła cele i kierunki, które będą optymalne w nowych uwarunkowaniach.

2.3. Procedura formułowania Strategii Rozwoju Gminy Jarosław

Procedura formułowania Strategii Rozwoju Gminy Jarosław na lata 2022-2030 jest złożonym procesem, w ramach, którego należy wymienić następujące etapy:

Etap I – Przygotowanie do wdrożenia:

- Decyzja samorządu o rozpoczęciu procedury formułowania strategii rozwoju lokalnego,
- Wybór zespołu ekspertów zewnętrznych,
- Przygotowanie ankietyzacji mieszkańców.

Etap II – Przygotowanie diagnozy:

- Zbieranie i analiza danych o gminie,
- Analiza dokumentów strategicznych lokalnych, regionalnych, krajowych i europejskich,
- Ocena przebiegu procesów rozwojowych w przeszłości,
- Analiza zasobów gminy oraz trendów społeczno-gospodarczych,
- Identyfikacja słabych i mocnych stron gminy,
- Określenie szans i zagrożeń rozwoju gminy.

Etap III – Hierarchizacja celów:

- Sformułowanie wizji i misji gminy,
- Opracowanie scenariuszy rozwoju gminy,
- Określenie strategicznych celów rozwoju,
- Określenie celów operacyjnych,
- Hierarchizacja celów.

Etap IV – Implementacja strategii:

- Konsultacje dokumentu ze społecznością lokalną,
- Określenie podmiotów, procedury oraz monitoringu w procesie wdrażania strategii,
- Przyjęcie Strategii Rozwoju przez Radę Gminy w Jarosławiu,
- Realizacja projektów przyczyniających się do osiągnięcia celów strategicznych.

ROZDZIAŁ 3

DIAGNOZA GMINY JAROSŁAW

3.1. Położenie geograficzne i administracyjne

Gmina wiejska Jarosław jest położona w powiecie jarosławskim, w północno-wschodniej części województwa podkarpackiego. Region jarosławski, w którym położona jest gmina leży niemal w całości we wschodniej części Kotliny Sandomierskiej, a na jego południowe krańce sięgają pasma pierwszych wzniesień Pogórza Karpackiego zwanego tu Pogórzem Dynowskim. Gmina podzielona jest na dwie osobne części, rozdzielane przez miasto Jarosław, będące centrum administracyjnym gminy.

Pod względem geograficznym można zatem wyróżnić położoną na przecięciu Doliny Dolnego Sanu, Płaskowyżu Tarnogrodzkiego i Pogórza Rzeszowskiego – część południowo-wschodnią oraz leżącą w granicach Doliny Dolnego Sanu – część północno-zachodnią. Poza Jarosławiem Gmina Jarosław sąsiaduje również z gminami Wiązownica, Laszki, Radymno, Pawłosiów w granicach powiatu jarosławskiego oraz znajdującymi się w powiecie przeworskim gminami Przeworsk, Tryńcza i Sieniawa.

Przez teren Gminy przepływa rzeka San, będąca prawobrzeżnym dopływem Wisły. Przebiegają tędy również istotne szlaki komunikacyjne drogowe oraz kolejowe:

- droga krajowa nr 4 od przejścia granicznego do Niemiec w Nierzajowicach, do przejścia granicznego na Ukrainę w Korczowej,
- droga krajowa nr 77 Lipnik – Przemyśl,
- droga wojewódzka nr 865 Jarosław – Bełzec,
- międzynarodowa trasa E-4 Medyka-Zgorzelec oraz magistrala kolejowa E30, która stanowi część III Paneuropejskiego Korytarza Transportowego.

Według stanu na koniec roku 2021 obszar gminy zajmuje powierzchnię 113,48 km² (11 348 ha) co stanowi 0,64% powierzchni województwa podkarpackiego oraz ok 11,03% powierzchni powiatu jarosławskiego. Sprawia to że Gmina Jarosław jest czwartą co do wielkości gminą w powiecie po gminach Radymno, Laszki oraz zajmującej pierwsze miejsce pod względem powierzchni, ponad dwukrotnie większej Gminy Wiązownica.

Tabela 1 Powierzchnia gmin powiatu jarosławskiego

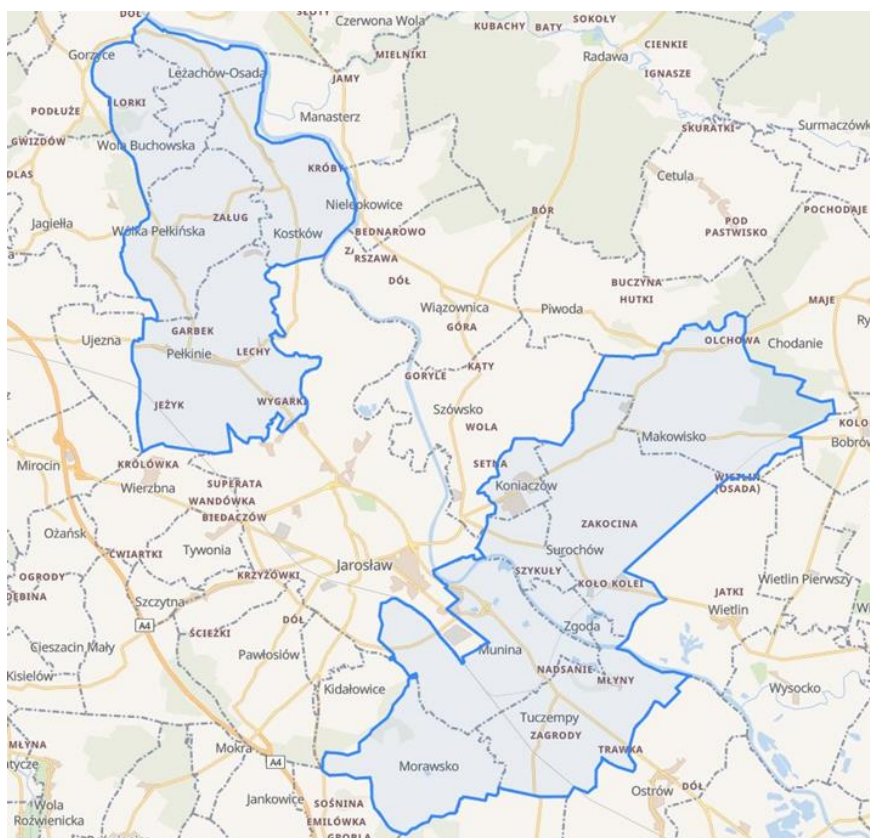
<i>Jednostka terytorialna</i>	<i>Powierzchnia (km²)</i>	<i>Powierzchnia gminy w stosunku do powierzchni powiatu (%)</i>
Gmina Wiązownica	243,98	23,72
Gmina Radymno	182,18	17,71
Gmina Laszki	138,00	13,42
Gmina Jarosław	113,48	11,03
Gmina Pruchnik	80,34	7,81

Gmina Roźwienica	68,75	6,68
Gmina Rokietnica	57,08	5,55
Gmina Chłopice	49,20	4,78
Gmina Pawłosiów	47,42	4,61
Miasto Jarosław	34,61	3,36
Miasto Radymno	13,62	1,32

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W skład Gminy Jarosław wchodzi 13 sołectw - Koniaczów, Kostków, Leżachów Osada, Makowisko, Morawsko, Munina, Pełkinie, Sobiecin, Surochów, Tuczempy, Wola Buchowska, Wólka Pełkińska oraz Zgoda.

Mapa 1 Granice administracyjne Gminy Jarosław

Źródło: <https://geoportal360.pl/>

3.2. Sytuacja demograficzna

Potencjał demograficzny jest niezwykle istotnym czynnikiem determinującym procesy rozwojowe oraz kierunki działań podejmowanych na terenie gminy. Struktura demograficzna gminy oraz zachodzące w niej zmiany oddziałują na prowadzoną przez samorząd politykę, jak

również mogą być jej wynikiem. Analiza sytuacji demograficznej jest zatem jednym z kluczowych aspektów przy tworzeniu strategii dalszego rozwoju gminy.

Gmina Jarosław jest najludniejszą, zaraz po mieście Jarosław, gminą powiatu jarosławskiego. Według stanu na koniec roku 2021 liczyła 13 212 mieszkańców, co stanowiło 11,11% ludności powiatu, z kolei jej gęstość zaludnienia wynosiła 116 os./km²

Tabela 2 Ludność, średnia gęstość zaludnienia gmin powiatu jarosławskiego

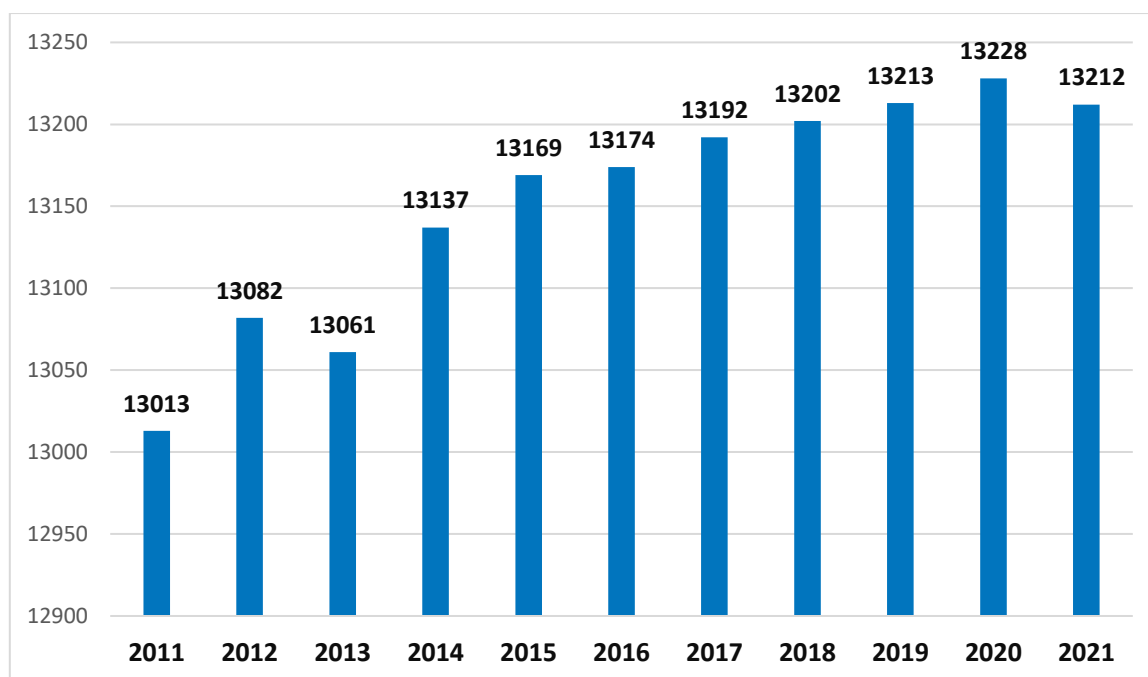
Jednostka terytorialna	Ludność				Wzrost/Spadek [%]
	2017		2021		
	Osób/km ²	mieszkańcy	Osób/km ²	mieszkańcy	
Gmina Jarosław	116	13 192	117	13 212	0,15
Miasto Jarosław	1 095	37 892	1 071	36 563	-3,51
Miasto Radymno	392	5 335	383	5 154	-3,39
Gmina Chłopice	113	5 556	112	5 473	-1,49
Gmina Laszki	51	6 976	50	6 876	-1,43
Gmina Pawłosiów	179	8 467	178	8 453	-0,17
Gmina Pruchnik	122	9 801	120	9 579	-2,27
Gmina Radymno	63	11 448	63	11 327	-1,06
Gmina Rokietnica	77	4 376	76	4 257	-2,72
Gmina Roźwienica	91	6 232	91	6 260	0,45
Gmina Wiązownica	48	11 705	48	11 752	0,40

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Porównując dane z pięciu ostatnich lat można zauważyć, że Gmina Jarosław jako jedna z 3 gmin w powiecie jarosławskim pod względem liczby ludności ma tendencję wzrostową, w porównaniu do roku 2017 w roku 2021 przybyło w niej 20 osób (0,15%). Największy wzrost w tym okresie odnotowała Gmina Roźwienica, gdzie przybyło 38 osób (0,45%) z kolei największy spadek przypadł w udziale Miastu Jarosław, który stracił 1329 mieszkańców (-3,51%). Warto jednak zwrócić uwagę że porównując lata 2017-2021 wahania w liczbie mieszkańców dla żadnej z gmin nie były znaczne.

By lepiej zobrazować zmiany demograficzne Gminy Jarosław poniżej zaprezentowano dane dotyczące stanu ludności z dziesięciu kolejnych lat. Zestawienie pokazuje stały wzrost liczby ludności, z wyjątkiem roku 2021, gdzie ta liczba spadła względem roku poprzedniego. Ogólnie w latach 2011-2021 liczba mieszkańców gminy zwiększyła się o 199 osób, co stanowi 1,53%.

Wykres 1 Liczba urodzeń i zgonów oraz przyrost naturalny w gminie Jarosław na przestrzeni lat 2011-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

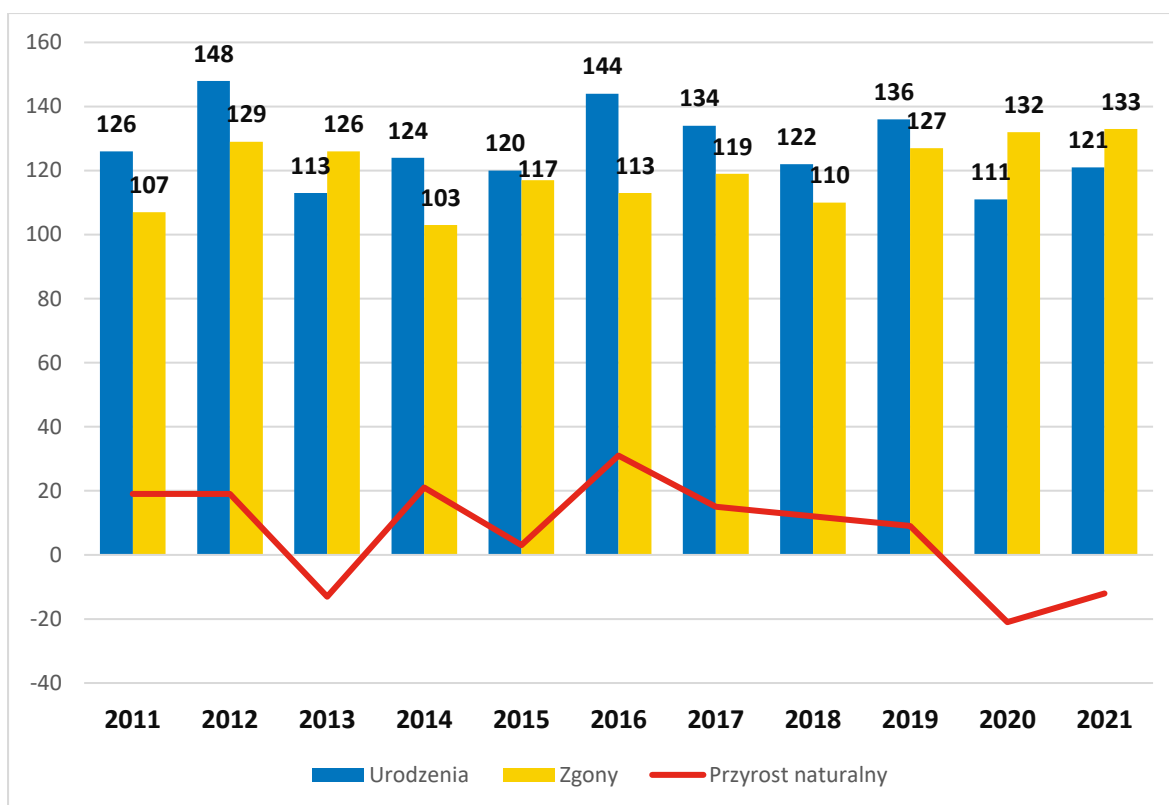
Głównym z czynników prowadzących do zmian w stanie liczebnym i strukturze ludności jest zjawisko ruchu naturalnego. Określa ono przemiany demograficzne na skutek zdarzeń naturalnych, z których najistotniejsze i wywierające największy wpływ to urodzenia i zgony. Poniższa tabela oraz wykres obrazują liczbę urodzeń oraz zgonów, a także wartość przyrostu naturalnego w Gminie Jarosław w latach 2012-2021.

Tabela 3 Liczba urodzeń, zgonów oraz przyrost naturalny w Gminie Jarosław w na przestrzeni lat 2011-2021

Rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Urodzenia	126	148	113	124	120	144	134	122	136	111	121
Zgony	107	129	126	103	117	113	119	110	127	132	133
Przyrost naturalny	19	19	-13	21	3	31	15	12	9	-21	-12

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 2 Liczba urodzeń, zgonów oraz przyrost naturalny w Gminie Jarosław w na przestrzeni lat 2011-2021

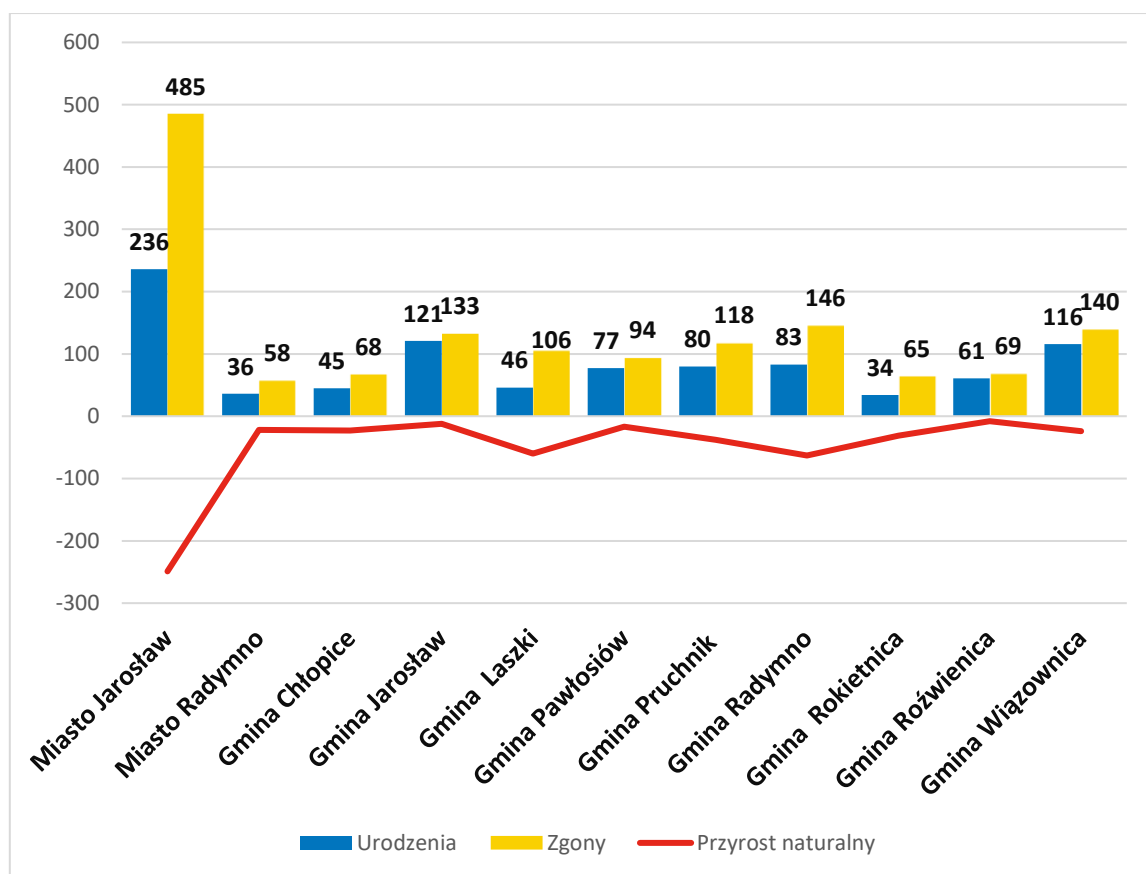

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Dokonując analizy powyższych danych można zauważyć, że mimo wahań wartości przyrostu naturalnego, w przypadku liczby urodzin do roku 2019 utrzymywała się ona na dodatnim poziomie. Choć liczba ta zanotowała znaczny spadek w roku 2020, rok później znów wzrosła, co może optymistycznie prognozować na lata przyszłe. Przyrost naturalny gminy wypada również dobrze na tle reszty powiatu, który w przypadku całego jego obszaru był negatywny. Na wykresie zamieszczonym poniżej można zaobserwować że w roku 2021 Gmina Jarosław była drugą gminą pod względem wartości przyrostu naturalnego w całym powiecie jarosławskim, stosunek liczby urodzeń do liczby zgonów był nieco wyższy jedynie w Gminie Roźwienica. Pod względem przyrostu naturalnego zdecydowanie najgorzej radzi sobie Miasto Jarosław, gdzie w porównywanym okresie liczba zgonów przewyższała liczbę urodzeń o 249 osób, była więc ponad dwukrotnie wyższa.

Wykres 3 Liczba urodzeń, zgonów oraz przyrost naturalny na terenie gmin powiatu jarosławskiego w 2021r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

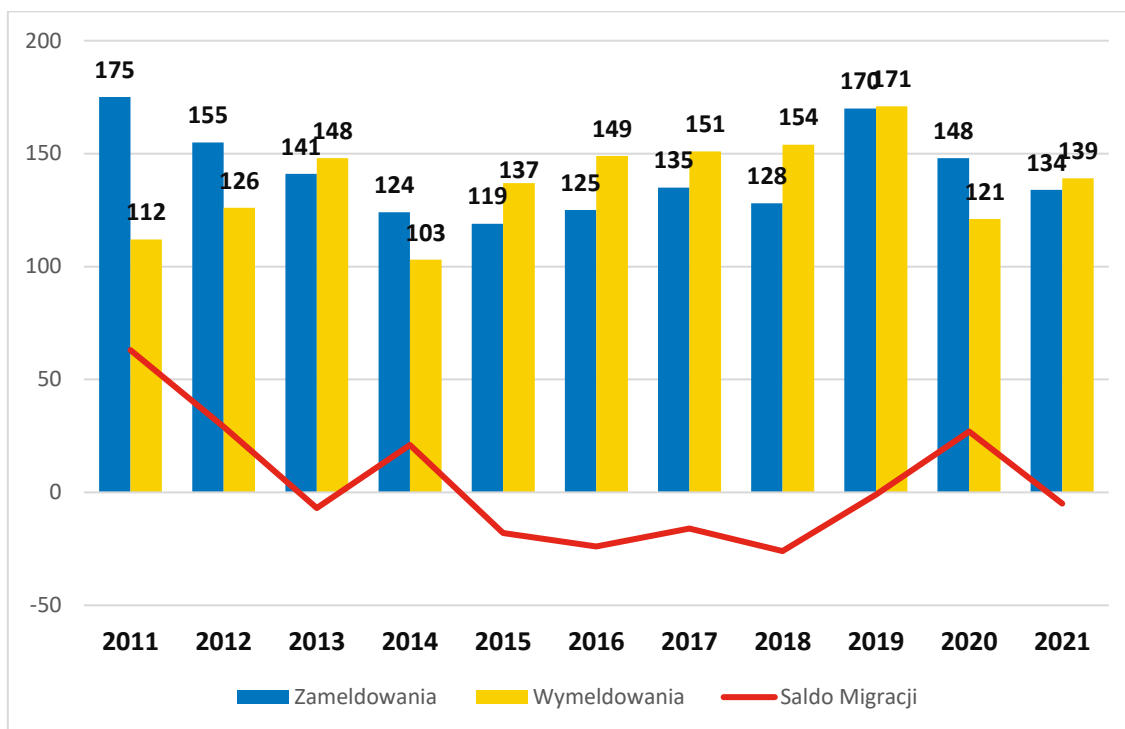
Kolejnym istotnym komponentem wpływającym na zmiany demograficzne, obok rozrodczości i umieralności są migracje ludności, czyli przemieszczenie terytorialne związane ze względnie trwałą zmianą miejsca zamieszkania. W przypadku Gminy Jarosław zestawienie liczby zameldowań oraz wymeldowań (wewnętrznych oraz zewnętrznych) w latach 2011-2021 wskazuje na tendencję spadkową dla ruchu ludności, mimo dodatniego salda migracji w roku 2014 oraz 2020. W roku 2021 według danych GUS zarejestrowano 134 zameldowania oraz 139 wymeldowań, w wyniku czego saldo migracji wyniosło -5. Dane dotyczące migracji z okresu 2011-2021 zostały zobrazowane w tabeli oraz wykresie poniżej.

Tabela 4 Liczba zameldowań i wymeldowań ogółem oraz saldo migracji w gminie Jarosław na przestrzeni lat 2011-2021

Rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Zameldowania	175	155	141	124	119	125	135	128	170	148	134
Wymeldowania	112	126	148	103	137	149	151	154	171	121	139
Saldo Migracji	63	29	-7	21	-18	-24	-16	-26	-1	27	-5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

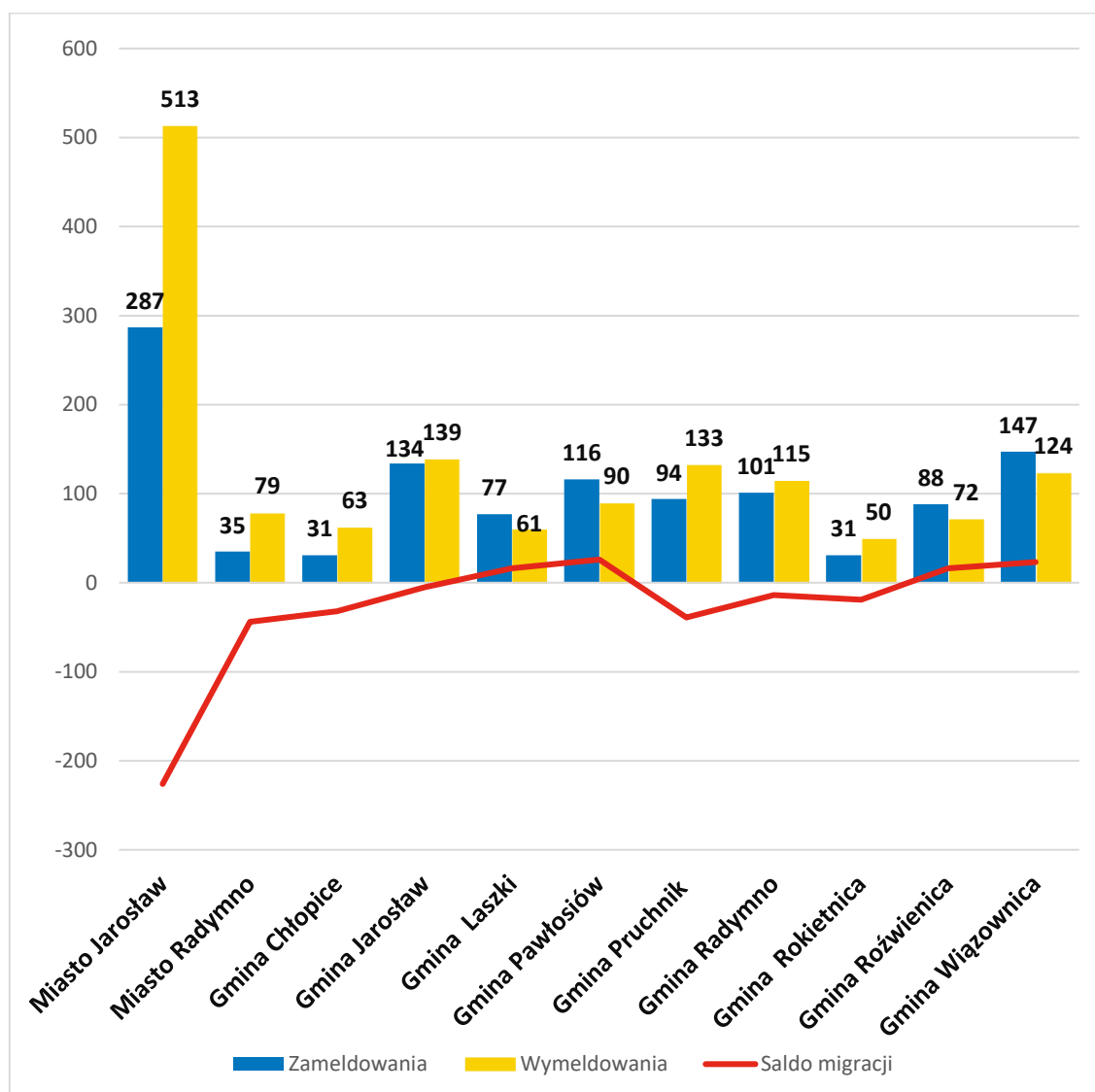
Wykres 4 Liczba zameldowań i wymeldowań ogółem oraz saldo migracji w gminie Jarosław na przestrzeni lat 2011-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Porównując Gminę Jarosław z innym jednostkami samorządu terytorialnego powiatu jarosławskiego pod względem poziomu migracji, można zauważyć, że chociaż zajmuje ona pierwsze miejsce wśród wszystkich gmin, gdzie saldo jest ujemne, to w powiecie są 4 gminy, które poradziły sobie w zeszłym roku pod tym względem lepiej i zakończyły rok 2021 z dodatnim saldem migracji.

Wykres 5 Liczba zameldowań i wymeldowań ogółem oraz saldo migracji na terenie gmin powiatu jarosławskiego w 2021 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Zaprezentowane powyżej dane wskazują, że w roku 2021 zarówno poziom przyrostu naturalnego jak i liczba zameldowań względem liczby wymeldowań są ujemne. Choć biorąc pod uwagę okres 5 ostatnich lat liczba ludności gminy nieznacznie się zwiększyła, to w przypadku kontynuacji ujemnego trendu i dalszego zmniejszania się liczby mieszkańców w kolejnych latach, może to wywierać coraz silniejszy negatywny wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą gminy. W przypadku braku poprawy obu tych aspektów gmina staje przed realną możliwością pogłębiania się zjawiska starzenia społeczeństwa, a także przed możliwością utraty potencjału w formie kapitału ludzkiego, lepiej wykształconego, kreatywnego oraz bardziej dynamicznego, który będzie opuszczał gminę, w poszukiwaniu lepszej przyszłości, bardziej atrakcyjnych warunków bytowych. Oba te zjawiska będą miały znaczący wpływ na hamowanie procesów rozwojowych gminy w przyszłości.

Dokonując analizy demograficznej Gminy Jarosław należy również zwrócić uwagę na jej strukturę biologiczną. Składa się na nią udział grup wiekowych w ogóle mieszkańców

z uwzględnieniem podziału na płeć. Dane te pozwalają na ocenę potencjału demograficznego, a także prognozę konsekwencji społeczno-ekonomicznych takich jak przyszłe zapotrzebowanie na miejsca w szkołach, nowe miejsca pracy, przyszła liczba małżeństw i związanych z tym potrzeb mieszkaniowych, liczba osób będących lub wchodzących w wiek emerytalny. Wszystkie te czynniki mają zatem wpływ na wyznaczenie przyszłych kierunków rozwoju gminy. Posiłkując się danymi z GUS na koniec roku 2021 struktura wiekowa Gminy Jarosław z podziałem na płeć prezentowała się następująco:

Tabela 5 Struktura wiekowa mieszkańców gminy Jarosław w 2021 roku

Jednostka terytorialna	Ogółem		w tym kobiety		w tym mężczyźni	
	Ilość mieszkańców	% ogółu mieszkańców	Ilość kobiet	% ogółu kobiet	Ilość mężczyzn	% ogółu mężczyzn
0-19	2 800	21,19	1 385	20,5	1 415	21,91
20-24	826	6,25	397	5,88	429	6,64
25-29	946	7,16	462	6,84	484	7,5
30-39	2 027	15,34	1 000	14,8	1 027	15,91
40-49	2 077	15,72	1 066	15,78	1 011	15,66
50-59	1 622	12,28	795	11,77	827	12,81
60-65	832	6,3	414	6,13	418	6,47
65 i więcej	2 082	15,76	1 236	18,3	846	13,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W roku 2021 najliczniej reprezentowaną grupą wiekową w Gminie Jarosław były osoby w wieku 0-19 lat, których liczba wynosiła 2 800 osób, co stanowiło 21,19% ogółu ludności gminy. Następnie najliczniejszymi grupami w strukturze wiekowej gminy są kolejno osoby w wieku 65 lat i więcej (15,76% ogółu), osoby w wieku 40-49 lat (15,72% ogółu) oraz osoby w wieku 30-39 lat (15,34% ogółu). Z kolei najmniejszą reprezentację wśród mieszkańców gminy stanowią osoby w wieku 20-24 lat, co równa się jedynie 6,25% ludności. Biorąc pod uwagę również wyjątkowo niski odsetek ludzi w wieku 25-29 lat (7,16% ogółu), zestawienie wskazuje na występowanie zjawiska opuszczania Gminy przez ludzi młodych zaraz po osiągnięciu przez nich pełnoletności/ukończeniu szkoły.

3.3. Oświata i wychowanie

Polityka oświatowa stanowi jeden z najistotniejszych elementów realizowanych w ramach działalności gminy. Funkcją oświaty jest bowiem kształcenie przyszłych obywateli lokalnej społeczności tym samym kształtowanie kapitału ludzkiego gminy. Jej poprawna implementacja może być zatem wielką szansą rozwojową. O priorytetowym znaczeniu działalność edukacyjnej świadczyć mogą również przeznaczane na nią co roku duże nakłady finansowe w skali budżetu gminy.

Za sprawą serii Uchwał Rady Gminy Jarosław z dnia 29 kwietnia 2020 roku, od dnia 1 września 2020r. na terenie Gminy Jarosław działa 7 Zespołów Szkolno-Przedszkolnych, w których skład wchodzi szkoły podstawowe wraz z publicznymi przedszkolami, są to:

- Zespół Szkolno-Przedszkolny w Makowisku;
- Zespół Szkolno-Przedszkolny im. Błogosławionego Księdza Jana Balickiego w Morawsku;
- Zespół Szkolno-Przedszkolny im. Tadeusza Kościuszki w Muninie;
- Zespół Szkolno-Przedszkolny im. Błogosławionego Ojca Michała Czartoryskiego w Pełkiniach;
- Zespół Szkolno-Przedszkolny im. Aleksandra Fredry w Surochowie;
- Zespół Szkolno-Przedszkolny w Tuczępach;
- Zespół Szkolno-Przedszkolny im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Wólce Pełkińskiej.

Wspólną obsługą finansowo- księgową, prawną oraz administracyjno-organizacyjną jednostek oświatowych, których organem prowadzącym jest Gmina Jarosław zajmuje się powołana do tego w 2016 roku gminna jednostka organizacyjna - Zespół Ekonomiczno-Administracyjny Szkół w Jarosławiu.

Ponadto na terenie Gminy swoją działalność prowadzą również dwa niepubliczne przedszkola dotowane przez gminę:

- Niepubliczne Przedszkole "Puchatek" w Tuczępach;
- Niepubliczne Przedszkole w Muninie.

W oparciu o dane GUS w roku 2021 do wszystkich placówek oświatowych na terenie gminy Jarosław uczęszczało 1126 uczniów z czego 373 do placówek przedszkolnych. W okresie 5 lat od roku 2017 ogólna liczba uczniów we wszystkich placówkach zwiększyła się o 176 osób co przedstawia poniższa tabela:

Tabela 6 Liczba uczniów w placówkach oświatowych w roku 2017-2021 na terenie Gminy Jarosław

Rok	2017	2018	2019	2020	2021
Szkoły podstawowe	674	763	761	754	753
Przedszkola	276	266	269	308	373
Razem	950	1029	1030	1062	1126

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Zespoły szkół podstawowych Gminy Jarosław realizują zadania wynikające z zapisów prawa oświatowego oraz szkolnych programów wychowania. Sprawną realizację tych działań umożliwia wysoce wykwalifikowana oraz doświadczona kadra zatrudniona w gminnym systemie oświaty. Wszyscy nauczyciele szkół podstawowych gminy posiadają wykształcenie wyższe oraz w większości posiadają najwyższy stopień awansu zawodowego nauczyciela dyplomowanego.

Dodatkowo w ramach podnoszenia oraz poszerzania ich kompetencji i kwalifikacji biorą oni udział w różnych kursach, szkoleniach, warsztatach i konferencjach metodycznych.

Placówki na terenie gminy posiadają nowoczesne środki dydaktyczne oraz wyposażenie wspomagające ich funkcjonowanie. W każdej szkole znajduje się współcześnie wyposażona pracownia informatyczna z dostępem do Internetu. Wraz z odpowiednio wyszkolonym personelem pozwala to na unowocześnienie procesu kształcenia. Wysoką jakość pracy szkół prowadzonych przez Gminę Jarosław potwierdzają kontrole realizowane przez Kuratorium Oświaty w Rzeszowie i inne instytucje kontrolujące.

Gmina Jarosław organizuje również dowóz dzieci do szkół, w tym dzieci z niepełnosprawnościami, które są dowożone do specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, szkół specjalnych lub szkół specjalnych z oddziałami integracyjnymi. Poprzez zakup biletów miesięcznych, dowożenie na podstawie umów z rodzicami (uczniowie dowożeni do szkół specjalnych) oraz zorganizowany transport uczniów niepełnosprawnych do ośrodka w Jarosławiu. Liczby uczniów, którzy skorzystali z zorganizowanego transportu oraz jego koszt w latach 2018-2021 przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 7 Liczba uczniów, którzy skorzystali z zorganizowanego transportu oraz jego koszt w latach 2018-2021

Rok	2018	2019	2020	2021
Dowożeni uczniowie	145	124	124	125
w tym uczniowie niepełnosprawni	35	31	31	32
Łączny koszt dowozów	324 639,00 zł	341 676,20 zł	364 130,2	238 978,91 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

3.4. Ochrona zdrowia

System ochrony zdrowia stanowi istotny element infrastruktury społecznej. Dostęp do opieki zdrowotnej w sposób znaczący wiąże się z sytuacją zdrowotną mieszkańców i tym samym jakością ich życia. Odpowiedni poziom dostępności do usług medycznych pozwala na utrzymanie właściwego zdrowia mieszkańców, nie tylko dzięki zapewnianiu dostępu do leczenia (tzw. „medycyny naprawczej”) ale także możliwość wczesnego wykrycia chorób, oraz prowadzenia działań profilaktycznych.

Podstawową opiekę zdrowotną na terenie Gminy Jarosław mieszkańcom zapewnia Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Multi-med” s.c. znajdujący się w miejscowości Wólka Pełkińska. Z placówki korzystają głównie mieszkańcy północno-zachodniej części gminy, sołectw: Wólka Pełkińska, Leżachów Osada Pełkinie, Wola Buchowska oraz Kostków. Jednostka oferuje podstawową oraz specjalistyczną opiekę zdrowotną, możliwość wykonania szeregu badań analitycznych oraz pełni rolę ośrodka rehabilitacyjnego. W gminie funkcjonuje jedna praktyka lekarska. Na terenie gminy w miejscowości Munina znajduje się Przychodnia Stomatologiczna

umożliwiająca poddanie się kompleksowemu leczeniu stomatologicznemu oraz funkcjonuje Zespół rehabilitacji domowej oferujący możliwość rehabilitacji w domu pacjenta.

Duża część mieszkańców gminy, w tym większość osób zamieszkujących jej południowo-wschodnią część, z racji bliskości dużego ośrodka miejskiego jakim jest Jarosław, korzysta z usług oferowanych przez tamtejsze liczne placówki zarówno opieki podstawowej jak i specjalistycznej, w tym Centrum Opieki Medycznej w Jarosławiu. Jest to założony przez Radę powiatu Jarosławskiego samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej, funkcjonującym od 1999 roku, w którego strukturach funkcjonują:

- Szpital;
- Przychodnia Specjalistyczna;
- Pracownia Usprawniania Leczniczego;
- Zakład Opiekuńczo-Leczniczy;
- Publiczna Przychodnia Rejonowa przy ul. Kraszewskiego 19;
- Ośrodki Zdrowia na terenie Powiatu Jarosławskiego.

Dodatkowo na terenie gminy funkcjonuje jedna, również znajdująca się w Wólce Pełkińskiej, apteka pn. „Kraina Leków” zaopatrująca mieszkańców Gminy Jarosław w niezbędne wyroby farmaceutyczne. Podobnie jak w przypadku placówek zdrowotnych mieszkańcy gminy korzystają także z licznych aptek prowadzących swoją działalność w pobliskim Jarosławiu.

Tabela 8 Dane dotyczące opieki zdrowotnej w Gminie Jarosław w latach 2017-2021

Rok	2017	2018	2019	2020	2021
Przychodnie	2	2	2	2	2
Praktyki lekarskie na wsi	1	1	1	1	1
Apteki	0	1	1	1	1
Porady lekarskie	14 144	13 947	14 662	13 701	14 317

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

3.5. Pomoc społeczna

Jednostką odpowiedzialną za realizację działań z zakresu pomocy społecznej w Gminie Jarosław jest Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Jarosławiu. Do celów tej jednostki należy m.in. zaspokajanie niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin oraz umożliwienie im bytowania w warunkach odpowiadających godności człowieka, doprowadzenie ich w miarę możliwości do życiowego usamodzielnienia oraz integracji ze środowiskiem, wspieranie ich w przewyżczeniu trudnych sytuacji życiowych, z którymi nie są w stanie sobie poradzić, wykorzystując własne możliwości i uprawnienia, jak również działania profilaktyczne mające na celu zapobieganie powstawaniu zagrożeń potrzeb bytowych oraz innych nowych problemów społecznych wymagających świadczeń pomocy społecznej. Ponadto jednostka współpracuje i wspiera rodziny z trudnościami w realizowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz zapewnienia

profesjonalną pomoc rodzinom dotkniętym skutkami patologii społecznej, w tym przemocą w rodzinie.

Podsumowując zadaniem Ośrodka jest dążenie do poprawy jakości życia mieszkańców i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Jednostka działa w oparciu o następujące akty prawne: ustawa o pomocy społecznej, ustawa o świadczeniach rodzinnych, ustawa o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, ustawa o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, ustawa o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów, ustawa o Karcie Dużej Rodziny, ustawa o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci oraz ustawa o dodatkach mieszkaniowych. W oparciu o powyższe dokumenty, aby zlikwidować problemy mieszkańców i stworzyć środowisko umożliwiające ich rozwój GOPS w Jarosławiu oferuje wsparcie w formie finansowej, rzeczowej oraz w formie usług poprzez m.in.:

- opracowanie i realizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka;
- udzielanie zasiłków okresowych;
- udzielanie różnego rodzaju zasiłków celowych, w tym na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym i innym nie mającym dochodu oraz możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, a także zasiłków na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego;
- przyznawanie i wypłaty różnego rodzaju świadczeń pieniężnych, w tym zapomóg, pożyczek ekonomicznych na usamodzielnienie, zasiłków rodzinnych wychowawczych, opiekuńczych, dofinansowań oraz innych świadczeń socjalnych;
- opłacanie składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe za osobę, która rezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem;
- świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
- zapewnienie osobom w potrzebie poradnictwa specjalistycznego;
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach chronionych;
- zapewnienie schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym, w tym osobom bezdomnym;
- sprawianie pogrzebów, w tym również dla zmarłych osób bezdomnych;
- przyznawanie pomocy w naturze;
- prace socjalne;
- zapewnienia dożywiania dla dzieci;
- współpraca z powiatowym urzędem pracy w zakresie upowszechniania ofert pracy oraz informacji o wolnych miejscach pracy, upowszechniania informacji o usługach poradnictwa zawodowego i o szkoleniach oraz realizacji Programu Aktywizacja

i Integracja, o którym mowa w przepisach o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

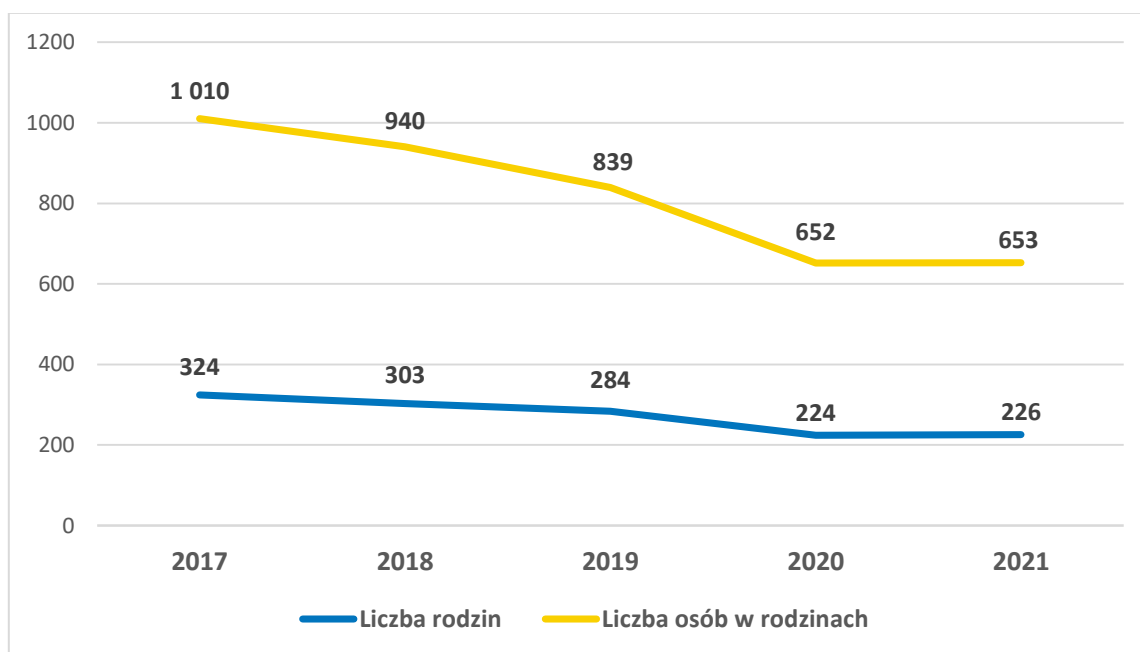
Poniżej zaprezentowano w formie tabeli oraz wykresu dane dotyczące liczby rodzin oraz osób znajdujących się trudnej sytuacji życiowej objętych pomocą społeczną w latach 2017-2021.

Tabela 9 Liczba rodzin oraz osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na terenie gminy Jarosław w latach 2017-2021

Rok	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba rodzin	324	303	284	224	226
Liczba osób w rodzinach	1 010	940	839	652	653

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 6 Liczba rodzin oraz osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na terenie gminy Jarosław w latach 2017-2021

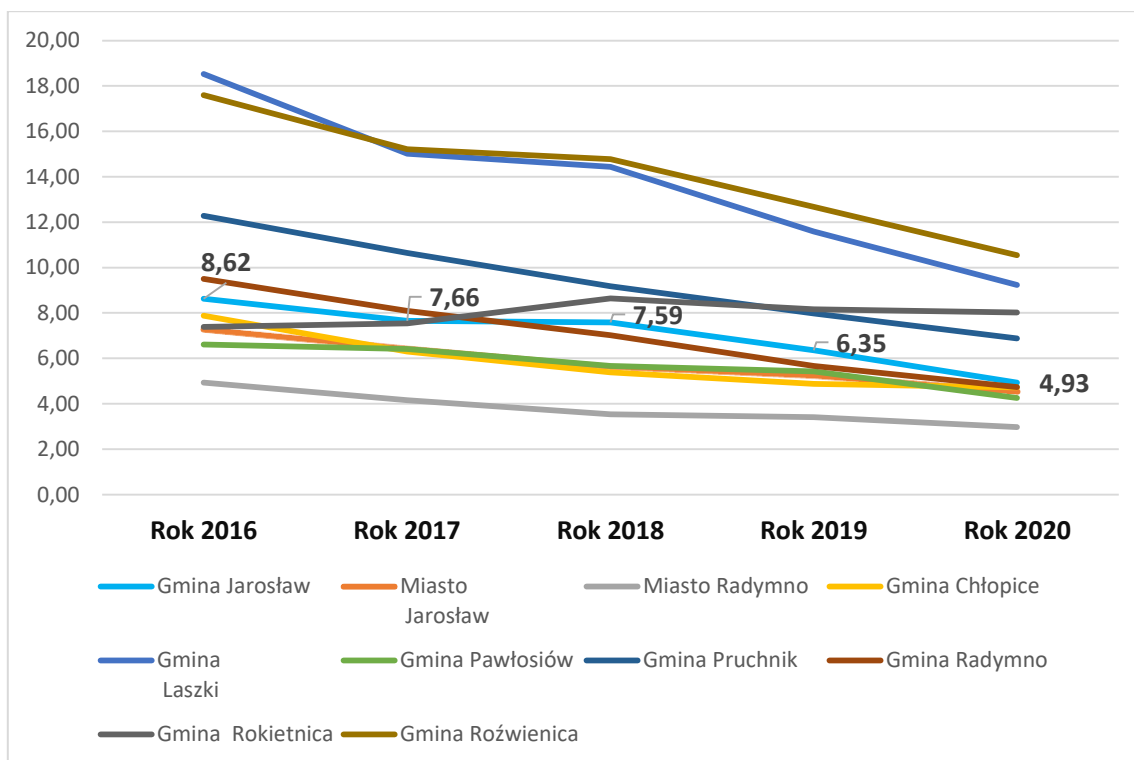
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Powyższe dane wskazują na stale malejącą liczbę rodzin oraz osób objętych wsparciem Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Jarosławiu. Na przestrzeni lat 2017-2021 liczba rodzin zmniejszyła się o 98, co stanowiło 30,25%, natomiast liczba osób zmalała o 357, czyli o 35,35%. Świadczy to o znaczącej poprawie sytuacji bytowej osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Wpływ na taki stan rzeczy miała poprawa sytuacji na rynku pracy i tym samym zmniejszenie się liczby osób pozostających bez niej, a także wzmocnienie i rozbudowanie przez rząd siatki bezpieczeństwa socjalnego poprzez m.in. wprowadzenie od dnia 1 kwietnia 2016 świadczenia „Rodzina 500+”, czy wprowadzone 1 czerwca 2018 roku świadczenia „Dobry start”.

W tym okresie miał też miejsce wzrost poziomu płac minimalnych oraz zwiększenie minimalnej wysokości dla emerytur i rent.

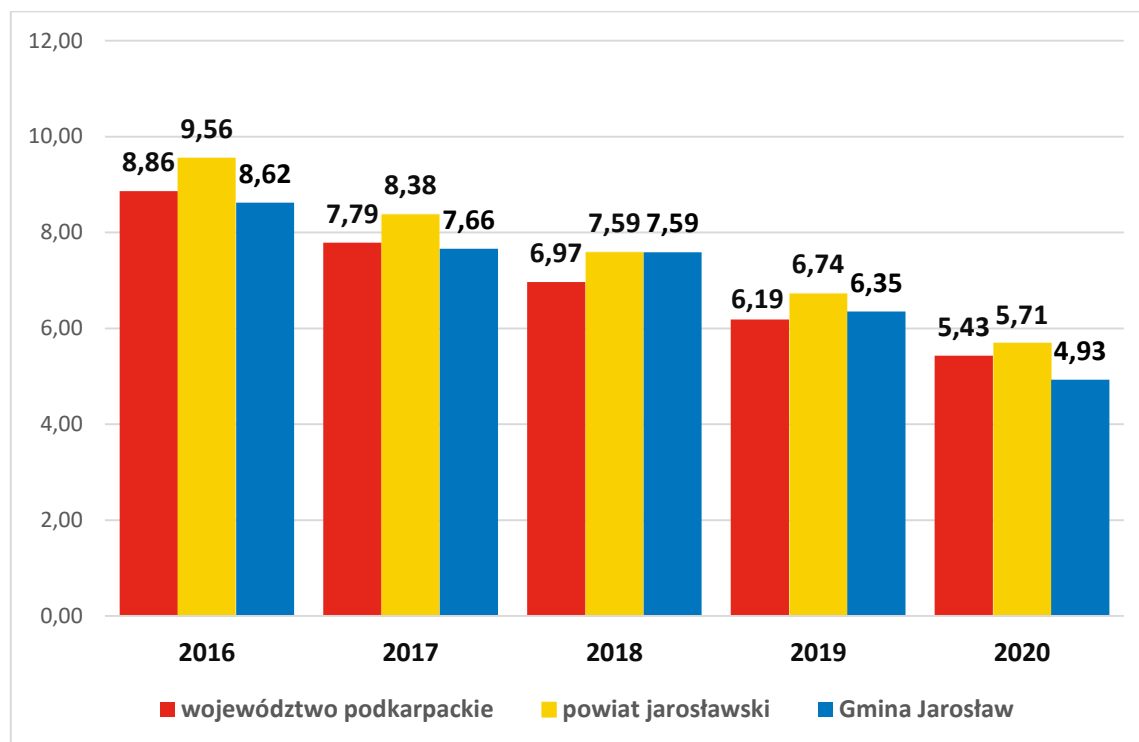
W ostatnich latach pozytywne zmiany dotyczące zmniejszenia się liczby osób korzystających z pomocy Ośrodków Pomocy Społecznej można odnotować w skali całego powiatu jarosławskiego, a nawet całego województwa podkarpackiego, co zostało zademonstrowane na poniższych wykresach.

Wykres 7 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na przestrzeni lat 2016-2020 w gminach powiatu jarosławskiego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 8 *Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na przestrzeni lat 2016-2020 w województwie podkarpackim, powiecie jarosławskim oraz Gminie Jarosław.*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Istotnym elementem analizy gminy od strony realizowanych na jej terenie działań w zakresie pomocy społecznej jest wykazanie najważniejszych/najczęstszych przyczyn sięgania po tą pomoc przez mieszkańców. Uzyskanie wsparcia z pomocy społecznej wiąże się ze spełnieniem jednocześnie dwóch podstawowych warunków tzn. trudnej sytuacji finansowej rozumianej jako uzyskiwanie dochodu na osobę nie przekraczających określonych w ustawie kwot- kryteriów dochodowych, przy jednoczesnym wystąpieniu jednego z powodów trudnej sytuacji życiowej, m.in.: ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, przemocy w rodzinie, potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego, alkoholizmem lub narkomanią, czy zdarzeniem losowym lub sytuacją kryzysową. Poniżej znajduje się tabela z zestawieniem najczęściej występujących przyczyn trudnych sytuacji życiowych mieszkańców Gminy Jarosław w latach 2018-2021.

Tabela 10 *Liczba rodzin korzystających z pomocy pod względem przyczyn trudnych sytuacji życiowych w Gminie Jarosław w latach 2018-2021*

Przyczyna korzystania z pomocy	Ilość rodzin			
	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Bezrobocie	151	136	117	110
Ubóstwo	87	67	57	47
Długotrwała lub ciężka choroba	84	74	59	67

Niepełnosprawność	68	62	51	50
Bezradność w sprawach opiekuńczo.- wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	26	22	20	23
Potrzeba ochrony macierzyństwa w tym: wielodzietność	24	28	23	20
Alkoholizm lub narkomania	6	5	2	4
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	3	2	1	1
Bezdomność	2	3	6	7
Zdarzenie losowe	2	4	0	5
Przemoc w rodzinie	1	0	1	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Dane Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej wskazują że okresie od roku 2018 do roku 2021 najczęstszą przyczyną korzystania z usług i wsparcia ośrodka przez rodziny Gminy Jarosław było bezrobocie, a następnie długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność i ubóstwo. Zestawie w tabeli wskazuje też że z roku na rok liczba rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji z powodu tych przyczyn stale się obniżała. Ilość rodzin wspieranych z powodu bezrobocia spadła w ciągu 4 lat z 151 do 110, czyli aż o 27,15% z kolei liczba rodzin dotkniętych ubóstwem obniżyła się o 40, co względem roku 2018 wynosiło aż 45,98%. W porównaniu do roku 2018 wzrosła natomiast liczba bezdomnych.

Jednym z elementów działalności Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Jarosławiu jest realizacja świadczeń na rzecz osób w potrzebie w tym świadczeń rodzinnych, którymi są:

- zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego,
- jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka,
- świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny , świadczenie pielęgnacyjne i specjalny zasiłek opiekuńczy,
- zasiłek dla opiekuna jako świadczenie będące realizacją wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 grudnia 2013 r.,
- świadczenie rodzicielskie.

Poniżej przedstawiono zestawienie liczby rodzin korzystających ze świadczeń rodzinnych wraz z łączną wartością wypłaconych dla nich świadczeń w latach 2016-2020.

Tabela 11 Liczba korzystających ze świadczeń rodzinnych na terenie gminy Jarosław oraz kwoty wypłacanych świadczeń w latach 2016-2020

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020
Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci	641	607	569	492	435
Dzieci na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny ogółem	1 260	1 198	1 147	1 004	893
Dzieci w wieku do 17 lat, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny	1 155	1 086	1 049	925	825
Udział dzieci w wieku do 17 lat, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku w %	44,3	42,3	41,3	36,6	32,6
Kwota świadczeń rodzinnych ogółem w tys. zł	4 897	5 169	5 097	5 258	5 659
Kwota zasiłków rodzinnych (wraz z dodatkami) w tys. zł	2 479	2 437	2 282	2 019	1 787
Kwota zasiłków pielęgnacyjnych w tys. zł	719	739	764	915	1 017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Z danych udostępnionych przez GUS na dzień tworzenie niniejszej analizy wynika, że co roku spada liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci. Od roku 2016 do roku 2020 wartość ta obniżyła się o 206 rodzin, czyli ok 32,14%. Naturalnie w wyniku zmniejszenia się liczby rodzin, którym przyznano wsparcie, obniżyła się również liczba dzieci nim objętych. W 2020 roku pomocą objęto o 367 mniej dzieci (co stanowiło 29,13%) niż w roku 2016. Podobnie spadła wysokość kwoty zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami (spadek o 21,91%). Przedstawione dane pokazują również z roku na rok coraz mniejszy udział dzieci w wieku do 17 lat, których rodzice otrzymują na nie zasiłek w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku, procentowo ich udział obniżył się o 11,7%. Odwrotnie proporcjonalnie do liczby objętych pomocą przedstawiają się z kolei kwoty wypłacanych świadczeń rodzinnych. W tym samym czasie, w którym liczba rodzin otrzymujących wsparcie zmniejszyła się prawie o jedną trzecią, wysokość przekazanych im środków w postaci świadczeń rodzinnych wzrósł o 762 tys. zł. (15,56% wartości z roku 2016). Taki stan rzeczy, tak samo jak w przypadku wykazanego w tabeli powyżej wzrostu kwoty zasiłków pielęgnacyjnych w okresie lat 2016-2020, wynika z zwiększenia kwoty tych świadczeń przewidzianych na dziecko.

Podobnie jak w przypadku danych z tabeli nr 9 oraz zestawienia dotyczącego rodzin i osób korzystających z pomocy środowiskowej, powyższe dane wskazują na zmniejszenie się ilości rodzin potrzebujących wsparcia i tym samym na stałą poprawę sytuacji bytowej mieszkańców Gminy Jarosław. Jednym z czynników mających na to wpływ są wspomniane wcześniej świadczenia „Dobry start” oraz „Rodzina 500+”.

Pierwsze z nich jest świadczeniem przeznaczonym na częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokajaniem jego potrzeb życiowych. Początkowo, świadczenie w wysokości 500 zł było przyznawane na pierwsze dziecko tylko w przypadku spełnienia określonego warunku dochodowego oraz bezwarunkowo na dziecko drugie i kolejne. Jednak w 2019 roku zasady jego przyznawania zostały zmienione i obecnie przysługuje na każde dziecko niezależnie od statusu cywilnego rodziców, czy ich dochodów. Od 2022 roku obowiązek realizacji świadczeń przejął ZUS. W ostatnim roku realizowania przez Gminę Jarosław świadczenia „Rodzina 500+” z pomocy skorzystało 1398 osób, a wydatki z tego tytułu wyniosły 13 837 955,00 zł.

Świadczenie „Dobry start” z kolei jest otrzymywanym raz na rok wsparciem dla rodzin w wysokości 300 zł. Jest ono wypłacane bez względu na dochód, rodzicom uczniów rozpoczynających nowy rok szkolny do osiągnięcia przez nich 20 lat i 24 w przypadkach dzieci niepełnosprawnych. Za przyznawanie i wypłacanie świadczenie, do roku szkolnego 2021/2022, odpowiadały gminy oraz powiaty, jednak obecnie ta odpowiedzialność leży po stronie ZUS. W ostatnim roku, w który świadczenie było realizowane przez Gminę, według danych GUS, skorzystało z niego 1655 uczących się dzieci, a wydatki z tego tytułu wyniosły 496 200,00 zł.

Na terenie Gminy Jarosław brak jest placówek interwencyjnych, zajmujących się opieką nad dziećmi i młodzieżą, nie funkcjonuje dom pomocy społecznej jak również rodzinne domy pomocy, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży. Nie prowadzą działalności domy i schroniska dla bezdomnych, noclegownie, czy środowiskowy dom samopomocy. Gmina korzysta w razie potrzeby z infrastruktury miasta Jarosław gdzie znajduje się Dom Pomocy Społecznej w Jarosławiu, Środowiskowy Dom Samopomocy w Jarosławiu, Warsztaty Terapii Zajęciowej, schroniska dla mężczyzn oraz kobiet, oraz Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy do którego uczniowie z gminy Jarosław przyjmowani są na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wydanego przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną oraz skierowanie Starostwa Powiatowego. Na terenie miasta funkcjonuje również Zakład Opiekuńczo-Leczniczy. Rodziny przeżywające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych zamieszkujące Gminę Jarosław otrzymują wsparcie na miejscu w postaci Asystenta rodziny.

3.6. Kultura i sport

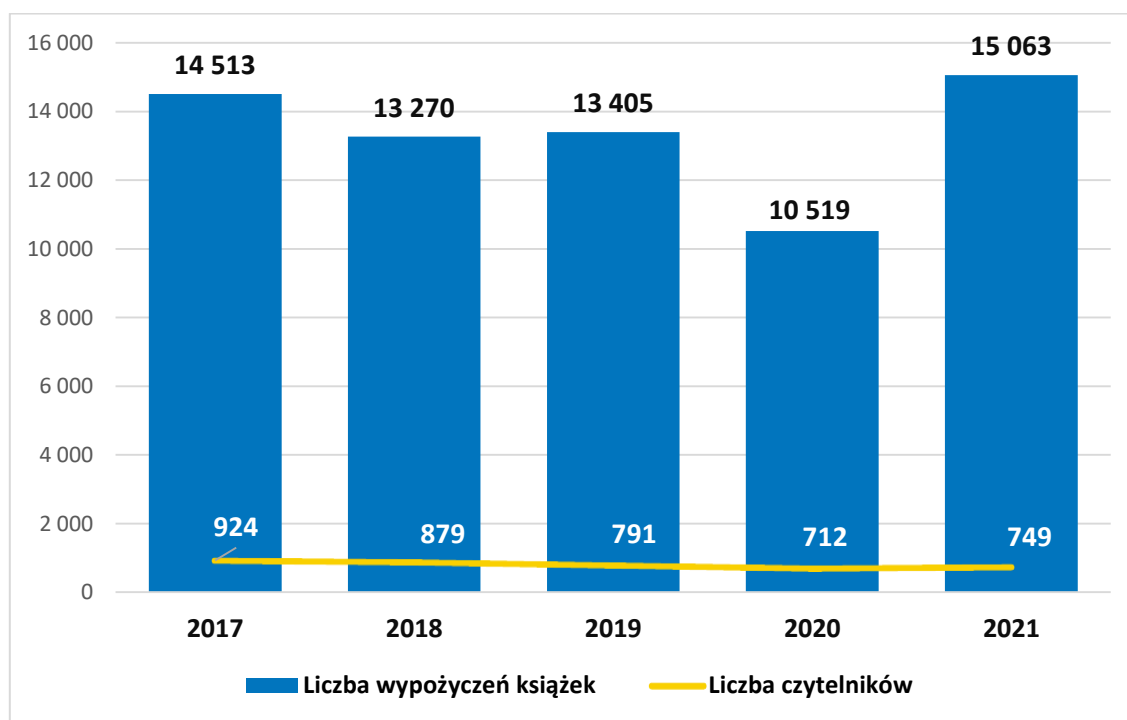
Kultura

Zjawisko kultury jest jednym z najbardziej istotnych czynników mających wpływ na rozwój życia społecznego. Pomaga ona w wytworzeniu się relacji społecznych, integrowania się społeczności i budowaniu poczucia wspólnoty wśród jej członków. Poprzez wydarzenia kulturalne gmina ma możliwość wzmocnienia struktury społecznej mieszkańców, rozwinięcia w nich regionalnego poczucia patriotyzmu a także kreowania i wspierania rozwoju właściwych zachowań, postaw społecznych i norm moralnych, jak również, poprzez zaoferowanie alternatywnych sposobów spędzania wolnego czasu, walkę z patologiami społecznymi. Zadania z zakresu zapewniania mieszkańcom dostępu do kultury, jako jednej z ich potrzeb niematerialnych, należy do zadań własnych gminy. W Gminie Jarosław jednostką organizacyjną pełniącą rolę instytucji kultury jest, działająca w obrębie krajowej sieci bibliotek publicznych, Gminna Biblioteka Publiczna w Pełnikach, wraz z jej 5 filiami:

- Filia Biblioteczną w Makowisku,
- Filia Biblioteczną w Muninie,
- Filia Biblioteczną w Surochowie,
- Filia Biblioteczną w Tuczempach,
- Filia Biblioteczną w Wólce Pełkińskiej.

Biblioteka oraz jej filie służą rozwojowi nauki, kultury i sztuki, a ich działalność usługowa zmierza do jak najpełniejszego zaspokojenia czytelniczych potrzeb i zainteresowań mieszkańców Gminy Jarosław. By to osiągnąć Gmina Biblioteka Publiczna w Pełnikach w miarę swoich możliwości stara się stale rozbudowywać swój księgozbiór o najlepsze i najbardziej wartościowe pozycje książkowe dostępne na rynku wydawniczym oraz aktualizować go, poprzez usunięcie z biblioteki pozycji o zdezaktualizowanej treści. W roku 2021 zbiór biblioteczny wyniósł 36 556 książek co oznacza że zmniejszył się on w porównaniu z latami poprzednimi. W stosunku do roku 2017, kiedy to zbiór ten wynosił 44 085 dzieła (o 7 259 książek więcej), spadek wyniósł zatem 16,47%. Zmniejszyła się również ilość czytelników w roku, która na koniec 2021r. wyniosła 749 . Z kolei liczba wypożyczeń na zewnątrz w tym samym okresie wzrosła z 14 513 w roku 2017 do 15 063 (wzrost o 550 – 3,79%) w roku 2021. Liczbę czytelników oraz wypożyczeń księgozbioru na przestrzeni lat 2017-2021, przedstawia poniższy wykres.

Wykres 9 Liczba wypożyczeń księgozbioru na zewnątrz oraz czytelników w Gminie Jarosław w latach 2017-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Oprócz swojej podstawowej działalności Biblioteka wraz z filiami prowadziła również działalność w zakresie popularyzacji książki. Na korytarzach bibliotek organizowane były wystawy nowych książek, czy wystawy dotyczące ważniejszych wydarzeń oraz rocznic przypadających na dany rok kalendarzowy. Z kolei dla najmłodszych czytelników organizowane są co roku lekcje czytelnicze, które odbywają się pod różnymi hasłami związanymi z książką, a także ferie dla dzieci,

podczas których realizowane są różnego rodzaju zajęcia m. in. prace plastyczne i manualne, zajęcia poświęcone grom planszowym, a także takie dotyczące książek.

Funkcję centrów kultury poszczególnych sołectw na terenie gminy pełnią głównie świetlice wiejskie oraz Dom Kultury w miejscowości Pełkinie. Budynki świetlic znajdują się w miejscowościach: Zgoda, Makowisko, Morawsko, Surochów, Tuczempy, Wola Buchowska, Wólka Pełkińska, Munina, Osada Leżachów, Kostkowo oraz Sobiecin. Dodatkowo miejscowości Makowisko, Koniaczów oraz Wola Buchowska posiadają na swoim terenie budynki remizo-świetlic.

Działalność kulturową na terenie Gminy Jarosław propagują również Koła Gospodyń Wiejskich i Stowarzyszenia. Biorą one udział w organizowaniu różnych imprez kulturowych na terenie gminy, takich jak jarmarki, czy pikniki rodzinne. Podejmują też inną działalność mającą na celu kultywowanie tradycji i promowanie ich wśród mieszkańców oraz osób odwiedzających. Inne działania podejmowane przez KGW na terenie Gminy Jarosław to np. pielęgnowanie i rozpowszechnianie historii regionu poprzez przygotowywanie tradycyjnych potraw oraz noszenie tradycyjnych strojów ludowych podczas uroczystości zarówno na szczeblu gminnym, jak i regionalnym.

Na terenie Gminy Jarosław działają następujące Koła Gospodyń Wiejskich zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Kół Gospodyń Wiejskich:

- Koło Gospodyń Wiejskich w Zgodzie;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Koniaczowie;
- Koło Gospodyń Wiejskich Kobiety Aktywne w Wólce Pełkińskiej;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Kostkowie;
- Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Munina;
- Stowarzyszenie "Miłośników Tuczemp";
- Stowarzyszenie „Razem w przyszłość w Morawsku”;
- Stowarzyszenie „Kobiety razem w Sobiecinie”;
- Stowarzyszenie „Kobiet aktywnych w Surochowie”;
- Stowarzyszenie „Kobiety dla Makowiska”;
- „Pełkińskie Stowarzyszenie kobiet”.

W latach ubiegłych Gmina Jarosław była organizatorem lub współorganizatorem wielu imprez kulturowych, w tym dużej liczby o charakterze sportowym. Były to imprezy okazjonalne (m.in. w związku z przypadającymi różnorakimi rocznicami) oraz cykliczne, organizowane co roku. Na terenie gminy organizowane są między innymi: Bieg Czterolistnej Koniczynki, „Biesiada nad Morawskim Łęgiem” – organizowana wspólnie z Centrum Kulturalnym w Przemyślu, igrzyska Gminy Jarosław, zawody sportowo-pożarnicze, turnieje piłki nożnej, zakończenie lata w Gminie Jarosław, rajd nordic walking, festiwale piosenki, koncerty, biesiady, festyny, konkursy plastyczne.

Sport

Sport odgrywa niezwykle ważną rolę w życiu mieszkańców każdej gminy. Może on bowiem pełnić rolę integracyjną oraz wychowawczą wykształcając pożądane w społeczeństwie zachowania i ucząc istotnych wartości takich jak: współpraca, pewność siebie, poczucie wspólnoty, dyscyplina,

szacunek do innych, zdrowa rywalizacja oraz istota przestrzegania zasad. Z kolei w przypadku różnego rodzaju rywalizacji i zawodów sportowych może również zapewniać rozrywkę budując więzi społeczne, poczucia regionalnej tożsamości i promując gminę poza jej granicami. Dodatkowo powszechne uprawianie sportu jest najskuteczniejszą formą profilaktyki zdrowotnej oraz walki z zagrażającymi dzieciom i młodzieży patologiami takimi jak alkoholizm lub narkomania.

Jednostki samorządu terytorialnego są zobowiązane przez z ustawę dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie do tworzenia warunków prawno-organizacyjnych i ekonomicznych do rozwoju na swoim terenie kultury fizycznej. Celem powinno być zapewnienie taniego, łatwego oraz powszechnego dostępu do bazy sportowej by w ten sposób promować aktywny tryb życia i wytworzyć wśród mieszkańców nawyk systematycznego uprawiania sportu. Zadaniem związanymi ze strefą sportu oraz rekreacji na terenie Gminy Jarosław zajmują się zespoły szkół podstawowych oraz różne związki i stowarzyszenia, których statuty definiują działalność w tej sferze.

Przykładem takiej organizacji może być klub sportowy, którego zadaniem jest właśnie rozpowszechnianie kultury fizycznej oraz praca nad poprawą kondycji, w tym psychicznej swoich członków, jak również ich wspólna integracja i rozwój stosunków międzyludzkich, a także osiągnięcie wyników sportowych poprzez uczestnictwo w zawodach.

Informacje na temat klubów sportowych, liczby sekcji, członków, instruktorów oraz trenerów, jak również liczby osób ćwiczących na terenie Gminy Jarosław w latach 2016 oraz 2020 przedstawia poniższa tabela

Tabela 12 Szczegółowe dane dotyczące klubów sportowych oraz liczby osób ćwiczących na terenie Gminy Jarosław w roku 2016 i 2020

Wyszczególnienie	Jednostki miary	Rok 2016	Rok 2020
Kluby sportowe			
Kluby	szt.	8	12
Sekcje sportowe	szt.	19	21
Członkowie	os.	183	444
Trenerzy	os.	7	27
Instruktorzy sportowi	os.	3	5
Inne osoby prowadzące zajęcia	os.	5	2
Ćwiczący			
Ogółem	os.	298	678
Mężczyźni	os.	239	586
Kobiety	os.	59	92
Ćwiczący do lat 18			

Ogółem	os.	196	447
Chłopcy	os.	139	355
Dziewczęta	os.	57	92

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Z powyższych danych można wyczytać, że na przestrzeni lat 2016-2020 miał miejsce znaczny rozwój kultury fizycznej na terenie Gminy Jarosław. O 4 zwiększyła się liczba działających na terenie gminy klubów. Znacząco wzrosła też liczba ich członków z 183 w roku 2016 do 444 w roku 2020 (wzrost o 142,62%), podobnie jak liczba trenerów (z 7 do 27). Bardzo duży wzrost odnotowała też liczba osób ćwiczących, aż o 127,52% w porównaniu z rokiem 2016, wśród tych osób wzrost liczby ćwiczących w wieku do lat 18 na przestrzeni lat wyniósł 111,76%. Warto również zauważyć, że stosunek liczby osób w wieku do 18 lat wśród wszystkich osób ćwiczących pozostał na podobnym poziomie i stanowił prawie 66%. W przypadku ćwiczących kobiety, zarówno w roku 2016 jak i 2020, stanowiły one znaczącą mniejszość ogółu. W roku 2016 było to 19,8% z kolei w roku 2020 zaledwie. 13,57%. W roku 2016 ćwiczyły tylko 2 kobiety powyżej 18 roku życia, natomiast w 2020 żadna.

Gmina Jarosław stale działa na rzecz rozwoju kultury fizycznej na swoim obszarze, między innymi poprzez rozwój infrastruktury sportowej, nadzór nad już istniejącą infrastrukturą oraz dotowanie, funkcjonujących na jej obrębie klubów, umożliwiając sprawniejszą realizację ich celów. Obecnie na terenie gminy Jarosław działa 11 klubów sportowych:

- Ludowy Klub Sportowy „Wólczanka” w Wólce Pełkińskiej – piłka nożna;
- Klub Sportowy „Piast” w Tuczempach - piłka nożna;
- Ludowy Klub Sportowy „PŁOMIENI” w Morawsku - piłka nożna;
- Ludowy Klub Sportowy „Błękitni” w Pełkiniach - piłka nożna;
- Ludowy Klub Sportowy „Delin” w Muninie - piłka nożna;
- Klub Sportowy „Fredro” w Surochowie - piłka nożna;
- Ludowy Klub Sportowy „Ostrowia” w Woli Buchowskiej - piłka nożna;
- Ludowy Klub Sportowy „Makovia” w Makowisku – piłka nożna;
- Ludowy Klub Sportowy „Makovia” w Makowisku – łucznictwo;
- Klub Tech-Project Futsal Team Jarosław – futsal;
- Klub Karate Kyokushin „Ichigeki” – karate;

Jeżeli chodzi o infrastrukturę sportową to na terenie gminy znajduje się: hala sportowa w Muninie, przy Zespole Szkolno-Przedszkolnym, 3 kompleksy sportowe „Orlik”. W miejscowościach Surochów Tuczemy, Wólka Pełkińska. W miejscowościach Wólka Pełkińska, Wola Buchowska, Pełkinie, Makowisko, Surochów, Koniaczów, Munina i Morawsko są zlokalizowane boiska sportowe wielofunkcyjne. Natomiast stadiony piłkarskie z zapleczem sanitarno – szatniowym znajdują się w Tuczempach, Wólce Pełkińskiej, Pełkiniach, Woli Buchowskiej, Muninie, Surochowie i Makowisku. We wsi Zgoda zlokalizowane jest boisko trawiaste. Dodatkowo gmina posiada dwa sztuczne, składane lodowiska w miejscowościach Munina oraz Wólka Pełkińska, a także boiska wielofunkcyjne przy budynkach szkół w Pełkiniach, Muninie i Makowisku. W miejscowości Tuczemy znajduje się też wiata z przeznaczeniem do gier sportowych.

3.7. Aktywność obywatelska mieszkańców

Aktywność obywatelska, czyli dobrowolny udział mieszkańców w życiu społeczności lokalnej, w sferach społecznej, kulturowej, politycznej i ekonomicznej, stanowi silny bodziec dla wzrostu potencjału lokalnej wspólnoty i tym samym wzmocnienie się kapitału ludzkiego gminy. Wysoki poziom zaangażowania się członków społeczności w życie gminy to ważny czynnik budowania lokalnej tożsamości, który służy także lepszej realizacji zadań ustawowo powierzonych gminie, równocześnie umożliwiając sprawniejsze rozwiązywanie problemów społeczności lokalnej. Działania każdej jednostki samorządu terytorialnego powinny prowadzić do jak największej aktywizacji społeczeństwa i zachęcać je do podejmowania jak największej liczby inicjatyw, w tym poprzez wspieranie i nawiązywanie współpracy z podmiotami trzeciego sektora takimi jak stowarzyszenia, fundacje czy inne organizacje społeczne. Wspominany powyżej poziom aktywności obywatelskiej gminy jest najłatwiej mierzony poprzez liczbę organizacji pozarządowych na jej terenie oraz frekwencję mieszkańców gminy w wyborach i głosowaniach referendalnych.

W roku 2021, na terenie Gminy Jarosław funkcjonowały następujące organizacje pozarządowe wpisane do KRS-u lub znajdujące się w wykazie oraz ewidencji Starosty Jarosławskiego:

1) **Ochotnicze straże pożarne**

- Ochotnicza Straż Pożarna W Pełkiniach;
- Ochotnicza Straż Pożarna W Surochowie;
- Ochotnicza Straż Pożarna W Woli Buchowskiej;
- Ochotnicza Straż Pożarna W Morawsku;
- Ochotnicza Straż Pożarna W Makowisku;
- Ochotnicza Straż Pożarna W Koniaczkowie;
- Ochotnicza Straż Pożarna W Wólce Pełkińskiej;
- Ochotnicza Straż Pożarna W Zgodzie;

2) **Koła Gospodyń Wiejskich**

- Koło Gospodyń Wiejskich w Zgodzie;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Koniaczkowie;
- Koło Gospodyń Wiejskich Kobiety Aktywne w Wólce Pełkińskiej Wólka Pełkińska
- Koło Gospodyń Wiejskich w Kostkowie;
- Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Munina;
- Stowarzyszenie "Miłośników Tuczemp";

3) **Inne stowarzyszenia**

- Stowarzyszenie "Kobiety Dla Makowiska";
- Stowarzyszenie "Nad Sanem W Kostkowie";
- Stowarzyszenie "Kobiet Aktywnych W Surochowie";
- Stowarzyszenie "Kobiety Razem W Sobiecinie";
- Fundacja Pełkińska Xx Czartoryskich Im. Konstantego J.M. Czartoryskiego;
- Stowarzyszenie "Razem W Przyszłość W Morawsku";
- Stowarzyszenie Hodowców Bydła I Trzody Chlewnej "Brzezinka" W Wólce Pełkińskiej;

- Pełkińskie Stowarzyszenie Kobiet;
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Pełkińskiej;
- Stowarzyszenie KST Wólka Pełkińska;
- Stowarzyszenie Rozwój Sportowy Jarosławia I Okolic;
- Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Społecznych "Zmieniajmy Razem";
- Stowarzyszenie Miłośników Koni "Arabian" w Pełkiniach;
- Stowarzyszenie Użytkowników Działek Ogrodu Działkowego w Muninie na Wodociągach;
- Pełkińskie Stowarzyszenie Kobiet w Pełkiniach;
- Stowarzyszenie Wólczanie w Wólce Pełkińskiej (według rejestru KRS w likwidacji);
- Stowarzyszenie Młodych Prekursorów Wola Buchowska;
- Stowarzyszenie Społeczne Ojczyzna w Muninie (według rejestru KRS w likwidacji);

4) Kluby sportowe

- Klub Sportowy Pełkinie W Pełkiniach;
- Klub Sportowy Koniaczów W Koniaczowie;
- Ludowy Klub Sportowy „Delin” W Muninie;
- Ludowy Klub Sportowy „Błękitni” W Pełkiniach;
- Klub Sportowy „Piaś” W Tuczempach;
- Ludowy Klub Sportowy „Ostrovia” W Woli Buchowskiej;
- Ludowy Klub Sportowy "Orły" W Surochowie;
- Ludowy Klub Sportowy - Płomień W Morawsku;
- Ludowy Klub Sportowy "Makovia" W Makowisku;
- Ludowy Klub Sportowy "Wólczanka" Wólka Pełkińska;

5) Uczniowskie kluby sportowe

- Uczniowski Klub Sportowy „Sokół” w Pełkiniach;
- Uczniowski Klub Sportowy „Sokoły” w Tuczempach;
- Uczniowski Klub Sportowy „Orzeł” w Wólce Pełkińskiej;
- Uczniowski Klub Sportowo - Turystyczny „Lider” w Muninie;
- Uczniowski Klub Sportowy „Maczki” W Makowisku;
- Uczniowski Klub Sportowo - Turystyczny Iskra w Muninie;
- Uczniowski Klub Sportowy Makowisko „Kangury” w Makowisku;
- Uczniowski Klub Sportowy „Orły” w Surochowie;
- Uczniowski Klub Sportowy „Płomyk” w Morawsku;

Poziom aktywności wszystkich tych organizacji pozarządowych może być bardzo zróżnicowany, a w niektórych przypadkach mogły one całkowicie zaprzestać działalności, pozostając jedynie w wyżej wspomnianych rejestrach i wykazach. Mimo to, nie można nie zwrócić uwagi na fakt jak wiele takich organizacji zostało założonych w przeciągu ostatnich lat. Wskazuje to bowiem na bardzo dużą chęć mieszkańców terenów Gminy Jarosław do bycia aktywnymi partycypantami w życiu swojej społeczności lokalnej, a także świadczy o szerokiej skali i różnorodność podejmowanych przez nich działań.

Specyficzną oraz niezwykle istotną rolę w życiu Gminy Jarosław odgrywają działające na jej terenie Ochotnicze Straże Pożarne, które biorą udział zarówno w zapewnianiu oraz podnoszeniu poziomu bezpieczeństwa realizując działania z zakresu ochrony przeciwpożarowej oraz działalności ratowniczej, jak i w swoich statutach uwzględniają również działalność oświatową oraz kulturową. Wcześniej już wspomniane Kola Gospodyń Wiejskich z kolei podejmują działania między innymi polegające na kultywowaniu folkloru, rozpowszechnianiu kultury i angażowaniu mieszkańców do uczestnictwa w tej dziedzinie, pomocy w organizacji wypoczynku, wychowaniu oraz kształceniu dzieci i młodzieży, podejmowaniu działań na rzecz rozwoju i pobudzeniu zjawiska przedsiębiorczości wśród kobiet. Ludowe oraz uczniowskie kluby sportowe za cel obierają sobie rozpowszechnianie kultury fizycznej na terenie gminy oraz jej promocję.

Ponadto na obszarze Gminy Jarosław istnieje również szereg innych stowarzyszeń prowadzących różnorodny, niezwykle szeroki zakres działalności, np.: działania w dziedzinie ochrony środowiska i historycznego krajobrazu, wzmacniania więzi miejscowej ludności z małą ojczyzną i pielęgnowania jej tradycji, poszerzania grona miłośników i sympatyków regionu, upowszechniania wiedzy o historii o regionie, poprawy walorów estetycznych i krajobrazowych regionu, przeciwdziałania bezrobociu, wspierania rozwoju ekonomicznego regionu, działalności na rzecz ochrony zdrowia mieszkańców, działalności na rzecz tworzenia i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, działalności wydawniczej, tworzeniu płaszczyzny wymiany informacji, wiedzy i doświadczeń pomiędzy osobami i instytucjami zainteresowanymi, wspierania i niesienie pomocy osobom poszkodowanym, będącym w trudnej sytuacji życiowej, działalności wystawienniczej, działalności na rzecz rozwoju turystyki i ochrony przyrody w regionie, opiniowania aktów prawnych dotyczących ważnych kwestii społecznych, promowania i upowszechniania tradycyjnych produktów i potraw charakterystycznych dla regionu, pomocy i aktywizowania osób niepełnosprawnych i niedostosowanych społecznie. organizowania imprez okolicznościowych, festynów, festiwali, itp., również na zlecenie organizowania i prowadzenie systematycznych szkoleń podnoszących wiedzę teoretyczną i praktyczną z zakresu hodowli bydła i trzody chlewnej, drobiu, królików oraz prowadzenie szeroko rozumianego doradztwa i ochrony prawnej w zakresie rozwoju i utrzymania gatunkowości bydła i trzody chlewnej.

Kolejnym czynnikiem pozwalającym na pomiar zaangażowania mieszkańców w sprawy obywatelskie jest frekwencja wyborcza. Podając analizie dane z wyborów, mających miejsce w kraju na przestrzeni lat 2018-2020 tzn. wyborów samorządowych w 2018 r., do Parlamentu Europejskiego oraz do sejmu i senatu RP w 2019 r., a także wyborów Prezydenta RP w roku 2020r. można zauważyć że pomimo dużej aktywności mieszkańców w podejmowaniu działań na terenie gminy poprzez różnego rodzaju organizacje pozarządowe, ich zaangażowanie w sferze udziału w wyborach w porównaniu do innych gmin powiatu jest na dość niskim poziomie, oscylując wokół średniej w powiecie. Frekwencję na terenie powiatu jarosławskiego w latach 2018-2020 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 13 Dane dotyczące frekwencji w wyborach na terenie gmin powiatu jarosławskiego

Jednostka terytorialna	Wybory samorządowe w 2018 r. - frekwencja	Wybory do PE w 2019 r. - frekwencja	Wybory do sejmu i senatu RP w 2019 r. - frekwencja	Wybory Prezydenta RP w 2020 r. - frekwencja I tura / II tura
Gmina Jarosław	52,15%	41,38%	55,83%	61,99% / 65,01%
Miasto Jarosław	51,72%	44,56%	58,59%	60,79% / 63,48%
Miasto Radymno	51,23%	41,66%	56,74%	57,87% / 60,82%
Gmina Chłopice	54,06%	41,31%	56,54%	61,04% / 64,50%
Gmina Laszki	59,39%	39,93%	54,98%	59,25% / 62,11%
Gmina Pawłosiów	52,40%	44,32%	59,72%	64,98% / 66,89%
Gmina Pruchnik	56,55%	47,10%	59,88%	64,92% / 67,42%
Gmina Radymno	59,58%	39,00%	54,48%	60,18% / 63,77%
Gmina Rokietnica	57,45%	35,93%	52,19%	56,82% / 60,41%
Gmina Roźwienica	43,47%	41,44%	56,13%	62,29% / 65,39%
Gmina Wiązownica	58,02%	45,30%	62,55%	61,33% / 66,72%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Dodatkowo w roku 2020 na terenie Gminy Jarosław miały również miejsce przedterminowe wybory Wójta. Pierwsza tura wyborów odbyła się 8 marca 2020 roku i swój głos oddało w niej 49,29% uprawnionych osób. W związku z tym, że żadnemu z kandydatów nie udało się uzyskać ponad 50% głosów 22 marca 2020 roku miała miejsce druga tura w której udział wzięło 28,44% uprawnionych do tego mieszkańców.

3.8. Bezpieczeństwo publiczne

Bezpieczeństwo stanowi jedną z naczelnych potrzeb człowieka oraz grup społecznych, jego brak powoduje bowiem występowanie niepokoju i poczucia zagrożenia. Co się z tym wiąże jego odpowiednio wysoki poziom i powiązany z nim niski poziom przestępczości na terenie gminy wpływa w dużym stopniu na jej atrakcyjność jako miejsce zamieszkania, a także atrakcyjności wśród potencjalnych inwestorów, wpływa zatem bezpośrednio na tempo rozwoju całego obszaru. Odpowiedzialność za zapewnienie bezpieczeństwa ponoszą organy władzy publicznej w tym administracji samorządowej. Jest to głęboko związane z ich rolą, która sprowadza się do redukcji poziomu zagrożeń i zapewnienia bezpieczeństwa publicznego na zarządzanym przez nie obszarze.

W gestii każdej gminy leży zaspokojenie zbiorowych potrzeb wspólnoty takich jak sprawy związane z porządkiem publicznym, bezpieczeństwem obywateli, ochroną przeciwpożarową

i przeciwpowodziową (w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego). Dodatkowo zadania związane z utrzymaniem porządku publicznego oraz z zapewnieniem bezpieczeństwa na terenie gmin realizowane są również, przez podmioty odpowiedzialne za stan bezpieczeństwa publicznego oraz pożarowego takie jak Policja, Państwowa Straż Pożarna, Ochotnicza Straż Pożarna, czy Straż Gminna.

W przypadku Gminy Jarosław Organem właściwym w sprawach bezpieczeństwa publicznego na terenie gminy jest Wójt Gminy. Zadania w tym zakresie Wójt powierza specjalnie utworzonej do tego komórce organizacyjnej urzędu gminy zajmującej się m.in. sprawami zarządzania kryzysowego i obrony cywilnej (Referat Spraw Obywatelskich). Natomiast organem pomocniczym Wójta wspierającym go w zapewnieniu wykonywania zadań związanych z zarządzaniem kryzysowym jest Gminny Zespół Zarządzania Kryzysowego. W celu opracowania właściwego systemu reagowania w sytuacjach kryzysowych, w czasie pokoju gmina opracowuje i aktualizuje plany działania niezbędne do podejmowania właściwych i jak najsprawniejszych reakcji. Z kolei jednostkami dbającymi o bezpieczeństwo i ład w Gminie Jarosław są Komenda Powiatowa Policji oraz Komenda Powiatowej Straży Pożarnej mające swoje siedziby na terenie miasta Jarosław.

Na terenie gminy nie działa jednostka Straży Gminnej, funkcjonuje natomiast 8 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej, które mają swoje siedziby w miejscowościach Pełkinie, Surochów, Wola Buchowska, Morawsko, Makowisko, Koniaczów, Wólka Pełkińska oraz Zgoda. OSP Wólka Pełkińska wpisana jest do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Jednostki te oprócz działalności przeciwpożarowej biorą również czynny udział w akcjach ratowniczych i działaniach mających na celu walkę z zagrożeniami ekologicznymi.

Wyszczególnienie miejscowych zagrożeń według ich rodzajów oraz wyszczególnienie rodzajów działań podjętych przez jednostki ochrony przeciwpożarowej, przedstawiają poniższe tabele.

Tabela 14 Miejscowe zagrożenia według rodzaju zagrożenia na przestrzeni lat 2018-2021

Rodzaj zagrożenia	Liczba występujących zagrożeń			
	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Silne wiatry	6	2	5	5
Opady śniegu	0	0	0	2
Opady deszczu	0	5	11	1
W komunikacji	23	24	15	23
Medyczne	7	9	12	14
Ogółem	45	51	59	57

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Tabela 15 Działania ratownicze podejmowane przez jednostki OSP podejmowane na terenie Gminy Jarosław na przestrzeni lat 2018-2021

Rodzaj zdarzenia	Liczba zdarzeń			
	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Pożary	22	32	41	32
Miejscowe zagrożenia	64	55	69	87
Falszywe alarmy	4	6	5	4
Zdarzenia ogółem	90	93	115	123

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Jak wskazują powyższe dane, największa liczba zagrożeń wystąpiła w roku 2020, choć w 2021 roku w porównaniu z rokiem poprzednim miał miejsce zauważalny wzrost w wypadkach komunikacyjnych. Do najistotniejszych zdarzeń mających miejsce w roku 2020 należy wymienić awarię wodociągu dostarczającego wodę do miejscowości Makowisko, powódź oraz epidemię Covid-19. Z kolei najczęstsze działania jednostek OSP na terenie gminy miały miejsce w roku 2021, choć w roku tym można było zauważyć spadek ilości zdarzeń pożarowych względem roku poprzedniego.

3.9. Środowisko naturalne i formy ochrony przyrody

Środowisko naturalne

Region jarosławski jest w większości położony we wschodniej części Kotliny Sandomierskiej i tylko jego południowe krańce sięgają pasma pierwszych wzniesień Pogórza Karpackiego lokalnie nazywanego Dynowskim. Gmina Jarosław jest umiejscowiona na przecięciu trzech krain geograficznych Doliny Dolnego Sanu, Płaskowyżu Tarnogrodzkiego i Pogórza Rzeszowskiego.

Na Podgórze Rzeszowskie składa się kilka pasm łagodnych wzniesień sięgających do ok. 230 m wysokości n.p.m. W wielu miejscach wzniesienia te są rzeźbione przez charakterystyczne dla obszarów lessowych głębokie wąwozy (parowy), zwane tu wądołami. Wyniosłości Pogórza Rzeszowskiego budują garby trzeciorzędowe, na których zalegają gliny zwałowe czwartorzędowe przykryte grubymi warstwami lessów.

W centralnej części regionu z południowego wschodu na północny zachód przepływa rzeka San otoczona przez szerokie obniżenia terenu powstałe na skutek wielokrotnego przemieszczania się koryta rzeki, tworząc mezoregion Doliny Dolnego Sanu, na którego obszarze znajduje się największa część gminy. Dolina położona jest na wysokości 175-190 m i w jej budowie da się wyróżnić szerokie holocenijskie dno doliny oraz równie obszerną terasę plejstoceńską, obie zbudowane z utworów żwirowo - piaszczystych oraz madowych. W obrębie holocenijskiego dna występują dwa poziomy terasowe: niższa terasa zalewowa (łęgowa) i wyższa terasa rędzinna. Częsta zmiana położenia koryta rzecznej, które na niektórych odcinkach zostało przekopane podczas regulacji rzeki na przełomie XIX i XX wieku, sprawiła że na obszarze występują liczne

pozostałości starorzeczy, zwane „Sanowiskami”, widoczne między innymi w najbliższej okolicy miasta Jarosław.

Kierując się na wschód od doliny Sanu, aż po wał Roztocza rozpościera się Płaskowyż Tarnogrodzki. Budują go łył mioceńskie, na których zalegają gliny morenowe i piaski czwartorzędowe, a na samej powierzchni występują utwory pylaste typu lessów. Obszar ten kształtują wyniesione na 220-280 m n.p.m. obszerne, faliste płaskowyże (wysoczyzny) oraz rozległe obniżenia. Wysokość terenu wzrasta tu wraz z dalszym przemieszczaniem się na wschód. Krajobraz płaskowyżu urozmaicają piaszczyste wały i pagóry wydmowego pochodzenia, zwane górami, z którymi kontrastują często podmokłe doliny i obniżenia. Przez południową część Płaskowyżu Tarnogrodzkie przepływa uchodząca do Sanu rzeczka Szkło.

Powyższe jednostki regionalne wskazują na mozaikowe zróżnicowanie środowiska geograficznego gminy, co można zauważyć po zróżnicowanej rzeźbie terenu, budowie geologicznej, odmiennych pokrywach glebowych, czy szacie roślinnej. Środowisko przyrodnicze, za sprawą intensywnej działalności człowieka, zatraciło w dużym stopniu swoje naturalne cechy. Występujące tu, bliskość dużych rynków zbytu oraz dobrej jakości gleby takie jak np. mady nadszańskie oraz lessy sprawiają, że większość regionu jarosławskiego jest od dawna objęta intensywną gospodarką rolną.

Charakterystyczny elementem środowiska naturalnego Gmina Jarosław są bardzo dobrej jakości gleby pod względem przydatności rolniczej. W połączeniu z niskim poziomem skażenia środowiska naturalnego stwarzają one możliwość rozwoju rolnictwa, także ekologicznego, a w szczególności upraw roślin warzywniczych oraz innych wymagających dobrych warunków glebowych. W obrębie gminy Jarosław można wyróżnić dwa obszary różniące się występowaniem odmiennych typów gleb.

Pierwszym z obszarów obejmują Terasę nadzalewową i zalewową Sanu oraz doliny bocznych dopływów, gdzie wytworzyły się gleby typu gleb szarych, gleb bielcowych (rdzawych, bielcowych oraz bielic), a także gleb brunatnoziemnych. (spośród nich występują w gminie podtypy gleb brunatnych właściwych oraz gleb brunatnych, wylugowanych i kwaśnych). Niewielkie powierzchnie w wąskich dnach dolin zajmują gleby aluwialne i mady (gleby napływowe). Typowe mady rozwinęły się przede wszystkim w dolinie Sanu oraz pozostałych większych dolinach rzek i potoków, m. in. Szkło i Szewnia. Z kolei w obrębie terenów podmokłych, starorzeczy i dolin bocznych wytworzyły się gleby typu mad, mad glejowych i murszowych (zajęte głównie przez użytki zielone). Powstanie tych gleb związane jest z rozwojem dolin rzecznych i przepływem wód w korytach tych rzek, które nanoszą okresowo osady, są one najczęściej warstwowane. Są to najlepsze gleby, które zalicza się do klas II, IIIa, IIIb, a tylko sporadycznie do klasy I. Lokalnie, w grząskich przesiąkniętych wodą dnach dolin oraz w miejscach wysięków wodnych, w wyniku nadmiernego i trwałego uwilgocenia wykształciły się gleby hydrogeniczne nazywane także glebami glejowymi. Są to gleby dość żyzne zaliczone do II i III, a lokalnie do IV i V klasy gruntów ornych.

Drugi obszar tworzy Podgórze Rzeszowskie i terasa wysoka rzeki San. Wytworzyły się tu gleby typu, gleb szarych, gleb brunatnych wylugowanych i właściwych oraz wytworzonych z lessów i deluwiów. Są to gleby sprzyjające uprawom gatunków wymagających. Gleby te są zaliczane do I, II, III klasy oraz sporadycznie IV i V klasy gruntów ornych. Na tym obszarze występują

również gleby płowe stanowiące stadium przejściowe między typem gleb bielcowych właściwych a typem gleb brunatnych wylugowanych. Na tym obszarze występują również czarnoziemy właściwe o najwyższej wartości rolniczej oraz czarne ziemie zdegradowane o odczynie kwaśnym lub lekko kwaśnym.

Ekosystemy leśne zajmują zaledwie ok. 1,8% powierzchni całej gminy. Mimo dominacji przez gospodarkę rolną środowisko przyrodnicze tego regionu jest bogate jeżeli chodzi o tutejszą florę oraz faunę. Decydują o tym głównie zbiorowiska leśne i łąkowe, a w mniejszym zakresie również wodne (starorzecza Sanu).

Na obszarze Gminy Jarosław w zależności od typu i poziomu podłoża rosną niewielkie skupiska lasów mieszanych, mieszanych jodłowo-bukowych oraz elementy lasów łęgowych (brzegi rzek). Drzewostan obszarów leśnych na terenie gminy jest wyjątkowo zróżnicowany, występują tu sosny, dęby, jodły, buki, wierzby, olchy, topole, osiki, brzozy, lipy, a także domieszka innych drzew liściastych i szpilkowych. W południowej części regionu można również natrafić na, przeważnie porastające wierzchowiny wzniesień, płaty buczyny karpackiej. Runo lasów regionu także charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem, występują tu rośliny zakwitające wczesną wiosną (takie jak fiołek leśny, przylaszczka, zawilec gajowy, miodunki, tojeść rozesłana, ziamopłon wiosenny i kokorycza pełna), rośliny wilgociolubne (jak sit, niskie turzyce tojeść, skrzyp oraz większe ilości mchu płonnika, a w bardziej wilgotnych miejscach, nawet torfowiec), a także paprocie, konwalijka, szczawik, tojeść, różne gatunki mchów, czasem także czernica oraz różne gatunki wysokich turzyc, kosaciec żółty (irys), knieć błotna, kaczeniec, pokrzywa, niecierpek, kopytnik, bodziszek, czyściec, jak również wiele gatunków grzybów, roślin zielnych i traw. Znajduje się też tutaj duża liczba gatunków roślin chronionych, jak wawrzynek wilczełyko, śnieżyca, przebiśnieg, czy bluszcz pospolity i barwinek pospolity. W warstwie krzewów, poza podrostami drzew, występuje leszczyna, berberys, głóg, kalina, dereń, trzmielina zwyczajna, porzeczka alpejska, bez czarny i koralowy, kruszyna, łoża, wierzby krzewiaste.

Obecnie łąki stanowią dość dużą część użytków rolnych gminy, przeważająca ich ilość znajduje się w dolinie Sanu oraz w niższych partiach Płaskowyżu Tarnogrodzkiego. Występujące tu niegdyś liczne torfowiska zostały osuszone i przeobrażone w łąki oraz pastwiska. Flora łąk Gminy Jarosław, oprócz pospolitych dla tego środowiska gatunków traw i roślin, charakteryzuje się również występowaniem roślin rzadkich i chronionych, takich jak kosaciec, goździk pyszny, czy też goryczka wąskolistna i rosiczka okrągłolistna.

Dodatkowo, wyjątkowe środowiska przyrodnicze tworzą, występujące na terenie gminy starorzecza – jeziora powstałe w dawnych korytach rzeki San. Na ich obszarach rosną rośliny takie jak tatarak zwyczajny i trzcina pospolita, grzybień biały i grąźel żółty.

Podobnie jak w przypadku roślinności w zależności od analizowanego obszaru gminy występują tu tereny o różnorodnym bogactwie gatunkowym fauny m.in. ze względu na stopień zalesienia i intensywności gospodarki rolnej prowadzonej w poszczególnej części gminy. W środowisku leśnym żyją sarny, jelenie, dziki, lisy, wiewiórki i zające. Na terenach łąk i pól spotkać można myszy oraz norniki oraz najmniejszego gryzonia Europy - badylarkę. Wśród licznej gromady ptaków zamieszkujących lasy, parki, rzeki, jeziora, bagna, torfowiska, łąki i pola, występują ptaki łowne takie jak bażant, kuropatwa i dzikie kaczki oraz ptaki wodne i drapieżne. Wśród tych ostatnich spotkać można myszołowa, jastrzębia gołębiarza i puchacza. Wody rzek, ich dopływów

i starorzeczy zasobne są w gatunki ryb takich jak leszcz, brzana, kleń, ukleja, karaś, płoć oraz przedstawiciele gatunków ryb drapieżnych takich jak sum, okoń, szczupak, sandacz, głowacz białopłetwy, jaź, karp i krąp. Szczególnie dogodne akwenty do wędkowania tworzą zbiorniki wodne powstałe po eksploatacji żwiru.

Lokalny klimat okolic Jarosławia charakteryzuje się korzystnymi warunkami pogodowymi sprzyjającymi gospodarce rolnej, mieszkalnictwu i różnym formom rekreacji. Gmina Jarosław znajduje się niemal w całości w strefie klimatycznej nizinnej. Jednak najkorzystniejsze warunki klimatyczne istnieją w południowo-zachodniej części regionu wciąż pozostającej w zasięgu klimatu podgórskiego. Średnie dobowe temperatury w tym rejonie w okresie lata wynoszą 17-18°C, z kolei podczas zimy -5-3 °C. Okres wegetacyjny jest tu stosunkowo długi, przeciętnie trwa 224 dni w roku. Roczna suma opadów wynosi około 620 mm. Czas zalegania pokrywy śnieżnej wynosi średnio dla całego obszaru około 50 dni. Nieco dłuższy jest w okolicach podgórskich. Przy normalnych warunkach zimowych średnia grubość pokrywy śnieżnej sięga 10-30 cm. W poszczególnych częściach regionu występują nieznaczne lokalne różnicowania klimatyczne wynikające z położenia i ukształtowania terenu, stopnia zalesienia i kierunków wiatrów.

Gmina Jarosław położona jest w dorzeczu Sanu, w obrębie zlewni Wisły. Jest to szósta rzeka Polski pod względem długości (443 km), a jej koryto wcięte jest w dno doliny na głębokość 2-4 m. Na terenie Gminy wodę doprowadzają do niego pomniejsze rzeki Szewnia, Rokietnicki Łęg oraz potoki Morawski Łęg i Stare Szkło, które razem odwadniają cały obszar gminy. Rzeka San na długości od jej źródeł do miasta Jarosław jest rzeką o reżimie górskim, posiada również największą zlewnię spośród wszystkich karpackich dopływów Wisły. Na odcinku rzeki biegnącym przez tereny gminy jej dolina nie jest w większości chroniona wałami co powoduje występowanie bardzo dużego stopnia zagrożenia powodzią. Ponadto na obszarze gminy w obrębie starorzeczy, występują obszary stale podmokłe oraz niewielkie zbiorniki wód stojących, które są najczęściej silnie zarośnięte. W rezultacie prac mających na celu regulację rzeki San przełożone zostały koryto rzeki Szkło, a w opuszczonych meandrach starego koryta w okolicach wsi Sobiecin i Surochów powstały wąskie jeziora rzeczne. Dodatkowo na terenie gminy istnieją też sztuczne zbiorniki wodne, które w większości są pozostałościami po eksploatacji kruszywa naturalnego. Zbiorniki te pełnią funkcję hodowlane oraz rekreacyjne. Przykładem może być staw we wsi Zgoda, gdzie zorganizowano parking dla samochodów oraz pole namiotowe z funkcjonującym sklepik barem. Występują tu też stawy spiętrzone groblami znajdujące się m.in. we wsiach Makowisko i Pełkinie.

Formy ochrony przyrody

Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2021 r. poz. 1098 z późn. zm.) do form ochrony przyrody zalicza się parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, ochronę gatunkową roślin, zwierząt i grzybów. Każda z wyznaczonych form spełnia inną rolę w krajowym systemie ochrony przyrody i służy innym celom, dlatego charakteryzuje się odmiennym reżimem ochronnym oraz zakresem ograniczeń w użytkowaniu. Niezależnie od roli i celu nadzorowanie oraz utrzymywanie wszelkich form ochrony przyrody jest ważnym elementem polityki zarówno w skali kraju jak i na szczeblu lokalnym. Przyroda jest bowiem elementem tożsamości regionu, a zachowanie bogactwa i różnorodności krajobrazu, w tym jego cech charakterystycznych, podnosi estetykę obszaru oraz jego atrakcyjność, w tym inwestycyjną i turystyczną. Skuteczna,

lokalna ochrona przyrody jest postrzegana jako pewnego rodzaju „certyfikat” dobrych warunków wypoczynkowych danego miejsca, m.in. przyczyniając się do rozwoju turystyki.

Na terenie Gminy Jarosław występują następujące formy ochrony przyrody:

1. Obszar Chronionego Krajobrazu:

- Sieniawski Obszar Chronionego Krajobrazu

Obszar został ustanowiony w roku 1987 i obejmuje tereny położone w północnej części województwa podkarpackiego. Ogólna jego powierzchnia wynosi 51263 ha. Dominują tu Lasy Sieniawskie, będące częścią Puszczy Sandomierskiej. Na żyznych glebach części wschodniej występują lasy mieszane i bory nadające krajobrazowi niepowtarzalne piękno dzięki znacznej różnorodności form. Wiodącym gatunkiem w tym zbiorowisku jest sosna pospolita i dąb szypułkowy. W zachodniej części przeważa krajobraz kulturowy z doliną Sanu i Lubaczówki z bardzo ciekawą roślinnością. Występują tu synantropy północnoamerykańskie tj. aster amerykański i wirginijski. Na łąkach koło Sieniawy - kosaciec syberyjski, goździk pyszny, goryczka wąskolistna i pełnik europejski. Fauna ma charakter wybitnie nizinny. Z ssaków można spotkać: łosia, borsuka, kunę leśną, orzesznicę;- z ptaków: gadożera, pszczołojada, kobuza, bociana czarnego, remiza; z płazów: ropuchę zieloną i paskówkę. Obszar ciekawie reprezentuje się pod względem ichtiologicznym. W rzekach występują: dziki karp, sazan, sandacz, sum, sumik karłowaty, wzdreńga i ciernik.

2. Obszary europejskiej sieci Natura 2000:

- Dolina Dolnego Sanu (PLH180020)

Specjalny obszar ochrony siedlisk obejmujący najcenniejsze przyrodniczo obszary doliny dolnego Sanu na odcinku Jarosław- Ujście o powierzchni 10 176,64 ha. W dolinie przeważa charakter rolniczy, siedliska rolnicze zajmują bowiem ponad 50 % jego powierzchni, na obszarze występują również siedliska łąkowe i zaroślowe., a także w znacznie mniejszym zakresie lasy iglaste liściaste oraz obszary zantropogenizowane, z kolei prawie jedną piątą powierzchni stanowią wody Sanu.

Objęcie obszaru ochroną ma na celu zachowanie mozaiki siedliskowej charakterystycznej dla większych dolin rzecznych. W obszarze zidentyfikowanych zostało 14 typów siedlisk przyrodniczych z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej. Występuje tu kompleks zbiorowisk przykorytowych takich jak łągi wierzbowe, ziołorośla i pionierska roślinność na piaszczystych odsypach i namuliskach. Istotnym elementem doliny są różnego typu łąki oraz duża liczba starorzeczy posiadających bogatą różnorodność roślinności wodnej. Na obszarze zauważono również występowanie 19 gatunków z Załącznika II Dyrektywy Siedliskowej. Występują tu istotne regionalnie populacje modraszka teleiusa, modraszka nausithousa, wydry i bolenia. W dolinie występują również takie gatunki roślin jak storczyk cuchnący, róża francuska, pięciornik skalny, powojnik prosty, kotewka orzech wodny oraz owad: modliszka zwyczajna. Obszar stanowi istotny korytarz ekologiczny w tym dla ichtiofauny. Wody rzeki San i jej dopływów są siedliskiem cennych gatunków ryb z Załącznika II Dyrektywy Siedliskowej takich jak minóg strumieniowy, kiełb białopłetwy, boleń, różanka, koza złotawa, brzanka, głowacz białopłetwy, kiełb Kesslera oraz istotne gatunki ryb, które nie zostały wymienione w Załączniku II: piekielnica, brzana, świnka, głowacz pręgopłetwy, sum europejski, certa. Dorzecze Sanu objęte jest krajowym programem restytucji ryb wędrownych (certy, troci wędrowniej, łosia i jesiotra ostronosego). Dopływy Sanu

prezentują walory potencjalnych tarlisk i siedlisk wędrownych ryb prądolubnych o znaczeniu europejskim.

- Rzeka San (PLH180007)

Jest to specjalny obszar ochrony siedlisk o powierzchni 1374,8 ha, położony na wysokości 175-280 m n.p.m. Obejmuje odcinek środkowego Sanu. W Załączniku I Dyrektywy Siedliskowej zidentyfikowano tu cenne siedlisko - nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włośniczników. Obszar stanowi ważną ostoję wielu gatunków ryb cennych z ochroniarskiego i gospodarczego punktu widzenia, zasiedlona m.in. przez zdecydowanie największą w kraju populację kielbia Kesslera, stanowiącą przypuszczalnie około 80% całej populacji tego gatunku na obszarze Polski. W części rzeki położonej poniżej Przemyśla liczny jest kiełb biało płetwy i boleń. Występuje tu także liczna i stabilna osiadła populacja certy oraz jedna z najliczniejszych w Polsce populacji piekielnicy. Ponadto na obszarze można spotkać także brzanę, głowacza, kielba białopłetwego, minoga strumieniowego, skójkę gruboskorupową, jak również liczne gatunki ptaków bączka, bielika, dzięcioła zielonosiwego, orlika krzykliwego, czaplę białą, błotniaka łąkowego, błotniaka stawowego, błotniak zbożowego, bociana białego i czarnego, rybotowa, rybitwę zwyczajną, zimorodka

- Starodub w Pełkiniach (PLH180050)

Obszar zajmujący powierzchnię 574,82 ha usytuowany w okolicy Jarosławia. W zgodzie z Załącznikiem I Dyrektywy Siedliskowej zostały tu zidentyfikowane siedliska zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych oraz niżowych i górskich świeżych łąk użytkowanych ekstensywnie. Ostoja obejmuje zwarty kompleks łąk położonych pomiędzy miejscowościami Pełkinie, Ujezna, Jagiełła i Rozbórz. Celem ochrony jest liczna populacja rzadkiej w Polsce rośliny naczyniowej z rodziny selerowatych - staroduba łąkowego, który licznie występuje głównie w obszarze łąk zmiennowilgotnych (populacja licząca ponad 1000 osobników). Obszar porastają też inne rośliny zagrożone wyginięciem i objęte ochroną, swoje populacje mają tu Selernica żytkowana, Goździk pyszny, Goryczka wąskolistna, Mieczyk dachówkowy, Kosaciec syberyjski i Sit czarny.

3. Pomniki przyrody

a) Znajdujące się przy Zespole Pałacowo-Parkowym przy Pałacu Czartoryskich w Pełkinie:

- Robinia akacyjna (*Robinia pseudoacacia*)
- Robinia akacyjna (*Robinia pseudoacacia*)
- Klon jawor (*Acer pseudoplatanus*)
- Magnolia japońska (*Magnolia kobus*)
- Wierzba żałobna/Wierzba płacząca (*Salix sepulcralis*)
- Olsza czarna (*Alnus glutinosa*)
- Olsza czarna (*Alnus glutinosa*)
- Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*)
- Wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis*)
- Olsza czarna (*Alnus glutinosa*)

- Olsza czarna (*Alnus glutinosa*)
- Olsza czarna (*Alnus glutinosa*)
- Cypryśnik błotny (*Taxodium distichum*)
- Wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis*)
- Wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis*)
- Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*)
- Wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis*)
- Wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis*)
- Cis pospolity (*Taxus baccata*)
- Magnolia drzewiasta (*Magnolia acuminata*)
- Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*)
- Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*)
- Magnolia drzewiasta (*Magnolia acuminata*)
- Grab zwyczajny (*Carpinus betulus*)
- Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*)
- Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*)
- Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*)
- Grab zwyczajny (*Carpinus betulus*)
- Lipa drobnolistna (*Tilia cordata*)
- Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*)
- Orzech czarny (*Juglans nigra*)
- Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*)
- Buk pospolity/Buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*)
- Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*)
- Daglezja zielona (*Pseudotsuga menziesii*)
- Wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis*)
- Klon jawor (*Acer pseudoplatanus*)
- Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*)
- Buk pospolity/Buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*)

b) Pozostałe

- Wiąz górski (*Ulmus glabra*)
- Daglezja zielona (Jedlica Douglasa -*Pseudotsuga menziesii*)- Grupa dwóch drzew

- Cis pospolity (Taxus baccata)
- Korkowiec amurski (Phellodendron amurense)
- Orzech czarny (Juglans nigra)- Grupa dwóch drzew.

3.10. Dziedzictwo kulturowe, turystyka i rekreacja

Dziedzictwo kulturowe

Gmina Jarosław ma niezwykle bogatą oraz ciekawą historię. Obecne tereny Gminy Jarosław nie stanowiły nigdy jednej całości historyczno-administracyjnej. Jej obecny obszar stanowi bowiem swego rodzaju zespolenie, oddzielonych od siebie przez rzekę San, Kotliny Sandomierskiej oraz Podgórze Podkarpackiego.

Znana historia ziemi Jarosławskiej sięga już prehistorii. Jak wskazują prowadzone na terenie gminy badania archeologiczne początki osadnictwa na tych terenach sięgają neolitu (5000-1800 lat p.n.e.). Pierwszymi mieszkańcami tych ziem były grupy koczujących myśliwych, którzy zamieszkiwali obszary obecnych miejscowości Leżachów Osada, Morawsko, Munina i Tuczempy. Z czasem jednak ludność ta została zastąpiona przez ludności tracką o osiadłym trybie życia trudniącą się pasterstwem i rolą. Kolejne archeologiczne odkrycia takie jak pozostałości osadnictwa w formie cmentarzysk ciałopalnych wskazują że osadnictwo na tych ziemiach było kontynuowane dalej w epoce brązu (1800 - 700 lat p.n.e.) przez prasłowiańską ludność o kulturze łужицьkiej, której wpływ utrzymywał się przez kolejne lata również już w epoce żelaza (700 r.p.n.e.).

Znaleziska monetarne głównie w okolicy obecnej Woli Buchowskiej oraz odnalezione w rejonie inne przedmioty pochodzące z sąsiednich regionów -Panonii oraz Dacji, wskazują na to, że obszarom tym nie jest też obcy wpływ kultury rzymskiej (około 100 lat p.n.e.). Kiedy to rejon stał się elementem karawanowych wędrówek kupców greckich oraz rzymskich podróżujących znanym szlakiem solno - bursztynowym bałtycko – czarnomorskim. W tym okresie duże znaczenie, jako swego rodzaju centrum handlowe, a później ośrodek administracyjny regionu, zaczęła nabierać miejscowość nad Sanem, którą po latach nazwano Jarosław.

W dalszym okresie historii ziemie te stanowiły część państwa wielkomorawskiego, a później zajmowane były przez państwo Łędzian, następnie Czechów i Rusów by w końcu zostać włączonymi do granic Państwa Polskiego (w latach 1340-1344 po zajęciu ziem przez Kazimierza Wielkiego). W roku 1387 należąca uprzednio do króla ziemia jarosławska stała się własnością rodu Tarnowskich (m.in. miejscowości: Tuczempy, Leżachów Osada, Sobiecin, Koniaczków).

Wiek XVII przyniósł dla regionu znaczne turbulencje, jego obszar nawiedziły liczne pożary i epidemie. Ziemia jarosławska niejednokrotnie była też nękana przez Tatarów i Szwedów. Doprowadziło to do przeobrażenia się tych ziem z ruchliwego ośrodka handlowego, w mały, ubogi region galicyjski, który w wyniku rozbiorów trafił pod kontrolę Austrii. Pod zaborem o przejawach polskości na tych terenach pisał pochodzący z Suchorowa Aleksander Fredro. W 1863 roku duża liczba mieszkańców obszaru wzięła udział w powstaniu styczniowym (tworząc nawet osobny oddział partyzancki).

Ziemia jarosławska ucierpiała ponownie w czasie I wojny światowej, podczas której jej ziemie w znacznym stopniu uległy zniszczeniu, stając się polem bitew z racji kluczowego

strategicznego znaczenia rzeki San. Po wojnie na terenie gminy powstał duży cmentarz żołnierski po którym do dziś pozostaje ślad w formie fragmentu muru z arkadami. W roku 1918 tereny te jako jedne z pierwszych stały się częścią niepodległej Polski, choć wciąż panowały na nich bieda i bezrobocie. Znaczna większość mieszkańców trudniła się rolnictwem w związku z czym w okresie dwudziestolecia międzywojennego radykalnie rozwijał się tu ruch ludowy. Doprowadziło to do brutalnie stłumionych wystąpień chłopskich. W Muninie, Majdanie Sieniawskim i innych wsiach od policyjnych kul zginęło 22 chłopów, dziesiątki było rannych.

Podczas drugiej wojny światowej jarosławszczyzna znów stała się miejscem walk. Doszło tu do bezpośrednich starć oddziałów polskich z wojskami niemieckimi. Ostatecznie teren całego powiatu jarosławskiego znalazł się pod kontrolą armii niemieckiej. Jednak na mocy paktu Ribbentrop – Mołotow, w ramach którego dokonano podziału Polski, tereny wschodnie trafiły pod kontrolę wojsk radzieckich. Obszary jarosławskie zostały podzielone linią demarkacyjną od Przemyśla, wzdłuż Sanu. Te na wschód od rzeki zostały włączone do Związku Radzieckiego. Po stronie niemieckiej w miejscowości Pełkinie utworzono obóz koncentracyjny dla zamieszkałej te obszary społeczności żydowskiej. W roku 1941 miały tu miejsce kolejne walki w związku z atakiem Niemiec na Związek Radziecki. Działania te znów doprowadziły do dotkliwych zniszczeń w regionie.

Ludność obszaru była wyjątkowo wroga okupantom. Już od początku wojny na tych terenach działał ruch oporu. Swoje komórki miały tu takie organizacje jak Armia Krajowa, Bataliony Chłopskie, Narodowa Organizacja Wojskowa, Lewicowa Gwardia Ludowa. Ugrupowania te przeprowadziły wiele udanych akcji bojowych, rozbijając mniejsze garnizony i jednostki Wehrmachtu. Dnia 27 lipca 1944 roku do miasta wkroczyły pierwsze oddziały Armii Czerwonej. Wyzwolenie nie oznaczało jednak końca konfliktów w regionie. W latach 1944-1947 rozpoczęła tu swoją działalność Ukraińska Powstańcza Armia (UPA). W okresie swojej działalności UPA zniszczyła 56 wsi, pałac ponad 3200 gospodarstw i zabijając setki ludzi.

Na terenie miejscowości gminy oraz w ich okolicach wciąż można znaleźć pozostałości po jej burzliwej i rozbudowanej historii.

Wieś **Surochów** to miejsce urodzenia Aleksandra Fredry, którego upamiętnia tablica na obelisku – głazie, usytuowanym na skraju parku, niegdyś pałacowego. W drugiej połowie XVIII wieku miejscowość stała się dziedzictwem rodziny Fredrów, którzy wybudowali w tym miejscu pierwszy drewniany dwór. Pod koniec XIX w. obiekt nie był już w najlepszym stanie i został rozebrany. Następnie w jego miejscu powstał murowany pałac. Budynek był ogrodzony bramą i murem z XVIII wieku oraz otoczony parkiem. Niestety, pałac wraz z częścią wsi został spalony w 1945 r. przez UPA, a nieremontowane ruiny zostały rozebrane w latach 60. XX wieku. Do dzisiaj dobrze widoczne jest miejsce po rozebranych pałacu. Z dawnej posiadłości zostały jedynie pozostałości parku z częściowo zachowaną XIX-wieczną aleją kasztanową, budynek administracyjny tzw. rządówka oraz kaplica wybudowana w XIX wieku w stylu neogotyckim z cegły. We wsi znajduje się także kościół parafialny pw. Św. Michała Archanioła. Wykonany w stylu ukraińsko-bizantyjskim, na rzucie krzyża greckiego, murowany obiekt o trzech kopułach. Wewnątrz kościoła znajduje się polichromia malowana w latach 1984-1985 przez Stanisława Gąsiora, ucznia Wilusza z Krakowa. Obecna świątynia została wybudowana w latach 1912-1914. Była to już druga cerkiew w tym miejscu. Pierwsza wybudowana w roku 1826, była obiektem drewnianym, który najpierw przesunięto poza obręb cerkiewnego cmentarza grzebalnego,

a następnie rozebrano. Świątynia znacznie ucierpiała w wyniku działań I wojny światowej. Uszkodzona została m.in. jedna z kopuł, a Austriacy zarekwirowany dzwon, który przetopili na sprzęt wojenny. Kościół przeszedł kapitalny remont w latach 80-tych XX w. Obecny kościół, jako bryła cerkiewna jest największym pod względem powierzchni budynkiem na Podkarpaciu. W miejscowości znajduje się również drewniana oraz murowana zabudowa mieszkalna z pierwszej połowy XX wieku, a także murowana stajnia z początku XX wieku. W miejscowości znajdują się też zabytkowe cmentarze z okresu I wojny światowej oraz rzymskokatolicki z II poł. XIX w.

W miejscowości **Pełkinie** znajduje się jeden z najcenniejszych zabytków w Gminie Jarosław - Zespół pałacowo-parkowy. Powstały w latach 1661-1724 pałac, którego budowę ukończył Paweł Karol Sanguszko, od końca XVII wieku będący właścicielem Pełkiń. W XVIII wieku właścicielami wsi oraz pałacu został ród Czartoryski z Sieniawy. Stary dwór nadbudowano i przedłużono poprzez dodanie skrzydła. W latach 1912–1913 przeprowadzono większą rozbudowę pałacu i nadano rezydencji charakter neobarokowy. W czasie działań wojennych w 1944 r. pałac mocno ucierpiał, ale został odbudowany i zaadaptowany na Dom Pomocy Społecznej. 2012 roku ród Czartoryskich odzyskał prawo własności nad obiektem. Pałac jest wybudowany w typie szwajcarskiego zameczku. Do dzisiaj z dawnego wyposażenia zachowało się niewiele. W pobliżu pałacu znajduje się park z XVI w. przekształcany przez kolejnych właścicieli. Swój obecny wygląd zawdzięcza Witoldowi Czartoryskiemu. Powierzchnia parku wynosi około 18 ha, a swoim obszarem obejmuje on zbocze pobliskiego wzniesienia. W centralnej części parku rośnie wiele egzotycznych drzew, takich jak: magnolie, kasztanowce, daglezie czy choina kanadyjska. Rosną tu również dęby szypułkowe, lipy drobnolistne oraz buki i cisy w formach drzewiastych, a także kilka limb. W dolnej części parku znajdują się przestronne łąki ze stawami. Zachowały się również zabudowania gospodarcze z XIX i XX w., czyli rządówka, lamus, stajnia, stodoła, domek ogrodnika oraz kapliczka. Na terenie parku znajdują się również figurka matki Boskiej z 1910 roku oraz dwie piwnice – lodownie z przełomu XIX-XX wieku. W środkowej części wsi przy drodze znajduje się Kościół parafialny pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polskiej w Pełkiniach. Dawniej była to stara cerkiew, która w roku 1945 roku została zaadaptowana na rzymskokatolickie miejsce kultu. Kościół usytuowany na niewielkim wzniesieniu posiada dzwonnice z lat 20 XX wieku oraz starą plebanię z 1902 r, jak również mur z 1909 r. W centrum miejscowości znajduje się również wpisany do rejestru zabytków stary budynek szkoły ludowej z 1880 roku. Na terenie cmentarza miejscowości w jego starej części na prawo od bramy głównej znajduje się cmentarz austro-węgierski z okresu I wojny światowej Otoczony jest on podwieszonym łańcuchem i składa się z ośmiu prostokątnych ram betonowych oraz z betonowego cokołu z tablicą inskrypcyjną o treści: „Kwatera żołnierzy poległych w czasie I wojny światowej”. Na cmentarzu pochowani są żołnierze polegli w walkach rosyjsko-austriackich z 1915 roku, które rozgrywały się w okolicy Jarosławia. Natomiast jeńców radzieckich zamordowanych podczas II wojny światowej w obozach Pełkinie i Wólka Pełkińska pochowano na lewo od bramy głównej. Obecnie nekropolia pełni funkcję cmentarza parafialnego. Wśród lokalnej zabudowy można również natrafić na drewniane budynki oraz elementy zabudowy z pierwszej połowy XX wieku.

Na obszarze sołectwa **Makowisko** przy głównej drodze znajduje się cmentarz parafialny z kwaterą poległych w okresie I wojny światowej. Znajdują się tam liczne krzyże nagrobne wykonane z metalu oraz piaskowca pochodzące z pierwszej połowy XX wieku. Na lewo od bramy wejściowej znajduje się kwatera z I wojny światowej. Zajmuje ona prostokąt o wymiarach

6,60 × 8,30 m. W południowo-wschodnim narożniku kwatery wydzielono ogrodzeniem miejsce spoczynku podporucznika Theodora Kerkowa. Na jego grobie znajduje się bogato rzeźbiony pomnik o wysokości 2,83 m wykonany z piaskowca. Pozostała część kwatery to zbiorowe mogiły. Na części z nich zachowały się ceramiczne tabliczki wsparte na betonowych nóżkach. Uszkodzone tabliczki umieszczono w betonowej płycie. Niedaleko lokalnego cmentarza zlokalizowana jest dawna Cerkiew Opieki Najświętszej Maryi Panny z 1934 roku z zabytkowym murem, obecnie przemieniona na rzymsko-katolicki Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej. Podobnie jak w innych miejscowościach na terenie gminy tu również występuje dość liczna zabudowa mieszkalna oraz zagrodowa wykonana z drewna w pierwszej ćwiartce XX wieku i wpisana do ewidencji zabytków Gminy Jarosław.

W **Koniaczowie** znajduje się krzyż wraz z wizerunkiem Matki Boskiej upamiętniający miejsce po krematorium niemieckim z okresu II wojny światowej. Znajduje się tu też drewniana kapliczka z XVIII oraz drewniany dom z pierwszej ćwiartki XX w.

Munina to sołectwo leżące w południowo-wschodniej części Gminy Jarosław. Na jej terenie znajduje się zabytkowy cmentarz rzymskokatolicki z końca XIX w. wraz z kaplicą cmentarną zbudowaną w 1910 roku. Kaplica do 2010 roku pełniła również rolę kościoła pw. Świętego Józefa. Mimo rozbudowy w latach 1945-1948, z biegiem czasu okazało się, że świątynia jest zbyt mała, jak na potrzeby parafii. Obecnie w miejscowości znajduje się nowy, ukończony w 2010 roku kościół, a kaplica po kompleksowym remoncie pełni swoją oryginalnie zakładaną funkcję. Dodatkowo na obszarze wsi pozostałościami dziedzictwa kulturowego jest zabytkowa zabudowa murowana oraz drewniana z lat 20 oraz 30 XX wieku, w tym były dom ludowy przekształcony obecnie na budynek mieszkalny.

Miejscowość **Zgoda** to sołectwo położone po prawej stronie rzeki San. Początki miejscowości sięgają początku XVIII wieku. Podczas II wojny światowej miejscowość znajdowała się w centrum linii frontu co doprowadziło do całkowitego zniszczenia wszystkich znajdujących się na jej terenie domostw. Jedyną budowlą która przetrwała okres wojny jest przydrożna, murowana kapliczka z 1939r. Dzisiaj wieś stanowią zabudowania murowane. Na początku lat 60-tych wybudowano tu szkołę. W 1985r. został wybudowany kościół pw. Św. Maksymiliana Kolbego.

Wólka Pełkińska zwana początkowo jako Wola Pozowska. Miejscowość położona w pobliżu doliny dolnego Sanu. Od Jarosławia oddziela ją wieś Pełkinie. Wieś składa się z kilku przysiółków. Znajduje się tu pomnik z czterech granitowych bloków upamiętniający pomordowanych jeńców radzieckich. Po ataku na Związek radziecki armia niemiecka wybudowała w miejscowości obóz dla jeńców. Zmarło w nim lub zostało zamordowanych tysiące żołnierzy. Na obszarze wsi znajduje się też rzymsko-katolicki zabytkowy cmentarz ze starodawną kaplicą, a także Grota Matki Bożej z Lourdes, przy lokalnym kościele pw. św. Stanisława Biskupa. W miejscowości występuje również liczna zabudowa drewniana z lat 20 i 30 XX wieku.

Na terenie wsi **Tuczempy** znajdują się aż dwa zabytkowe cmentarze. Starszy datowany na II połowę XIX w. położony jest w południowej części wsi na łagodnym wzniesieniu niedaleko torów kolejowych. Znajdują się tam zabytkowe krzyże żelazne na monumentach oraz nagrobki kamienne, najstarsze z nich pochodzące z roku 1888.. Drugi z cmentarzy datowany jest na początek XX wieku i leży w południowo-wschodniej części wsi ok 500m od lokalnego kościoła. Pochowani zostali na nim polscy żołnierze polegli podczas prowadzonych tu w roku 1939 walk.

Znaleźć tam można zbiorową mogiłę poległych posiadającą pojedyncze płyty oraz indywidualne krzyże z tabliczkami, wykonane z granitu. Kolejnym zabytkiem znajdującym się w miejscowości jest murowany Kościół p.w. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny powstały w latach 1908-1911. Przy zespole kościelnym znajduje się też zabytkowa murowana dzwonnica, również z początku XX w. oraz datowana na rok 1913 dawna plebania pełniąca obecnie funkcję domu mieszkalnego. W latach 2001-2003 przeprowadzono generalny remont kościoła oraz rozbudowę o dwie nawy boczne. Warte uwagi jest również pochodząca z 1888 roku kapliczka oraz znajdujący się przy głównej drodze krzyż. Podobnie jak w innych miejscowościach Gminy Jarosław w Tuczempach również występuje bardzo liczna zabudowa mieszkalna drewniana oraz rzadziej tu reprezentowana zabudowa murowana powstała w różnych okresach w latach 1910-1945. W tym wykonane z drewna domy przystępowe, czyli wybudowane w charakterystycznym stylu budownictwa ludowego występującego na pograniczu Czech, Niemiec i Polski.

Przez tereny miejscowości **Wola Buchowska** przechodził niegdyś starożytny solno-bursztynowy, bałtycko-czarnomorski szlak kupiecki, na co wskazują odnalezione tu monety Rzymskie sprzed 100 r. p.n.e. Powstanie wsi datuje się na koniec XVI wieku, jej pierwotną nazwą była Wola Leżachowska. Na terenie miejscowości występują następujące elementy dziedzictwa kulturowego: cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej (lat 1914 – 1918), gdzie pochowani zostali polegli w walkach na terenach jarosławskich, a także dwa domy drewniane datowane na lata 20 XX w.

Leżachów- Osada –nieopodal koryta rzeki San znajduje się cmentarz I wojny światowej. Obiekt zajmuje powierzchnię 0,25 ha. Jego położenie, w terenie zalewowym spowodowało, że z jego pierwotnego urządzenia nie zachowały się żadne elementy. W 2003 roku, ze środków Wojewody wykonano na jego terenie prace porządkowe. W pobliżu głównej drogi biegnącej przez wieś, niedaleko zabudowań mieszkalnych znajduje się indywidualna mogiła nieznanego żołnierza radzieckiego, poległego w 1944 roku. Mogiła ma formę betonowej płyty, na której ustawiony jest kamień, całość zwieńczona krzyżem. Opiekę nad grobem sprawuje miejscowa ludność.

Miejscowości **Morawsko, Sobiecín** oraz **Kostków** – na terenie tych trzech miejscowości występuje zabytkowa zabudowa z lat 20 i 30 XX wieku, w tym murowany dom pochodzący z pierwszej ćwiartki XX w. w Sobiecinie, drewniana zagroda (dom wraz z stodołą) w miejscowości Morawsko oraz liczne domy rozlokowane na obszarach wsi Morawsko i Kostków.

Warto również zaznaczyć że w obrębie miejscowości Surochów, Koniaczów, Pełkinie, Makowisko Morawsko, Sobiecín, Kostków, Munina, Wólka Pełkińska, Tuczemy, Wola Buchowska wyznaczono liczne stanowiska archeologiczne w związku ze znalezionymi śladami istniejących w obrębie tych sołectw osad pochodzących z różnych historycznych okresów, od epoki kamienia łupanego, przez epokę brązu i żelaza po średniowiecze. Co tylko potwierdza niezwykle barwną historię tutejszych ziem.

Zdjęcie 1 Tablica na obelisku – głazie upamiętniająca Aleksandra Fredrę

Źródło: <https://jaroslawski.pl>

Zdjęcie 2 Kaplica wybudowana w stylu neogotyckim z cegły

Źródło: <https://jaroslawski.pl>

Zdjęcie 3 Kościół rzymskokatolicki w Surochowie - dawna cerkiew greckokatolicka

Źródło: <https://jaroslowski.pl>

Zdjęcie 4 Zespół pałacowo-parkowy- Pelkinie

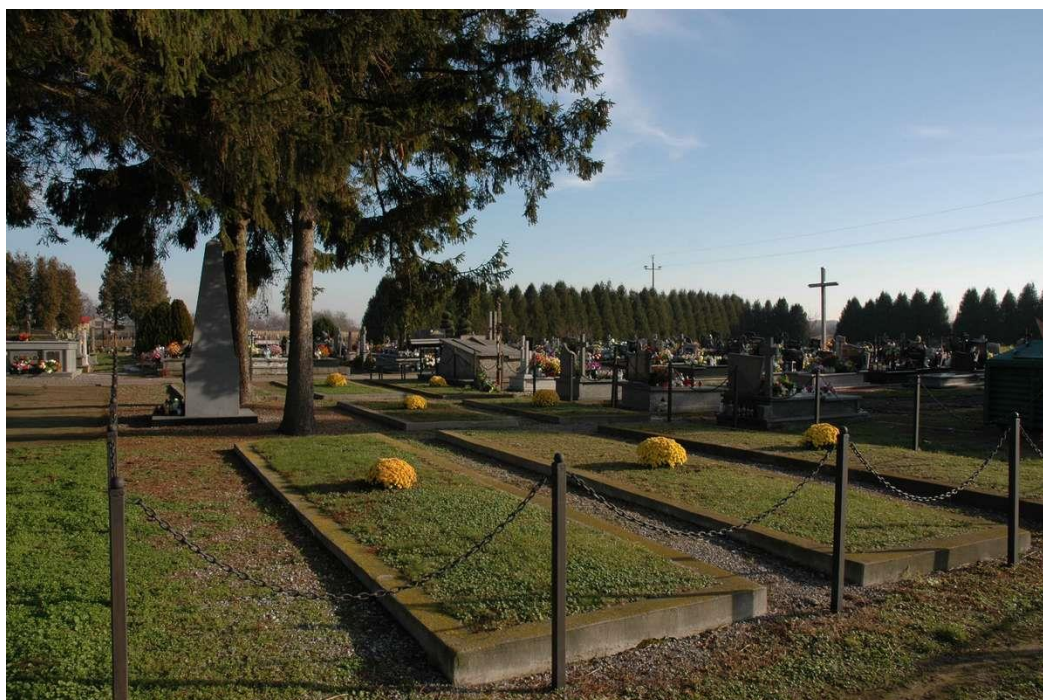
Źródło: <https://jaroslowski.pl>

Zdjęcie 5 Kościół parafialny pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski

Źródło: <https://wikipedia.pl>

Zdjęcie 6 Cmentarz rzymskokatolicki z kwaterą jeńców radzieckich z okresu okupacji

Źródło: <https://jaroslowski.pl>

Zdjęcie 7 Miejsce po krematorium z okresu II wojny światowej w Koniaczkowie

Źródło: <https://jaroslawski.pl>

Zdjęcie 8 Pomnik w Wólce Pełkińskiej

Źródło: <https://www.etnologia.uw.edu.pl/>

Turystyka

Oprócz ciekawej przeszłości i związanymi z nią zabytkami Gmina Jarosław kusi również walorami krajobrazowymi z którymi łączą się podmiejski charakter oraz dominacja terenów rolnych. Gminę cechują różnorodność krajobrazowa od porośniętych przez wyżynne lasy łagodnych wzniesień rzeźbionych głębokimi wąwozami po nizinne doliny rzeki. Większość gminy znajduje się w dolinie rzeki San, stanowiącą sama w sobie piękną atrakcję regionu, malowniczo meandrującą pośród pól. Jest ona chętnie wykorzystywaną jako wizytówkę tego obszaru. Częste zmiany jej koryta doprowadziły do utworzenia się, w miejscach starych koryt, licznych akwenów wodnych w postaci małych stawów oraz jezior. Na tym obszarze gdziekolwiek występują lasy mieszane o bogatym, wielogatunkowym drzewostanie drzew liściastych i szpilkowych oraz wielkiej różnorodności innych roślin, obszar jest też bogaty w zwierzynę. Region cechuje się też wyjątkowo czystym środowiskiem naturalnym, co dodatkowo podnosi jego atrakcyjność.

Przez teren Gminy Jarosław przebiegają następujące trasy i szlaki i ścieżki:

1. Szlaki turystyczne

- Szlak architektury dworskiej i pałacowej – podkarpacki szlak prowadzący przez dawne pałace i dwory tego regionu z licznymi zabytkami z terenu powiatu w tym Zespół parkowo-pałacowy ksiąząt Czartoryskich w Pełkiniach.
- Międzynarodowy Szlak Śladami Aleksandra Fredry - szlak prowadzący do miejsc związanych z życiem i twórczością największego polskiego komediopisarza. Podróż rozpoczyna się w Krosnie następnie prowadzi przez ruiny zamku "Kamieniec" na pograniczu Korczyny i Odrzykonia, Korczynę, Krościenko Wyżne, Lesko, Hoczew, Cisnę, Terkę, Solinę, Krościenko, przejście graniczne z Ukrainą w Krościenku-Smolnicy - następnie do Rudek, Beńkowej Wiszni, Lwowa, by znów powrócić do Polski w Medyce. Na terenie powiatu jarosławskiego szlak prowadzi przez Jarosław do miejsca urodzenia pisarza- Surochowa. Następnie wraca do Krosna przez Jarosław, Pruchnik, Nienadową i Dynów. Szlak liczy około 450 km.

2. Ścieżki przyrodniczo dydaktyczne:

- Ścieżka przyrodnicza Nadleśnictwa Jarosław: Od drzewa do drewna - Ścieżka dydaktyczna znajduje się przy siedzibie Nadleśnictwa Jarosław (Koniaczów) – 6 km od centrum Jarosławia. Przebiega przez park dendrologiczny o pow. 20 arów. Na ścieżce można obejrzeć kilkanaście rodzimych gatunków drzew leśnych oraz różnorodne zastosowanie drewna. Tematem przewodnim ścieżki jest drewno jako jeden z najbardziej wszechstronnych surowców a przy tym naturalny, zdrowy i w pełni odnawialny.

3. Trasy i szlaki wodne

- Trasa I- trasa kajakowa rzeką San z Radymna przez Jarosław do Manasterza.
- Szlak wodny „Błękitny San” - Główny i jednocześnie najpiękniejszy szlak wodny na podkarpaciu. San jest jedną z najatrakcyjniejszych rzek w Polsce, od swych źródeł, aż po wylot z Karpat pod Przemyślem San wije się w obrębie gór i pogórzy, gdzie tworzy malownicze przełomy, często głęboko wcinając się w podłoże fliszowe. Pełna trasa szlaku biegnie przez: Zwierzyń, Lesko, Zagórz, Sanok, Hłomcza, Ulucz, Dynów,

Dubiecko, Krzywca, Krasieczyn, Przemyśl, Radymno, Jarosław, Rzuchów, Rudnik, Ulanów, Czekał Pniowski. Długość całej trasy wynosi ok 330 km. Trasa tak i rzeka San przebiega również przez Gminę Jarosław, na odcinku od Radymna do Jarosławia.

4. Trasy Rowerowe

- Szlak nadszańskich umocnień "Linia Mołotowa"- Trasa przebiega w większości trasami asfaltowymi, głównie słabo uczęszczanymi, część drogami gruntowymi i żwirówkami. Szlak znakowany jest kolorem czarnym, z tabliczkami, posiadającymi charakterystyczny piktogram w kolorze czerwonym, przedstawiający schron i stojące przed nim działo. Szlak prezentuje radzieckie i niemieckie zabytki sztuki fortyfikacyjnej okresu II wojny światowej. W gminie Jarosław Jego trasa prowadzi przez miejscowości Sobiecin oraz Surochów.
- Szlak rowerowy "Radymno -Trasa tworzy pętlę o długości ok. 40 km pomiędzy Jarosławiem i Radymnem Długość szlaku wynosi 40 km i obejmując głównie dolinę Sanu. Na przeważającej długości biegnie w zasięgu terytorialnym nadleśnictwa jarosławskiego. Na trasie m.in. zabytkowe obiekty Radymna, Wysocka, Wietlina, Surochowa i Jarosławia. Trasa: Jarosław, Sobiecin, Surochów, Wietlin, Wysocko, Radymno, Łowce, Chłopice, Kidałowice, Jarosław.

5. Trasy Nordic walking

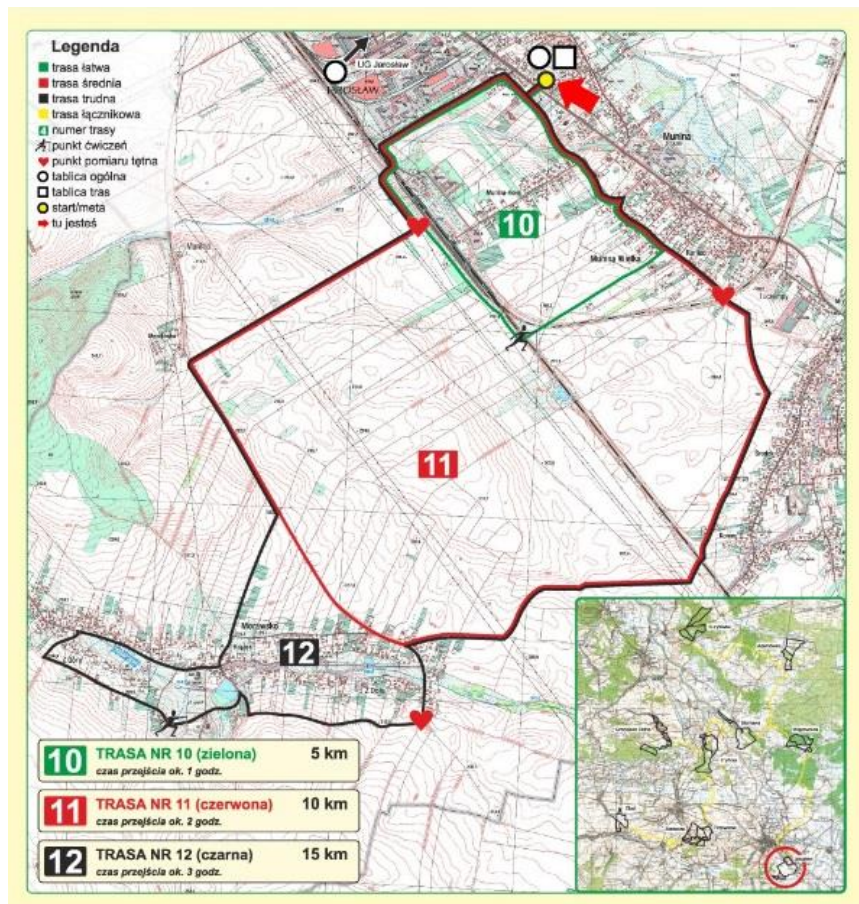
- Nordic Walking Park „Sportowa dolina Gminy Jarosław” – zbiór trzech tras na terenie i w okolicy miejscowości Munina oraz Morawsko. Wyróżnia się tu:
  - Trasę nr 10 (zieloną) - przebieg szlaku ma formę pętli o długości 5 km i poprowadzony jest dobrej jakości asfaltowymi drogami lokalnymi i fragmentem ścieżki o miękkim podłożu. Rozpoczyna się i kończy przy Szkole Podstawowej w Muninie.
  - Trasę nr 11 (czerwoną) - bardziej rozbudowana trasa marszu o długości 10 km. Podobnie jak w przypadku trasy „zielonej” wejście na trasę zlokalizowane jest przy Szkole Podstawowej w Muninie. Szlak jest rozbudowany o marsz drogami prowadzącymi do miejscowości Morawsko raz Tuczempy.
  - Trasę nr 12 (czarną) - najdłuższa z wchodzących w skład Nordic Walking Park „Sportowa dolina Gminy Jarosław” 15 kilometrowa trasa oznakowana kolorem czarnym. Pokonanie trasy wymaga dobrej kondycji fizycznej. Miejsce wyjścia na trasę, podobnie jak w przypadku pozostałych tras, usytuowane jest przy Szkole Podstawowej w Muninie. Szlak poza miejscowością Munina dodatkowo prowadzi przez miejscowości Morawsko.

Zdjęcie 9 Mapa Szlaku Turystycznego „Śladami Aleksandra Fredry”

Źródło <https://katowice.eu/>

Zdjęcie 10 Mapa tras Nordic Walking Park - "Sportowa dolina Gminy Jarosław"

Źródło <https://jaroslawski.pl>

W ramach podniesienia walorów estetycznych miejscowości Gminy Jarosław oraz rozbudowy możliwości alternatywnego spędzania wolnego czasu, na ich obszarach dokonuje się zagospodarowania terenów zielonych poprzez m.in. montaż elementów małej architektury, czy montaż urządzeń siłowni zewnętrznych m.in. w miejscowościach Koniaczów, Morawsko, Munina, Pełkinie, Sobiecín, Surochów, Tuczemy, Zgoda, Wola Buchowska. Dobrym przykładem wykorzystania potencjału otoczenia i jednocześnie atrakcyjnego miejsca rekreacyjnego jest znajdujący się w miejscowości Morawsko zagospodarowany obszar stawu w centrum wsi. Na oczyszczonym stawie zostało wykonane swego rodzaju molo prowadzące na wysepkę, zasadzono rośliny ozdobne, wykonano chodniki, ławeczki oraz oświetlenie terenu. Dodatkową atrakcją dla osób odwiedzających może być również znajdujące się przy siedzibie Nadleśnictwa Jarosław w miejscowości Koniaczów Izba Edukacji Leśnej. Jest ona wyposażona w liczne pomoce dydaktyczne, zbiory przyrodnicze oraz przyrządy do prowadzenia obserwacji. W Izbie prezentowana jest wystawa dawnych narzędzi leśnych. Przy siedzibie znajduje się również wiata edukacyjna z miejscem ogniskowym i do biwakowania.

Zdjęcie 11 Zagospodarowanie stawu w miejscowości Morawsko

Źródło <https://jaroslaw.samorzad.pl/>

W ostatnich latach w Polsce można było zaobserwować znaczący wzrost zainteresowania turystyką zarówno z wewnątrz jak i z zewnątrz kraju. Bardziej popularne stają się nie tylko duże, znane ośrodki turystyczne ale również rejony mniej powszechnie rozpoznawalne, czy promowane turystycznie. Obszary atrakcyjne pod względem krajobrazu i historii, posiadające wysoki standard ekologiczny, dobrą infrastrukturę techniczną oraz względną dostępność komunikacyjną, które kojarzą się ze spokojem i możliwością ucieczki. Taki trend wskazuje na pojawienie się dużego potencjału dla rozwoju turystyki nawet wśród regionów, wcześniej nie skupiających się na tej gałęzi gospodarki. Co wiąże się z powstaniem nowego strumienia zasilenia ich budżetu oraz dochodu dla mieszkańców i działających w regionie podmiotów gospodarczych. W związku z powyższym istotne jest ciągle prowadzenie działań mających na celu stworzenie

i rozwój spójnej oferty turystycznej zmierzającej do wykreowania marki gminy i podnoszenia jej profilu turystycznego. Uzupełnieniem tego działania powinien być rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej pozwalający na pełne wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych obszaru. Przykładem ruchu w tym kierunku dla Gminy Jarosław mógłby być rozwój sieci przystani kajakowych i terenów zagospodarowanych wzdłuż dopływów rzeki San oraz samego Sanu w obszarach gdzie pozwalają na to przepisy prawa związanego z ochroną środowiska.

Kolejnym elementem istotnym z punktu rozwoju turystyki jest stan bazy noclegowej. Gmina Jarosław posiada w tym zakresie ubogą ofertę, którą z racji swojej bliskości uzupełniają liczne ośrodki noclegowe z terenu Miasta Jarosław. Na terenie gminy działają obecnie Hotel i Restauracja Piast posiadający 55 miejsc noclegowych oraz Hotel Zajazd Polonez z 64 miejscami.

3.11. Planowanie przestrzenne

W zgodzie z zapisami ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2022 poz. 503 z późn. zm.), u podstaw systemu planowania miejscowego leżą dwa akty planistyczne: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

W Gminie Jarosław kierunki rozwoju przestrzennego określa Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jarosław, zatwierdzone uchwałą Nr VII/51/2001 Rady Gminy Jarosław z dnia 21 grudnia 2001 r. z późn. zm. Gmina zleciła również opracowanie do dnia 31 marca 2023 r projektu zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jarosław oraz sporządzenie projektów zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów: Północ, Południe i Wschód.

Studium jest obligatoryjnym dokumentem planistycznym sporządzonym dla obszaru całej gminy wiejskiej, określającym kierunki polityki przestrzennej i lokalne zasady zagospodarowania przestrzennego, w tym wytyczne dotyczące użytkowania terenów, obszarów zabudowań, czy proponowane rozwiązania w zakresie rozwoju infrastruktury komunikacyjnej, technicznej i społecznej. Stworzonym zgodnie z przepisami Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2022 poz. 503 z późn. zm.), oraz Rozporządzeniem Ministra Rozwoju i Technologii z dnia 17 grudnia 2021 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (Dz.U. 2021 poz. 2405), a wcześniej Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (Dz.U. 2004 nr 118 poz. 1233) oraz przy uwzględnieniu celów i kierunków polityki przestrzennej określonych w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województwa, planie zagospodarowania przestrzennego województwa i strategii rozwoju gminy.

Przy utworzeniu tego dokumentu kluczowe znaczenie mają zasady ładu przestrzennego oraz zrównoważonego rozwoju. Co oznacza że, po pierwsze musi on opierać się o ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne. Po drugie musi prowadzić do rozwoju społeczno-

gospodarczego opierającego się procesy integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń. Ustalenia zapisane w studium są wiążące przy sporządzaniu planów miejscowego zagospodarowania przestrzennego.

Miejscowe plany to z kolei akt prawa miejscowego, które są konkretyzacją koncepcji zawartych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Plan miejscowy jest podstawowym aktem planistycznym gminy, wyrażającym główne założenia jej polityki przestrzennej, obowiązującym na obszarze jednostki samorządowej, która go sporządziła. Zgodnie z wymogami procedury administracyjnej tylko one mogą być podstawą do wydawania decyzji związanych z planowaniem i zagospodarowaniem przestrzennym w tym m. in. o warunkach zabudowy. Dokumenty te stanowią w głównej mierze podstawę do ustanawiania miejsca realizacji potencjalnej inwestycji budowlanej, czy rozwiązań architektoniczno-budowlanych. Są zatem istotnym źródłem informacji dla samej gminy jak i dla przyszłych inwestorów.

Według danych GUS z roku 2021 na obszarze Gminy Jarosław obowiązuje 7 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z czego 4 są zgodne z ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, oraz 4 plany będące w trakcie opracowywania, których sporządzanie będzie trwało 2-3 lata. Powierzchnia terenów objętych planami wynosi 3 548,0 ha. Co stanowi 31,1% całkowitej powierzchni gminy. Z kolei plany zgodne z ustawą obejmują 2 548,0 ha. powierzchni gminy co stanowi 22,3% całości.

Każda gmina powinna dążyć do uwzględnienia w uchwalonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wszystkich terenów zurbanizowanych na swoim obszarze, a także stałej aktualizacji już istniejących dokumentów planistycznych w celu optymalnej realizacji polityki przestrzennej, co z racji dużych kosztów przedsięwzięcia oraz przepisów prawnych dot. ochrony środowiska jest utrudniona. Względnie wysoki poziom terenów Gminy Jarosław objętych miejscowymi planami zagospodarowania oraz podejmowanie dalszych działań w celu zwiększania tego poziomu oraz aktualizacji istniejących dokumentów pozytywnie rzutuje na przyszły rozwój gminy.

Zagospodarowania terenu gminy i rozwój na jej obszarze zabudowy odbywa się poprzez wydawanie przewidzianych prawem decyzji o warunkach zabudowy lub decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego. W roku 2021 wydano 14 decyzji o warunkach zabudowy oraz 2 decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. Dane dotyczące liczby wydanych decyzji w latach 2017-2021 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 16 Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy i decyzji o ustaleniu lokalizacji celu publicznego na przestrzeni lat 2017-2021

Rodzaj decyzji	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
<i>Decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego</i>	5	6	3	1	2

decyzje o warunkach zabudowy ogółem, w tym	6	8	9	10	14
decyzje dotyczące zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej	6	8	9	10	14

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

3.12. Infrastruktura komunikacyjna i transport publiczny

Dostępność komunikacyjna gminy jest czynnikiem niezbędnym do jej dynamicznego rozwoju społeczno-gospodarczego, prowadzącym również do poprawy życia mieszkańców, dzięki m.in. upowszechnianiu dostępu do wszelkich dóbr i usług oraz poprawę bezpieczeństwa i jakości podróżowania na danym obszarze. Stanowi ona również jeden z najważniejszych czynników atrakcyjności turystycznej regionu (oprócz walorów przyrodniczych i kulturowych oraz istniejącego zagospodarowania turystycznego). Dostępność ma również ogromne znaczenie, zarówno dla transportu osobowego, jak i transportu towarowego. Główny wpływ na poziom dostępności komunikacyjnej ma stan i rodzaj dróg oraz możliwe połączenia z innymi miastami i miejscami, będącymi potencjalnym celem podróży.

Drogi publiczne ze względu na funkcję w sieci drogowej dzielą się według przepisów ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (Dz. U. z 2021 poz. 1376 z późn. zm.) na następujące kategorie:

- drogi krajowe,
- drogi wojewódzkie,
- drogi powiatowe,
- drogi gminne.

Przez obszar Gminy Jarosław przebiegają drogi:

1. 2 drogi krajowe – łączna długość – 14,5 km
  - droga nr 4 granica państwa z Niemcami – Bolesławiec – Wrocław – Katowice – Kraków – Tarnów - Rzeszów – Jarosław – Radymno – Korczowa – granica państwa z Ukrainą,
  - droga nr 77 (na odcinku wspólnym z drogą krajową nr 4) Lipnik – Sandomierz – Stalowa Wola – Leżajsk – Tryńcza – Jarosław – Radymno – Przemyśl,
2. 1 droga wojewódzka – długość – 28,0 km
  - droga nr 865 Jarosław – Oleszyce – Cieszanów – Bełżec
3. 14 dróg powiatowych – łączna długość – 41,1 km
  - droga nr 1580R Wólka Pełkińska (droga krajowa nr 77) – Przeworsk,
  - droga nr 1592R Ujezyna – Pełkinie (droga krajowa nr 77),
  - droga nr 1701R droga powiatowa nr 1574R – Kostków – Pełkinie (droga krajowa nr 77),

- droga nr 1702R Wólka Pełkińska (droga krajowa nr 77) – Kostków (droga powiatowa nr 1701R),
- droga nr 1703R L Wólka Pełkińska (droga krajowa nr 77) – Kostków (droga powiatowa nr 1701R) droga nr 1707R Wiązownica – droga wojewódzka nr 865,
- droga nr 716R Makowisko (droga wojewódzka nr 865) – Bobrówka,
- droga nr 1719R Z Jarosław – Wietlin – Łazy,
- droga nr 1720R Surochów – droga powiatowa nr 1719R,
- droga nr 1721R Surochów (droga powiatowa nr 1719) – droga gminna relacji Makowisko –stacja PKP Surochów,
- droga nr 1722R Wierzbna – Pełkinie (droga gminna relacji droga powiatowa Nr 1592R – wieś Pełkinie – droga krajowa 77 do stacji PKP Pełkinie),
- droga nr 1769R Kidałowice – Morawsko (droga powiatowa nr 1788R),
- droga nr 1788R Munina (droga krajowa nr 77, 4) – Morawsko,
- droga nr 1790R Tuczempy (droga gminna nr 011527) – droga krajowa nr 77,

4. 61 dróg gminnych – łączna długość – 46,2 km

- Wola Buchowska – Dąbrowa
  - Florki – Wola Buchowska
  - Machały – Brzezina (do drogi powiatowej 1702R)
  - Machały – Wólka Pełkińska (do drogi powiatowej 1702R)
  - Droga powiatowa Nr 1702R – Wólka Pełkińska – droga krajowa Nr 77
  - Kostków – Kruby
  - Droga powiatowa Nr 1592R – Pełkinie – droga krajowa 77
  - Pełkinie – Mokre Ługi
  - Od drogi gminnej relacji: droga powiatowa Nr 1592R – Pełkinie – do drogi krajowej 77– stacja PKP Pełkinie
- Droga powiatowa Nr 1701R – Lechy
- Olchowa – Makowisko
  - Makowisko – Wietlin
  - Makowisko – stacja PKP Surochów
  - Droga wojewódzka Nr 865 – Surochów
  - Droga wojewódzka Nr 865 – droga gminna relacji: Koniaczów – Sobiecin
  - Koniaczów – Sobiecin
  - Sobiecin – Surochów

- Surochów – Zgoda
Droga powiatowa Nr 1719R – Surochów – droga powiatowa Nr 1721R
- Morawsko – Munina (do drogi krajowej Nr 77)
- Od drogi krajowej Nr 77 – Młyny – Adamówka
- Od drogi powiatowej Nr 1769R – przez wieś Morawsko – do drogi powiatowej Nr 1788R
- Przedłużenie drogi powiatowej Nr 1790R w stronę Morawska
Droga powiatowa Nr 1769R – Morawsko
- 21 dróg gminnych w granicach miejscowości Munina
- 15 dróg gminnych w granicach miejscowości Tuczempy

Przez Gminę Jarosław przebiegają również następujące linie kolejowe:

- linia 91 – Kraków główny – Medyka, stanowiąca część magistrali kolejowej E30, należącej do III Paneuropejskiego Korytarza Transportowego; na terenie Polski przebiega na trasie : granica państwa z Niemcami w Zgorzelcu i Bielawie Dolnej – Legnica – Wrocław – Opole – Gliwice – Katowice – Kraków – Tarnów – Rzeszów – Przemyśl – granica państwa z Ukrainą w Medyce, stanowiąca ponadlokalny element układu komunikacji kolejowej; Jest to linia magistralna należąca do sieci TEN-T kompleksowa (towarowa, pasażerska). Jest to linia zelektryfikowana, której zarządcą jest PKP PLK SA.
- linia kolejowa nr 101 Munina – Bełzec – Hrebenne, łączy ziemię Lubaczowską z centrum Podkarpacia, stanowiąca lokalny element układu komunikacji kolejowej. Jest to linia nieelektryfikowana, której zarządcą jest PKP PLK SA.

W granicach Gminy Jarosław zlokalizowane są 3 stacje kolejowe: dwu peronowa w Pełkiniach, i jednopersonowe w Muninie i Surochowie.

Na terenie gminy znajdują się również drogi niepubliczne wewnętrzne oraz rolnicze służące dojazdowi do pól i posiadłości.

Gmina podejmuje się utrzymania oraz ciągłej poprawy stanu dróg na swoim terenie poprzez przeprowadzanie remontów nawierzchni w tym uzupełnianie dróg kruszywem, odśnieżanie w okresie zimowym, wykonywanie chodników na terenie sołectw oraz stopniową kompleksową przebudowę dróg. Stałe podnoszenie standardu komunikacyjnego przez inwestowanie w infrastrukturę drogową obszaru należy do jednego z priorytetów inwestycyjnych Gminy Jarosław. Przy jego realizacji gmina współpracuje zarówno z sąsiednimi gminami, powiatem jarosławskim jak i Województwem Podkarpackim. W samym roku 2021 na zдания związane z drogami i transportem gmina wydała 2.937.433,97 zł.

Organizatorem publicznego transportu zbiorowego o charakterze użyteczności publicznej na terenie Gminy Jarosław jest w ramach podpisanego porozumienia powiat jarosławski. Głównym przewoźnikiem realizującym połączenia jest PKS Jarosław. Z kolei w ramach porozumienia międzygminnego podpisanego z Miastem Jarosław, Miejski Zakład Komunikacji Sp. z o.o. w Jarosławiu prowadzi przewozy na trasie Jarosław - Leżachów-Osada w ramach linii

miejskiej nr 10. W roku 2021 w Gminie Jarosław znajdowało się 88 przestanków, które rozlokowane są we wszystkich wsiach sołectwa. Na tym obszarze działają również prywatne firmy transportowe.

3.13. Gospodarka mieszkaniowa i budownictwo

Gospodarka mieszkaniowa

Na samorządach lokalnych spoczywa obowiązek prowadzenia polityki sprzyjającą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych na swoim obszarze, w szczególności przeciwdziałania bezdomności, wspierania rozwoju budownictwa socjalnego oraz rozwiązywania trudnych problemów socjalno-mieszkaniowych w przypadku ich wystąpienia. W celu sprawnego radzenia sobie z powyższymi zadaniami każda gmina powinna posiadać swój własny zasób mieszkaniowy. Są to lokale stanowiące własność gminy, gminnych osób prawnych lub spółek handlowych utworzonych z udziałem gminy, których kwestię reguluje ustawa z 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowy zasobie gminy i zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. 2022 poz. 172 z późn. zmian.). Gmina na zasadach i w wypadkach przewidzianych w tym dokumencie zapewnia lokale socjalne i lokale zamienne, a także zaspokaja potrzeby mieszkaniowe rodzin o niskich dochodach właśnie m.in. poprzez wykorzystanie swojego zasobu mieszkaniowego. Według danych Urzędu Gminy Jarosław w roku 2021 na terenie gminy znajdowało się 6 budynków mieszkalnych oraz 1 lokal stanowiący własność gminy.

Zgodnie z danymi GUS z 2020 roku na terenie Gminy Jarosław było 3 760 mieszkań o łącznej powierzchni użytkowej 384 031 m². W porównaniu z rokiem 2016 liczba mieszkań na terenie gminy wzrosła o 151. W ciągu ostatnich kilku lat można zaobserwować stały wzrost tutejszych zasobów mieszkalnych, na co wskazuje poniższa tabela.

Tabela 17 Zasoby mieszkaniowe na terenie Gminy Jarosław w latach 2016-2020

Zasoby mieszkaniowe	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020
Mieszkania	3 609	3 645	3 690	3 725	3 760
Izby	16 087	16 285	16 526	16 721	16 914
Powierzchnia użytkowa mieszkań [m²]	363 125	368 268	374 417	379 332	384 031
Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania [m²]	27,6	27,9	28,4	28,7	29,0
Mieszkania na 1000 mieszkańców	273,9	276,3	279,5	281,9	284,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Na przestrzeni ostatnich lat można również zaobserwować wzrost dostępu mieszkańców gminy do urządzeń techniczno – sanitarnych. Od roku 2016 do końca 2020, liczba mieszkań przyłączonych do sieci wodociągowej wzrosła o 151, o tyle samo wzrosła też liczba mieszkań

wyposażonych w kanalizację, a dostęp do gazu z sieci uzyskały 183 mieszkania. Natomiast w 153 zostało zamontowane centralne ogrzewanie.

Tabela 18 Wyposażenie mieszkań w instalacje techniczne i sanitarne w latach 2016-2020

Wyszczególnienie	Liczba mieszkań wyposażonych w instalacje techniczno-sanitarne				
	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020
Wodociągi	3 293	3 329	3 374	3 409	3 444
Wodociągi, % ogółu mieszkań	91,2%	91,3%	91,4%	91,5%	91,6%
Ustęp splukiwany	3 191	3 227	3 272	3 307	3 342
Ustęp splukiwany, % ogółu mieszkań	88,4%	88,5%	88,7%	88,8%	88,9%
Gaz sieciowy,	2 631	2 650	2 705	2 723	2 813
Gaz sieciowy, % ogółu mieszkań	72,9%	72,7%	73,3%	73,1%	74,8%
Centralne ogrzewanie	2 594	2 631	2 676	2 712	2 747
Centralne ogrzewanie, % ogółu mieszkań	71,9%	72,2%	72,5%	72,8%	73,1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W Gminie Jarosław w latach 2017-2021 do użytkowania oddano łącznie 271 nowych budynków, z czego 227 stanowiły budynki mieszkalne, a 44 budynki niemieszkalne. W tym samym okresie do użytkowania oddano 228 mieszkań. Najwięcej bo aż 53 mieszkania w roku 2021 (dane te dotyczą mieszkań w budynkach nowo wybudowanych oraz rozbudowywanych). Podstawowe informacje dotyczące budynków mieszkalnych oddanych do użytkowania we wspomnianym okresie przedstawiono w poniższej tabeli

Tabela 19 Budownictwo mieszkaniowe w latach 2017 - 2021

Wyszczególnienie	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Oddane mieszkania ogółem	40	48	41	46	53
Oddane izby ogółem	217	261	225	261	288
Powierzchnia użytkowa ogółem [m²]	5 570	6 649	5 542	6 425	7 518

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Obok budownictwa mieszkalnego, na terenie gminy powstają także budynki niemieszkalne. W okresie ostatnich 5 lat powstało 44 takich budynków. Podstawowe informacje o oddanych do użytkowania nowych budynkach niemieszkalnych z podziałem na ich typ w latach w 2017-2021 w Gminie Jarosław przedstawia poniższa tabela.

Tabela 20 Budynki niemieszkalne oddane do użytkowania w latach 2016 - 2020

Wyszczególnienie	Jednostki miary	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Budynki handlowo-usługowe						
Oddane budynki ogółem	<i>szt.</i>	0	0	2	0	0
Powierzchnia użytkowa ogółem	<i>m²</i>	0	0	571	0	0
Kubatura ogółem	<i>m³</i>	0	0	2 880	0	0
Budynki garaży						
Oddane budynki ogółem	<i>szt.</i>	3	5	1	1	2
Powierzchnia użytkowa ogółem	<i>m²</i>	165	268	56	100	118
Kubatura ogółem	<i>m³</i>	836	1 207	308	406	509
Zbiorniki, silosy i budynki magazynowe						
Oddane budynki ogółem	<i>szt.</i>	2	2	1	0	1
Powierzchnia użytkowa ogółem	<i>m²</i>	1 304	987	1 745	0	990
Kubatura ogółem	<i>m³</i>	9 435	8 351	15 421	0	7 130
Ogólnodostępne obiekty kulturalne						
Oddane budynki ogółem	<i>szt.</i>	0	0	0	1	0
Powierzchnia użytkowa ogółem	<i>m²</i>	0	0	0	1 540	0
Kubatura ogółem	<i>m³</i>	0	0	0	6 910	0
Budynki szkół i instytucji badawczych						
Oddane budynki ogółem	<i>szt.</i>	0	1	0	0	0
Powierzchnia użytkowa ogółem	<i>m²</i>	0	564	0	0	0
Kubatura ogółem	<i>m³</i>	0	4 524	0	0	0
Budynki przeznaczone do sprawowania kultu religijnego i czynności religijnych						
Oddane budynki ogółem	<i>szt.</i>	0	0	2	0	0
Powierzchnia użytkowa ogółem	<i>m²</i>	0	0	165	0	0
Kubatura ogółem	<i>m³</i>	0	0	870	0	0
Budynki gospodarstw rolnych						
Oddane budynki ogółem	<i>szt.</i>	1	3	2	3	4
Powierzchnia użytkowa ogółem	<i>m²</i>	230	1 696	560	436	880
Kubatura ogółem	<i>m³</i>	1 232	14 334	2 496	2 618	5 965
Budynki przemysłowe						

Oddane budynki ogółem	szt.	2	3	0	1	0
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	47	1 070	0	1 254	0
Kubatura ogółem	m ³	197	7 261	0	10 252	0
Budynki biurowe						
Oddane budynki ogółem	szt.	0	0	0	0	1
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	0	0	0	0	320
Kubatura ogółem	m ³	0	0	0	0	1 097
Budynki hoteli						
Oddane budynki ogółem	szt.	0	0	0	0	0
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	0	0	0	0	0
Kubatura ogółem	m ³	0	0	0	0	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

3.14. Infrastruktura techniczna

Sieć wodociągowa

Kwestie związane z siecią wodociągową oraz zaopatrzeniem w wodę należą do zadań własnych gminy. System zbiorowego zaopatrzenia w wodę na terenie Gminy Jarosław jest dobrze rozwinięty. Wszystkie 13 sołectw jest podłączona do sieć wodociągowej.

Realizację zadań w zakresie gospodarki komunalnej na terenie gminy, od dnia 01.01.2000 r. zostało powierzone Zakładowi Komunalnemu Gminy Jarosław. Do jego głównych zadań w tym zakresie należy eksploatacja i utrzymanie w ruchu ciągłym obiektów i urządzeń wodociągowych oraz kanalizacyjnych. Woda na terenie gminy jest ujmowana i uzdatniana w 3 stacjach uzdatniania wody: w Tuczempach, Surochowie i Pełkiniach. Dostarczają one wodę do 12 miejscowości na terenie gminy: Tuczemy, Morawsko Surochów, Sobiecin, Zgoda, Makowisko Pełkinie, Wólka Pełkińska, Kostków, Wola Buchowska, Osada Leżachów, Koniaczów. Z kolei na terenie miejscowości Munina operatorem sieci wodociągowej jest Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Jarosławiu Sp. z o.o. które dostarczające wodę za pomocą ujęcia wód powierzchniowych z rzeki San.

Stan sieci wodociągowej na w Gminie Jarosław według danych GUS z 2020 przedstawia się następująco:

- długość czynnej sieci wodociągowej rozdzielczej – 148,6 km,
- liczba przyłączy – 3 320 szt.,
- Ludność korzystająca – 13 215 os.,
- zużycie wody w gospodarstwach domowych wyniosło 37,7 m³ na 1 mieszkańca,
- z sieci wodociągowej korzystało 99,9 % mieszkańców,
- budynki mieszkalne podłączone do infrastruktury wodociągowej w stosunku do ogółu budynków mieszkalnych – 92,1%.

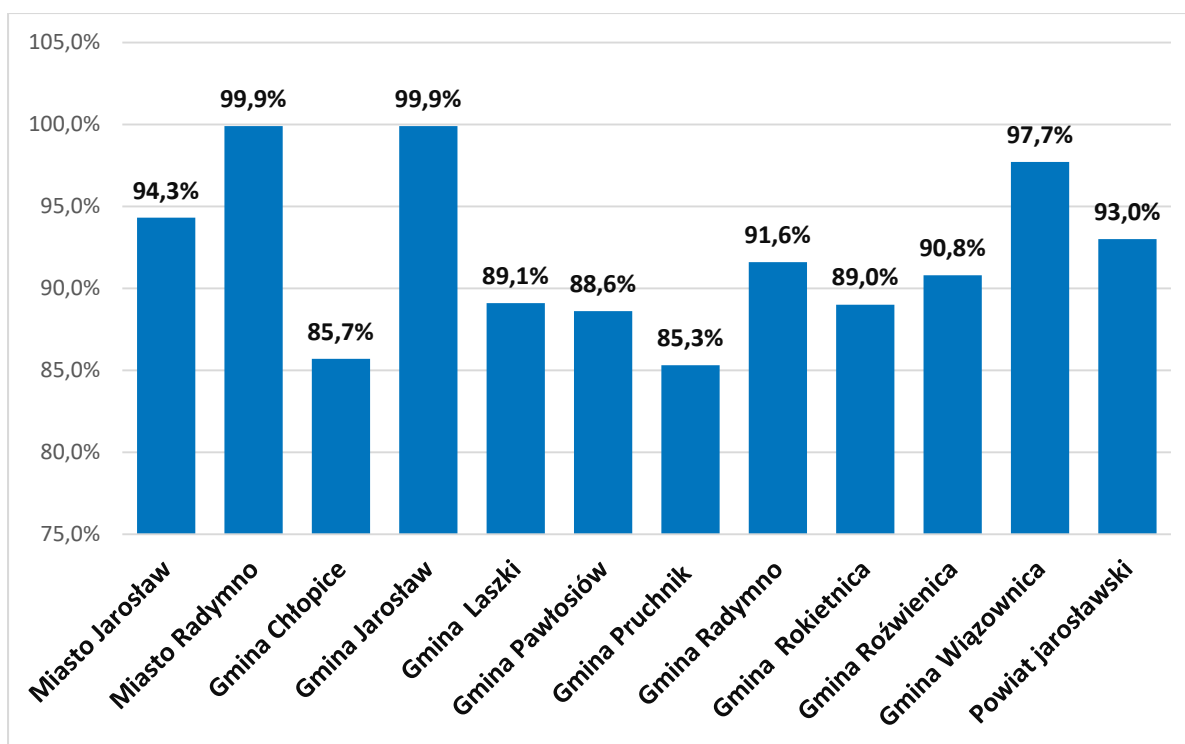
Tabela 21 Wybrane dane dotyczące sieci wodociągowej w roku 2016 oraz 2020

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Rok 2016	Rok 2020
<i>Długość czynnej sieci rozdzielczej będącej w zarządzie bądź administracji gminy</i>	km	134,9	139,1
<i>Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania</i>	szt.	3 201	3 320
<i>Awarie sieci wodociągowej</i>	szt.	8	16
<i>Woda dostarczona gospodarstwom domowym</i>	dam ³	380,0	499,8
<i>Zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca</i>	m ³	28,9	37,7

Źródło : Opracowanie własne na podstawie BDL

Analizując dane dotyczące ilości osób korzystających z sieci wodociągowej w gminach powiatu jarosławskiego, Gmina Jarosław wypada najlepiej wśród wszystkich gmin wiejskich osiągając poziom 99,9% podłączonych. Jest to wyjątkowo dobry wynik oznaczający, że na terenie gminy do sieci wodociągowej podłączony jest w zasadzie każdy mieszkaniec. Tak wysokim poziomem liczby osób podłączonych do sieci wodociągowej w powiecie może pochwalić się jedynie Miasto Radymno. Warto zwrócić również uwagę na fakt, że cały powiat jarosławski jest bardzo dobrze rozwinięty pod względem zbiorowego zaopatrzenia w wodę bowiem średnia powiatu wynosi 93%. Oznacza to że nawet najgorsza gmina w tym zestawieniu, czyli Gmina Pruchnik, posiada wysoki poziom liczby mieszkańców korzystających z sieci w stosunku do ogółu ludności – 85,3%.

Wykres 10 Korzystający z sieci wodociągowej w % ogółu ludności w gminach powiatu jarosławskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Sieć kanalizacyjna

Na terenie Gminy Jarosław działają dwie mechaniczno – biologiczne oczyszczalnie ścieków typu SRB, znajdujące się w miejscowościach Tuczempy oraz Kostkowo. Obie oczyszczalnie są zarządzane przez Zakład Komunalny Gminy Jarosław. Powstający na oczyszczalni osad ściekowy jest odwadniany na prasie, a następnie składowany pod zadaszaniem w celu dalszego odwodnienia. Osad wywożony jest przez specjalistyczną firmę do kompostowni i przeznaczony do rolniczego wykorzystania. Pozostałe odpady powstające po procesie oczyszczania ścieków tj. skratki oraz piasek wywożone są do spalarni odpadów. Natomiast ścieki oczyszczone odprowadzane są do rzeki San. Podobnie jak z siecią wodociągową do sieci kanalizacji sanitarnej dostęp mają mieszkańcy wszystkich 13 sołectw. Ścieki z każdej miejscowości są odprowadzane odpowiednio do:

- oczyszczalni ścieków w Tuczempach, o przepustowości Q śr.dob. = 1200 m³/ dobę, która przyjmuje ścieki z miejscowości Tuczempy, Morawsko, Munina, Makowisko, Surochów, Koniaczów, Zgoda, Sobiecin.
- oczyszczalni ścieków w Kostkowie, o przepustowości Q śr.dob. = 450 m³/ dobę, która przyjmuje ścieki z miejscowości Kostków, Pełkinie, Wólka Pełkińska, Wola Buchowska oraz Osada Leżachów.

Na obszarze gminy działają dwie aglomeracje: Tuczempy (8 916 RLM) oraz Kostków (4742 RLM). Osoby niepodłączone jeszcze do sieci korzystają również z zbiorników bezodpływowych oraz przydomowych oczyszczalni ścieków. Jednak Gmina Jarosław co roku wykonuje kolejne kilometry sieci kanalizacyjnej oraz nowe przyłącza progresywnie zwiększając poziom skanalizowania gminy. W samym 2020 roku Zakład Komunalny Gminy Jarosław wydał 87

warunków technicznych na podłączenie nieruchomości do sieci wodociągowych i kanalizacyjnych. Zawarto także łącznie 118 umów na odstawę wody i odprowadzanie ścieków zarówno z nowymi odbiorcami jak i w związku ze zmianą właściciela nieruchomości. Z kolei infrastruktura kanalizacyjna na koniec 2020r. prezentowała się następująco:

- długość sieci kanalizacyjnej grawitacyjnej i tłocznej - 213,1 km,
- liczba przyłączy kanalizacyjnych prowadzących do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania - 2 926 szt.,
- liczba przepompowni ścieków: 54 szt.,
- Do kanalizacji podłączonych jest 81,6% budynków. Procent skanalizowania Gminy Jarosław wyniósł 89,6%.

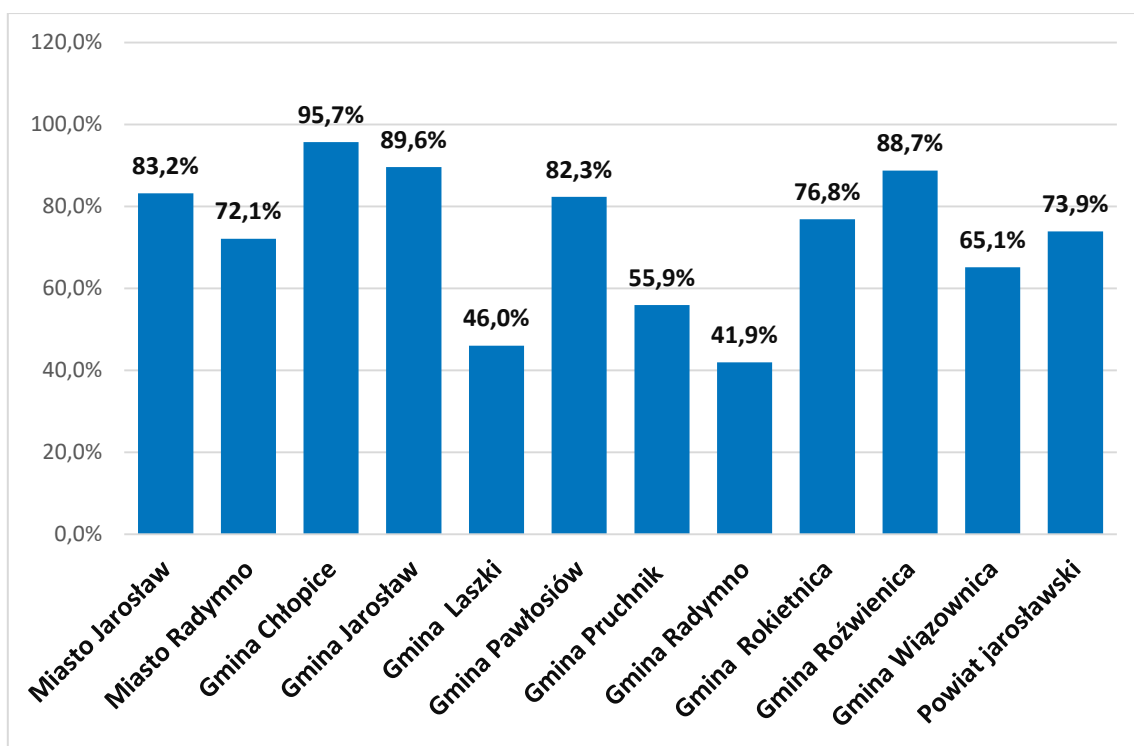
Tabela 22 Dane dotyczące instalacji kanalizacyjnej w Gminie Jarosław

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Rok 2016	Rok 2020
<i>Długość czynnej sieci kanalizacyjnej będącej w zarządzie bądź administracji gminy</i>	km	210,4	213,1
<i>Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania</i>	szt.	2 799	2 926
<i>Awarie sieci kanalizacyjnej</i>	szt.	2	2
<i>Ścieki bytowe odprowadzone siecią kanalizacyjną</i>	dam ³	322,2	518,1
<i>Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej</i>	m ³	11 750	11 847

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Jeżeli chodzi o % ludności gminy korzystający z sieci kanalizacyjnej to Gmina Jarosław nie wypada aż tak dobrze jak w przypadku sieci wodociągowej. Mimo to poziom jej skanalizowania i tak jest bardzo wysoki, wynosi bowiem 89,6%. Zajmuje zatem drugie miejsce po Gminie Chłopice – 95,7% i znacznie przewyższa średnią powiatu, która wynosi 73,9%. Należy również zauważyć, że podobnie jak w przypadku zbiorowego zaopatrzenia w wodę, cały powiat jarosławski jest bardzo dobrze rozwinięty pod względem dostępu ludności do sieci kanalizacyjnej.

Wykres 11 Korzystający z sieci kanalizacyjnej w % ogółu ludności w gminach powiatu jarosławskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Sieć gazowa

Sieć gazowa wykorzystująca gaz ziemny staje się najwygodniejszą metodą pozyskiwania energii cieplnej dla ludzkości. Wykorzystanie gazu cechuje niski koszt eksploatacji oraz wygoda użytkowania. Jego spalania nie emituje pyłu i dwutlenku siarki, nie powoduje też powstawania odpadów stałych, zanieczyszczających środowisko, takich jak popiół, żużel czy sadza. Surowiec ten jest zatem najbardziej przyjaznym surowcem dla środowiska naturalnego. Te zalety powodują, że od wielu lat trwa na świecie dynamiczny rozwój gazownictwa. Dystrybutorem gazu na obszarze Gminy Jarosław jest Polska Spółka Gazownictwa, Gaz jest przez nią dostarczany poprzez sieć gazociągów, która doprowadzona jest do wszystkich miejscowości gminy.

Według danych GUS z 2020 roku, odbiorcami gazu było 2 771 gospodarstw domowych, a liczba ludności korzystająca z sieci gazowej wyniosła 9 902 osób, tj. 74,9% ogółu mieszkańców gminy. Wybrane dane dotyczące sieci gazowej na terenie Gminy Jarosław w roku 2016 i 2020 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 23 Wybrane dane dotyczące sieci gazowej w Gminie Jarosław

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Rok 2016	Rok 2020
Długość czynnej sieci gazowej	m	162 949	195 598
Czynne przyłącza do budynków ogółem	szt.	2 819	3 014

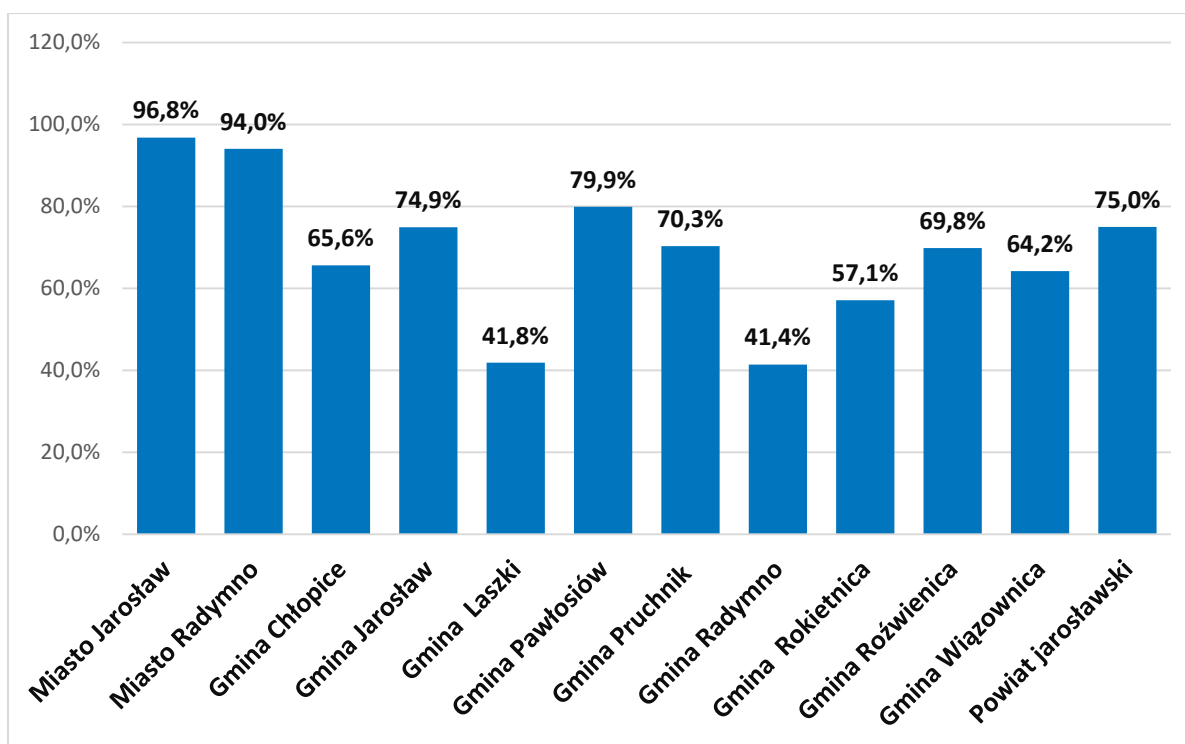
- w tym do budynków mieszkalnych	szt.	2 723	2 930
Liczba odbiorców gazu	<i>gosp.</i>	2 587	2 771
Odbiorcy gazu ogrzewający mieszkania gazem	<i>gosp.</i>	1 292	1 514
Ludność korzystająca z sieci gazowej	<i>osoba</i>	9 603	9 902
Zużycie gazu	<i>MWh</i>	14 884,2	18 608,2
Zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań	<i>MWh</i>	9 864,8	13 321,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Powyższe zestawienie danych wskazuje, że na przestrzeni lat 2016-2020 zwiększyła się liczba odbiorców gazu, w tym również liczba odbiorców wykorzystujących gaz do ogrzania mieszkań. Świadczy to o rosnącej popularności gazu wśród mieszkańców Gminy Jarosław oraz o zwiększeniu ich świadomości ekologicznej w zakresie wyboru źródeł ciepła niemających negatywnego wpływu na środowisko. Tabela wskazuje również na duży odsetek mieszkańców gminy korzystających z sieci oraz stały przyrost odbiorców, na co, z całą pewnością, wpływa fakt szeroko zakrojonej dostępności sieci gazowej na terenie gminy.

Zgodnie z danymi GUS z 2020r. Gmina Jarosław zajmowała trzecie miejsce w powiecie pod względem gazyfikacji, osiągając wartość -74,9%. Wyprzedzały ją prawie całkowicie zgazyfikowane gminy miejskie Jarosław – 96,8% oraz Radymno – 94,0%. Poziom gazyfikacji osiągnięty na terenie całego powiatu jarosławskiego wyniósł – 75,0%, natomiast całego województwa podkarpackiego – 72,7%. Korzystających z sieci gazowej w % ogółu mieszkańców w podziale na poszczególne gminy powiatu jarosławskiego na koniec 2020 roku, przedstawia poniższy wykres.

Wykres 12 Korzystający z sieci gazowej w % ogółu ludności w gminach powiatu jarosławskiego

Źródło : Opracowanie własne na podstawie BDL

Gospodarka odpadami

Dynamiczny rozwój gospodarczy oraz powiązany z nim wzrost poziomu życia mieszkańców są jednymi z głównych przyczyn generowania coraz większej ilości odpadów, zarówno komunalnych, jak i pochodzących z przemysłu. Zgodnie przeprowadzoną nowelizacją ustawy z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach., od dnia 1 lipca 2013 r. zaczęły obowiązywać nowe zasady odbioru odpadów od mieszkańców oraz przedsiębiorców wszystkich gmin. Przyjęte w nowelizacji rozwiązania przyczyniły się do znacznego zwiększenia ilości odpadów trafiających do instalacji odzysku, jak również do zaniku nielegalnie składowanych odpadów w miejscach niedozwolonych. Nowe regulację nakładają na gminy, a w tym na Gminę Jarosław zadania polegające na ustanowieniu sposobu zbierania i gromadzenia odpadów przez mieszkańców poprzez nowy regulamin utrzymania czystości i porządku, pobieraniu od mieszkańców opłat za gospodarowanie odpadami komunalnymi, zleceniu w drodze przetargów przedsiębiorcom odbiór odpadów od mieszkańców oraz przewiezienie ich do regionalnych instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych, a także organizacji budowy, utrzymaniu i eksploatacji instalacji komunalnych.

System gospodarki komunalnej w obszarze Gminy Jarosław jest regulowany poprzez Uchwałę nr VIII/87/2012 Rady Gminy z dnia 21 listopada 2012r. w sprawie regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie Gminy Jarosław. Dokument określa szczegółowe zasady utrzymania czystości i porządku na terenie gminy.

W Gminie Jarosław obowiązuje segregacja na następujące odpady:

- -papier, tektura - niebieski worek - z kodem identyfikacyjnym,
- -tworzywa sztuczne, metal - żółty worek - z kodem identyfikacyjnym,
- -szkło - zielony worek - z kodem identyfikacyjnym,

Worki na odpady segregowane są dostarczane mieszkańcom bezpłatnie, przy odbiorze odpadów segregowanych.

Odbiorem odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości na terenie gminy zajmuje się wybrane w ramach przetargu Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych EMPOL Sp. z o.o. Odebrane od właścicieli nieruchomości odpady są również zagospodarowane przez podmiot odbierający.

Przedsiębiorcy prowadzący na terenie gminy działalność gospodarczą posiadają obowiązek zawarcia indywidualnych umów na odbiór odpadów, w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą, z podmiotem odbierającym odpady wpisanym do rejestru działalności regulowanej w zakresie odbioru odpadów komunalnych na terenie Gminy Wiejskiej Jarosław.

W 2021 r. na terenie Gminy Jarosław obowiązywały stawki za odbiór odpadów komunalnych w wysokości:

- 24,00 zł w przypadku odpadów zbieranych i odbieranych selektywnie;
- 48,00 zł w przypadku odpadów zbieranych w sposób nieselektywny.

Uchwałą nr XI/174/2021 Rady Gminy Jarosław z dnia 3 listopada 2021 r. zwiększono stawki opłat i od 1 stycznia 2022 r. obowiązują nowe, wyższe stawki w wysokości:

- 26,00 zł w przypadku odpadów zbieranych selektywnie (zwolnienie dla mieszkańców kompostujących bioodpady);
- 52,00 zł w przypadku odpadów zbieranych nieselektywnie.

Odpady, które nie są wrzucane do worków trafiają do pojemników na odpady zmieszane lub są dostarczane do jednego z dwóch Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych znajdujący się na obszarze gminy: PSZOK-u w Kostkowie lub PSZOK-u w Tuczeupach (znajdujących się na obszarach oczyszczalni ścieków swoich właściwych miejscowości). Oba punkty są zarządzane przez Zakład Gospodarki Komunalnej Gminy Jarosław ramach zadań zleconych przez Wójta Gminy. Każdy z punktów składowania odpadów wyposażony jest w kontenery na:

- Przeteterminowane leki / mały/,
- Zużyte baterie i akumulatory,
- Chemikalia i farby,
- Metale /żłom/,
- Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny/RTV,AGD/,
- Tzw. wielkogabaryty /meble i inne odpady wielkogabarytowe/,
- Zużyte opony,
- Odpady zielone z frakcji bioodpadów (nie będą odbierane od właścicieli nieruchomości, którzy zadeklarowali kompostowanie bioodpadów),
- Odpady budowlane i rozbiórkowe (maksymalnie 200kg na osobę rocznie),

- Tekstylia i odzież,
- Odpady opakowaniowe wielomateriałowe,
- Odpady niekwalifikujące się do odpadów medycznych powstałych w gospodarstwie domowym w wyniku przyjmowania produktów leczniczych w formie iniekcji i prowadzenia monitoringu poziomu substancji we krwi, w szczególności igieł i strzykawek.

Z terenu Gminy Jarosław w roku 2021 odebrano ogółem 3 429,57 ton odpadów z czego 2 106,94 t. stanowiły odpady zmieszane (61,43% odpadów ogółem) oraz 1 322,63 t. stanowiły odpady selektywne (38,57%). W porównaniu do roku 2017 ilość odpadów zebranych selektywnie zwiększyła się o 550,72 t. ,z kolei zmieszanych spadła o 652,06 t. Wskazane dane zostały przedstawione w poniższej tabeli.

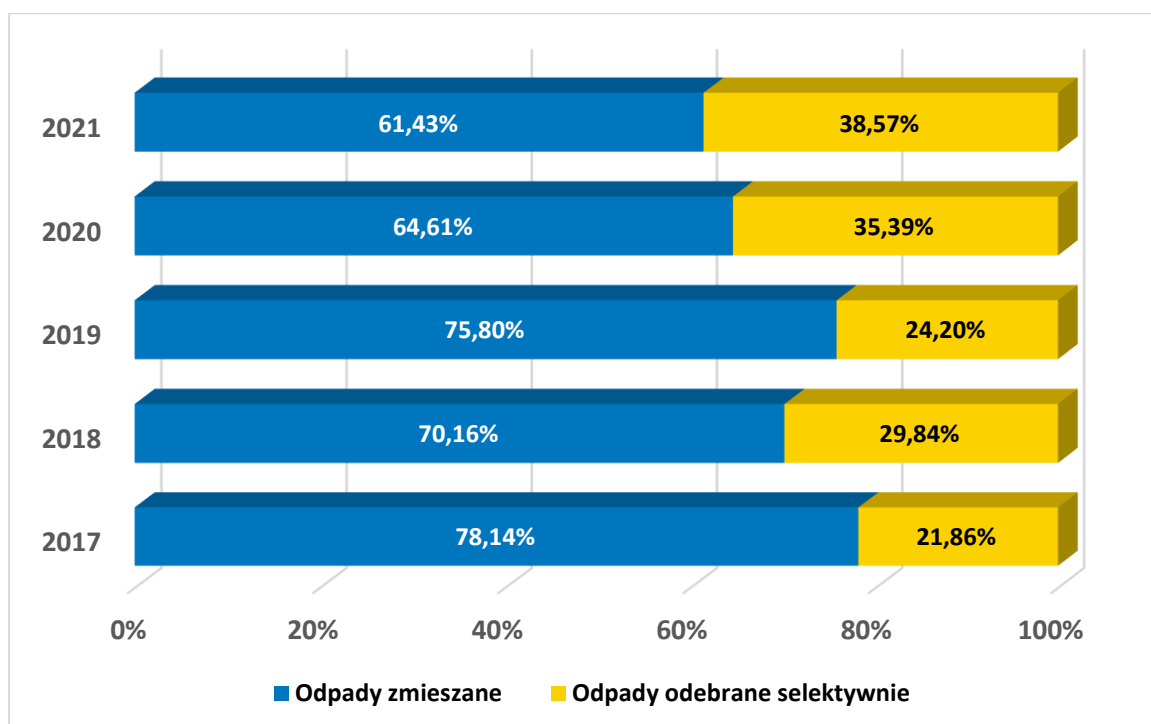
Tabela 24 Masa odebranych odpadów komunalnych z terenu Gminy Jarosław w latach 2017-2021

Rodzaj odpadów	Masa odebranych odpadów (w tonach)				
	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Zmieszane odpady komunalne	2 759,00	2 698,96	2 720,04	2 203,18	2 106,94
<i>Papier i tektura</i>	367,54	426,69	18,00	46,16	71,70
<i>Opakowania ze szkła</i>	61,77	86,52	117,70	225,60	246,35
<i>Tworzyw sztucznych</i>	181,16	250,22	173,63	313,40	347,34
<i>Metale</i>	1,16	0,00	0,11	0,90	2,7
<i>Tekstylia</i>	0,00	0,00	0,00	3,40	7,16
<i>Niebezpieczne;</i>	0,00	0,00	0,00	0,06	0,00
<i>Zużyte urządzenia elektryczne i elektroniczne</i>	0,00	1,36	6,60	13,00	1,98
<i>Odpady Wielogabarytowe</i>	156,24	375,08	458,30	335,60	115,98
<i>Odpady ulegające biodegradacji</i>	2,06	0,00	87,42	262,60	516,18
<i>Opakowania wielomateriałowe</i>	1,98	0,00	0,00	1,14	0,16
<i>Baterie i akumulatory niebezpieczne</i>	0,00	0,00	0,00	3,40	7,16
Zmieszane odpady opakowaniowe	0,00	7,88	6,51	4,58	9,80
<i>Pozostałe</i>	0,00	0,00	0,00	0,10	3,28
Razem	3 530,91	3 846,71	3 588,31	3 409,72	3 429,57

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Zgodnie z przedstawionymi danymi można zauważyć że w okresie ostatnich dwóch lat stosunek odpadów zebranych selektywnie do odpadów zmieszanych, niesegregowanych, znacznie się poprawił i z roku na rok wygląda coraz korzystniej. Relacja odpadów zmieszanych do odpadów zebranych w sposób selektywny w latach 2017-2021 przedstawia poniższy wykres.

Wykres 13 Odebrane zmieszane odpady komunalne oraz odpady zebrane w sposób selektywny z terenu Gminy Jarosław w latach 2017-2021 w %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

3.15. Rynek pracy i bezrobocie

Ekonomiczna struktura wiekowa mieszkańców Gminy Jarosław, wskazuje na powolne starzenie się społeczności lokalnej. W porównaniu z rokiem 2017, w roku 2021 można zauważyć spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (poniżej 17 r.ż.)– liczba ta zmniejszyła się o 31 osób. Znacząco natomiast, bo aż o 230 osób, wzrosła liczba mieszkańców gminy w wieku poprodukcyjnym (powyżej 59 r.ż u kobiet, pow. 64 r.ż u mężczyzn). Najliczniejszą grupę w dalszym ciągu stanowią mieszkańcy w wieku produkcyjnym (62,00 % populacji), jednak ich ilość również zmniejszyła się w ciągu pięciu ostatnich lat- spadek o 179 osób w porównaniu z rokiem 2017.

Dane dotyczące struktury ludności pod względem ekonomicznych grup wiekowych przedstawia poniższa tabela oraz wykres.

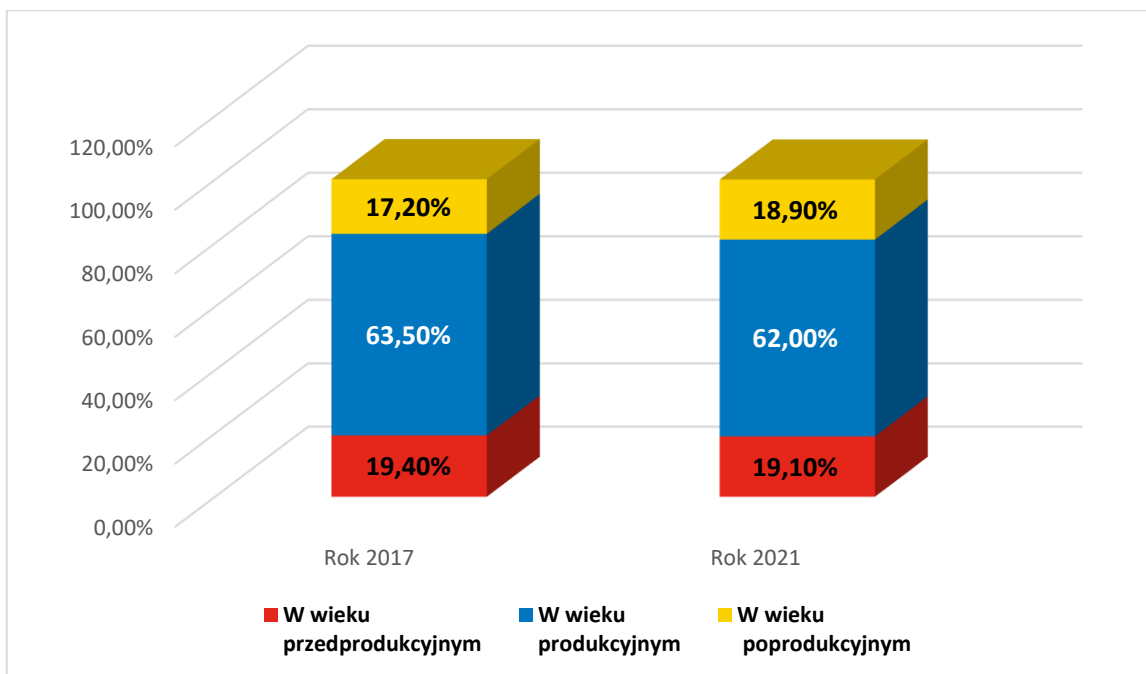
Tabela 25 Struktura ludności Gminy Jarosław wg ekonomicznych grup wiekowych w roku 2016 oraz 2020

Grupa ludności	W wieku przedprodukcyjnym		W wieku produkcyjnym		W wieku poprodukcyjnym	
	Rok 2016	Rok 2020	Rok 2016	Rok 2020	Rok 2016	Rok 2020
Ilość osób	2 555	2 524	8 371	8 192	2 266	2 496

Udział % w ludności ogółem	19,4	19,1	63,5	62,0	17,2	18,9
-----------------------------------	------	------	------	------	------	------

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 14 Struktura ludności Gminy Jarosław według ekonomicznych grup wiekowych w roku 2017i 2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Struktura wiekowa mieszkańców gminy odzwierciedla ogólną sytuację występującą na terenie powiatu jarosławskiego, jak również województwa podkarpackiego tzn. postępujący spadek ilości osób w wieku przedprodukcyjnym i wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym. Utrzymanie się obecnej tendencji w skali gminy, powiatu oraz Województwa niekorzystnie rokuje na przyszłość i w perspektywie kilkunastu lat będzie skutkowało postępującym starzeniem się społeczeństwa. Co poza zmianami w strukturze wieku ludności danej jednostki terytorialnej powoduje, również negatywne zmiany na lokalnym rynku pracy m.in. poprzez malejącą z wiekiem aktywność zawodową, czy przedwczesne wchodzenie w trwałą bierność zawodową. Zjawisko to prowadzi też do transformacji w wielkości i strukturze konsumpcji, w tym popytu na różnego rodzaju usługi oraz wpływa na organizację i funkcjonowanie instytucji rodziny. Ma również wpływ na rosnące obciążenia finansów publicznych poprzez m.in. wystąpienie konieczności udzielania usług opiekuńczych oraz świadczeń pomocy społecznej (finansowych i niefinansowych) osobom starszym i ich opiekunom, czy ponoszenie kosztów sektora opieki medycznej. Oznacza to potrzebę zastosowania szerokiego podejścia do problemu, tzn. pogodzenia celów rozwojowych z rosnącymi potrzebami grupy seniorów. Z jednej strony samorządy powinny podejmować działania na rzecz rozwoju i budowania atrakcyjnych warunków bytowych tak by zachęcić ludzi młodych do osiedlania się i zakładania rodziny. Z drugiej natomiast wdrażać działania aktywizujące oraz wspierające ludzi starszych.

W związku z rolniczym charakterem Gminy Jarosław duża część mieszkańców ukierunkowana jest na działalność rolniczą z wykorzystaniem miejscowych zasobów. Produkcji rolnej sprzyjają wyjątkowo dobre gleby oraz bliskość dużego rynku zbytu. Na terenie gminy w ostatnim okresie rozwija się także drobna działalność usługowa. Znaczna część mieszkańców jest również zatrudniona u pracodawców mających swoje siedziby poza obszarem gminy np. w pobliskim mieście Jarosław. Zestawiając ze sobą dane dotyczące osób pracujących z pięciu ostatnich lat można zauważyć duży spadek, w roku 2021 pracowało o 376 osób mniej niż w roku 2017, choć do roku 2019 można było zauważyć tendencję wzrostową w tym zakresie. Znaczoną większość tych osób stanowili mężczyźni. Tabela poniżej przedstawia liczbę pracujących na terenie Gminy Jarosław w latach 2017-2020 z podziałem na płeć.

Tabela 26 Pracujący na terenie Gminy Jarosław w latach 2017 - 2021

Osoby pracujące	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Ogółem	1 625	1 733	1 838	1 543	1 249
Kobiety	500	612	666	448	457
Mężczyźni	1 125	1 121	1 172	1 095	792

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Bezrobocie

Zjawisko bezrobocia jest istotnym czynnikiem wpływającym na sytuację społeczno-gospodarczą na terenie każdej gminy. Skutki ekonomiczne dotyczą kosztów samego bezrobocia oraz kosztów walki z nim, ponoszonych przez samorząd. Z kolei skutki społeczne to m.in. pogorszenie standardu życia i zagrożenie egzystencji materialnej, zakłócenia w życiu rodzinnym, rozwój patologii społecznych, czy psychiczne, zdrowotne i moralno-etyczne szkody dla samego bezrobotnego.

Udział zarejestrowanych osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na koniec 2021 roku według danych GUS wyniósł 7,1%, notując spadek w porównaniu z 2017 rokiem o 2,1%. Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w Gminie Jarosław na tle powiatu jarosławskiego przedstawiają poniższa tabela oraz wykres.

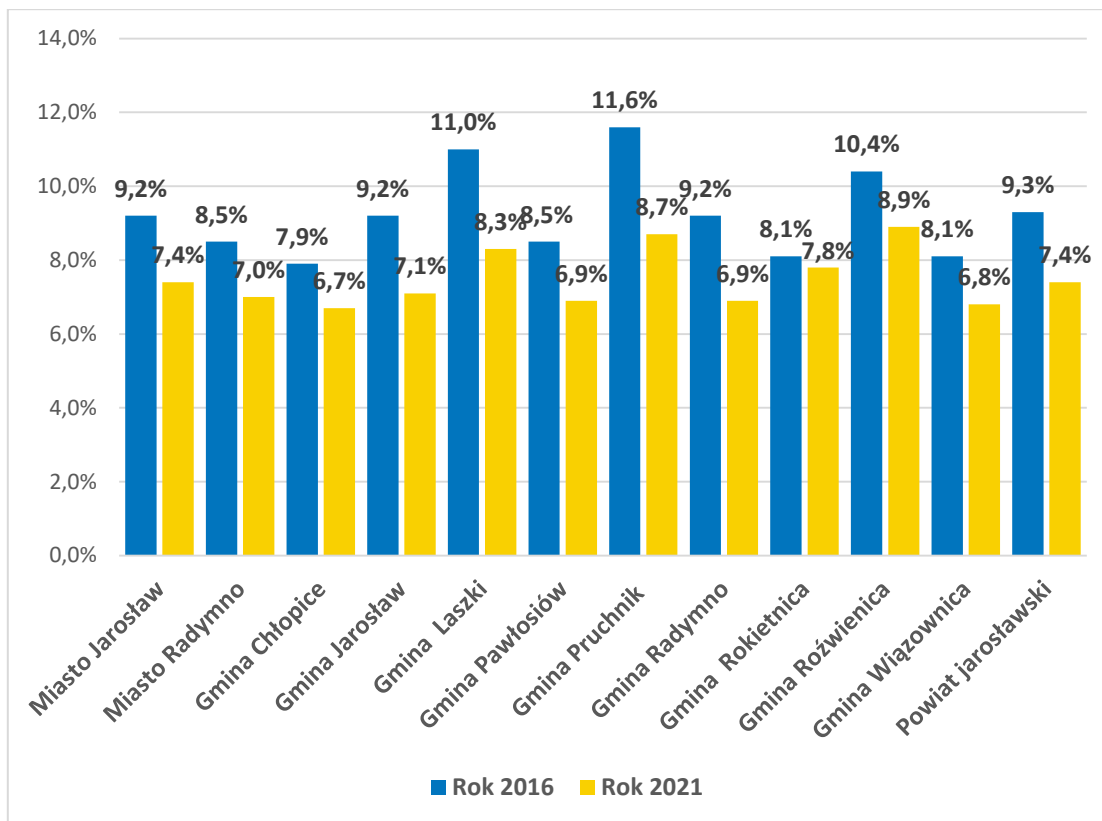
Tabela 27 Udział zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców Gminy Jarosław w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na tle powiatu jarosławskiego według płci

Jednostka terytorialna	Ogółem %		Kobiety %		Mężczyźni %	
	Rok 2017	Rok 2021	Rok 2017	Rok 2021	Rok 2017	Rok 2021
Gmina Jarosław	9,2	7,1	8,4	5,9	10,0	8,4

Powiat jarosławski	9,3	7,4	8,4	6,4	10,2	8,6
---------------------------	-----	-----	-----	-----	------	-----

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 15 Udział zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców Gminy Jarosław w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na tle gmin i powiatu jarosławskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Powyższe zestawienia danych wskazują, że na tle powiatu jarosławieckiego Gmina Jarosław w przypadku odsetku osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym radzi sobie nie najgorzej. Wśród wszystkich 11 gmin powiatu zajmując 6 miejsce. Biorąc pod uwagę fakt, że ogólny odsetek w skali całego powiatu jest dość niski, należy zauważyć, że Gmina Jarosław jest w całkiem dobrej sytuacji gospodarczej oraz pod względem dostępność zatrudnienia w jej najbliższym rejonie. Pod tym względem na pewno pomocna jest bliskość miast Jarosław oraz Radymno, a także nieco bardziej oddalonych Przeworska oraz Przemyśla, czy znajdującego się zaledwie niecałe 60 km od miasta Jarosław -Rzeszowa.

Według danych GUS, na koniec 2021 roku zarejestrowanych było 579 bezrobotnych mieszkańców Gminy Jarosław, w tym 255 mężczyzn, co stanowiło 44,04% ogółu bezrobotnych oraz 324 kobiety (analogicznie 55,96%). Wśród zarejestrowanych bezrobotnych 58,55% (391 osób) stanowiły osoby długotrwale bezrobotne. Bezrobotnych w wieku do 30 roku życia było 154, tj. 26,60% ogółu bezrobotnych, natomiast liczba bezrobotnych w wieku od 31 do 50 roku życia, wyniosła 136 (23,49% ogółu). Liczbę osób bezrobotnych na przestrzeni lat 2017-2021 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 28 Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w Gminie Jarosław w latach 2017 - 2021

Wyszczególnienie	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Bezrobotni ogółem	766	719	575	681	579
W tym mężczyźni	371	339	271	314	255
W tym osoby do 30 roku życia	266	241	177	223	154
W tym osoby powyżej 50 roku życia	158	156	135	137	136
Osoby długotrwale bezrobotne	463	435	363	418	391

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

3.16. Gospodarka i rolnictwo

Gospodarka

W okresie ostatnich 5 lat na terenie całego powiatu jarosławskiego można zaobserwować pozytywne zjawisko rozwoju przedsiębiorczości objawiające się wzrostem liczby podmiotów gospodarczych. Opierając się o dane Głównego Urzędu Statystycznego na terenie Gminy Jarosław w 2021 roku zarejestrowanych było 962 podmiotów gospodarki narodowej, co plasuje ją na drugim miejscu w powiecie za Miastem Jarosław, na którego obszarze w 2021 roku, według GUS ,zarejestrowane były aż 4 544 podmioty. Sytuacja dla Gminy Jarosław nie wygląda już tak dobrze w skali powiatu jeżeli chodzi o procentowy wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w ciągu tego pięcioletniego okresu. W porównaniu do reszty powiatu, ich liczba w tym czasie wzrosła 15,76% (131 podmioty) co stanowi 3 wynik od końca wśród wszystkich gmin powiatu. Rozwój przedsiębiorczości na terenie gminy dotyczy wyłącznie sektora prywatnego. Dane dotyczące liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w poszczególnych gminach powiatu jarosławskiego przedstawia poniższa tabela.

Tabela 29 Zarejestrowane podmioty gospodarki narodowej na terenie gmin powiatu jarosławskiego w latach 2017-2021

Jednostka terytorialna	Ogółem*			Sektor publiczny		Sektor prywatny	
	Rok 2017	Rok 2021	Wzrost w %	Rok 2017	Rok 2021	Rok 2017	Rok 2021
Gmina Jarosław	831	962	+15,76	10	10	819	951

<i>Miasto Jarosław</i>	4 386	4 544	+3,60	164	166	4 183	4 338
<i>Miasto Radymno</i>	378	458	+21,16	18	23	357	433
<i>Gmina Chłopice</i>	201	256	+27,36	14	13	186	241
<i>Gmina Laszki</i>	309	376	+21,68	14	14	291	359
<i>Gmina Pawłosiów</i>	616	732	+18,83	15	15	600	715
<i>Gmina Pruchnik</i>	344	438	+27,33	17	15	324	421
<i>Gmina Radymno</i>	537	682	+27,00	15	15	516	663
<i>Gmina Rokietnica</i>	187	206	+10,16	10	11	176	194
<i>Gmina Roźwienica</i>	321	406	+26,48	17	17	302	388
<i>Gmina Wiązownica</i>	736	873	+18,61	21	14	712	856
<i>Powiat jarosławski</i>	8 846	9 933	+12,29	315	313	8 466	9 559

* w związku z wprowadzonymi od 1 grudnia 2014 r. zmianami przepisów prawnych regulujących sposób zasilania rejestru REGON informacjami o podmiotach podlegających wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego, od danych według stanu na 31 grudnia 2014 r. istnieje możliwość wystąpienia w rejestrze REGON niewypełnionych pozycji dotyczących przewidywanej liczby pracujących, adresu siedziby, rodzaju przeważającej działalności oraz formy własności. w związku z powyższym dane naliczone z rejestru REGON według ww. informacji mogą nie sumować się na liczbę ogółem.

Przyglądając się strukturze własnościowej przedsiębiorstw na terenie Gminy Jarosław w latach 2017 i 2021 można zauważyć wzrost w prawie wszystkich sektorach z wyjątkiem liczby spółdzielni, która obniżyła się o 50% w ciągu 5 lat. Z kolei w przypadku osób prowadzących działalność gospodarczą to w roku 2021 na terenie gminy działało ich 799, co w stosunku do roku 2017 w którym liczba ta wyniosła 685 oznacza wzrost o 16,64%. Warto również zwrócić uwagę na dużą liczbę zarejestrowanych w gminie stowarzyszeń. Strukturę działających na terenie Gminy Jarosław przedsiębiorstw według sektora własnościowe przedstawia poniższa tabela

Tabela 30 Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane na terenie Gminy Jarosław

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Rok 2017	Rok 2021
Sektor publiczny	<i>Państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego</i>	8	8
	<i>Pozostałe formy prawne</i>	2	2
Sektor prywatny	<i>Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą</i>	685	799

	Spółki handlowe	43	54
	Spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	12	14
	Spółdzielnie	6	3
	Fundacje	1	1
	Stowarzyszenia i organizacje społeczne	35	37
	Pozostałe formy prawne	37	43

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Analiza struktury działających podmiotów w okresie od 2017 do 2021 roku pokazuje, że największy wzrost ilości działających firm wystąpił w sekcji F - budownictwo (na koniec 2021 roku funkcjonowały 241 podmiotów, podczas gdy w 2017 roku ich liczba wynosiła 163, oznacza to wzrost na poziomie aż 47,85%. Duża ilość firm utrzymuje się z zakresu sekcji G – handel hurtowy i detaliczny oraz naprawy pojazdów samochodowych (na koniec 2020 roku funkcjonowało 216 takich podmiotów, podczas gdy w roku 2016 ich liczba wynosiła 211).

Tabela 31 Podmioty gospodarki narodowej wg sekcji PKD oraz sektorów własnościowych zarejestrowane na terenie Gminy Jarosław latach 2017 i 2021.

Sekcja PKD	Wyszczególnienie	Ogółem*		Sektor publiczny		Sektor prywatny	
		Rok 2017	Rok 2021	Rok 2017	Rok 2021	Rok 2017	Rok 2021
A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	11	14	1	1	10	13
B	Górnictwo i wydobywanie	5	6	0	0	5	6
C	Przetwórstwo przemysłowe	115	130	0	0	115	130
D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	3	2	0	0	3	2
E	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	5	4	0	0	5	4
F	Budownictwo	163	241	0	0	163	241
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	216	211	0	0	216	211

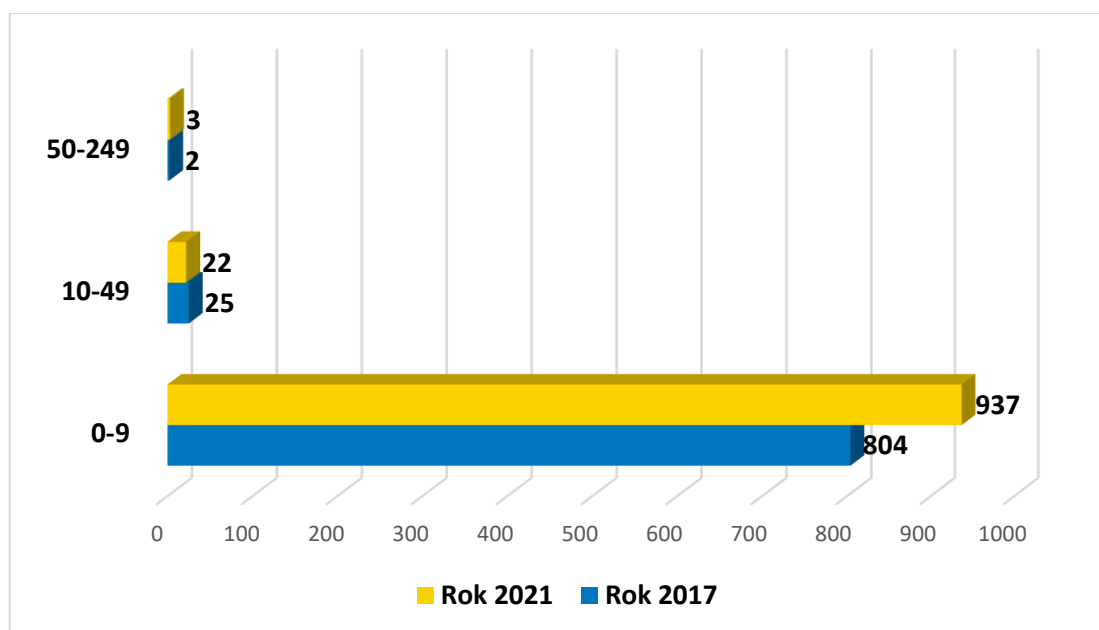
H	Transport i gospodarka magazynowa	78	80	0	0	78	80
I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	16	15	0	0	16	15
J	Informacja i komunikacja	19	23	0	0	19	23
K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	17	14	0	0	17	14
L	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	5	6	0	0	5	6
M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	45	57	0	0	45	57
N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	14	23	0	0	14	23
O	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	8	8	0	0	8	8
P	Edukacja	8	8	8	8	0	0
Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	30	32	0	0	30	32
R	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	21	21	1	1	20	20
S, T	Pozostała działalność usługowa; Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników, gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	43	57	0	0	43	57
Razem		822	952	10	10	812	942

* w związku z wprowadzonymi od 1 grudnia 2014 r. zmianami przepisów prawnych regulujących sposób zasilania rejestru REGON informacjami o podmiotach podlegających wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego, od danych według stanu na 31 grudnia 2014 r. istnieje możliwość wystąpienia w rejestrze REGON niewypełnionych pozycji dotyczących przewidywanej liczby pracujących, adresu siedziby, rodzaju przeważającej działalności oraz formy własności. w związku z powyższym dane naliczone z rejestru REGON według ww. informacji mogą nie sumować się na liczbę ogółem.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W przypadku wielkości funkcjonujących na terenie gminy przedsiębiorstw to ich największą liczbę stanowią mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób- 937 podmiotów w roku 2021. Od roku 2017 do roku 2021 ich liczba wzrosła o 134 (14,3%). O 1 wzrosła również liczba przedsiębiorstw średnich zatrudniających powyżej 50 osób, w roku 2021 na terenie Gminy Jarosław działa 3 takie podmioty. Z kolei w przypadku małych przedsiębiorstw to w tym samym okresie ich liczba spada o 3 (12%).

Wykres 16 Podmioty gospodarki narodowej wg klas wielkości

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W okresie ostatnich pięciu lat w Gminie Jarosław zwiększyła się ilość podmiotów gospodarki narodowej przypadająca na 10 tysięcy mieszkańców, w roku 2021 w rejestrze REGON zarejestrowano jednak mniej jednostek na 10 tysięcy ludności niż w roku 2017. Obniżył się również wskaźnik dotyczący jednostek wykreślonych z rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców – ilość przedsiębiorstw wykreślonych zmniejszyła się w roku 2021 o 14, w porównaniu z rokiem 2017.

Tabela 32 Wskaźniki w zakresie podmiotów gospodarki narodowej dla obszaru Gminy Jarosław za lata 2017 i 2021

Wskaźnik	Rok 2017	Rok 2021
<i>Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności</i>	630	728
<i>Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności</i>	66	53
<i>Jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności</i>	43	29
<i>Podmioty wpisane do rejestru na 1 tys. ludności</i>	63	73
<i>Podmioty na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym</i>	99,3	117,4
<i>Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1 tys. ludności</i>	52	60
<i>Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 tys. osób w wieku produkcyjnym w %</i>	8 183	9 753

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Gmina Jarosław posiada na swoim obszarze spory potencjał w postaci, obecnie nie wykorzystywanych terenów inwestycyjnych. Na obszarze sołectwa Makowisko, znajduje się

przestrzeń przeznaczona pod inwestycje o powierzchni 332 ha stanowiąca własność gminy. Są to równinne tereny, umiejscowione na gruntach (klasy IV, V i VI). Obszary te są objęte miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego pod zabudowę produkcyjną, budowę składów, magazynów i częściowo usługową. W 2022 roku wprowadzono również zmiany w miejscowym planie, które dopuszczają na części obszaru inwestycyjnego budowę instalacji fotowoltaicznych o mocy przekraczającej 500 kW oraz magazynów energii, co dodatkowo zwiększa możliwości inwestycyjne dla tego skrawka gminy. Atrakcyjność tych terenów dodatkowo podnosi lokalizacja - ok. 18 km od autostrady A4, z bezpośrednim dostępem do obecnie modernizowanej i rozbudowywanej drogi wojewódzkiej nr 865 Jarosław – Bełzec. Na obrzeżach terenu inwestycyjnego przebiegają dwie nitki gazu ziemnego wysokociśnieniowego o średnicy $\varnothing$ 300 i $\varnothing$ 400, przez teren przebiega również linia wysokiego napięcia 110 kV oraz w odległości ok. 2,5 km na północ przebiega linia energetyczna z Chmielnickie elektrowni atomowej na Ukrainie do Widelki pod Rzeszowem o mocy 750 kV

Rolnictwo

Gmina Jarosław to gmina o charakterze rolniczym. Wynika to z bardzo dobrej jakości tutejszych gleb, takich jak czarnoziemy, gleby szare, gleby brunatne, wyługowane i właściwe oraz wytworzone z lessów i deluwii. Dużą część wśród nich stanowią gleby w przedziale klas I-III, które objęte są ochroną przed przeznaczeniem na cele nierolnicze. Dodatkowo, duże znaczenie rolnictwa w tym regionie wspierają rzeźba terenu, korzystne warunki klimatyczne oraz czyste środowisko naturalne. Działalność rolnicza jest źródłem zarobkowania dla wielu mieszkańców gminy. Z 4 wyróżnionych w Polsce grup regionów rolniczych Gmina Jarosław zalicza się do Regionu IV Południowego (Małopolska i Pogórze), który scharakteryzowano jako obszar o największym rozdrobnieniu agrarnym i niskiej intensywności produkcji. Dominują tu gospodarstwa prywatne do 1ha. W produkcji roślinnej przeważa uprawa zbóż, rzepaku i rzepiku, ziemniaków i buraków cukrowych. W produkcji zwierzęcej dominuje hodowla drobiu, bydła i trzody chlewnej. Powierzchnię zasiewów wybranych upraw oraz pogłowie zwierząt gospodarskich na terenie Gminy Jarosław według danych z przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny w roku 2020 ogólnego spisu rolnego, znajdują się w tabelach poniżej.

Tabela 33 Powierzchnia zasiewów wybranych upraw na terenie Gminy Jarosław (2020 rok)

Wyszczególnienie	Powierzchnia [ha]
Zboża razem	6 552,10
Ziemniaki	178,30
Buraki cukrowe	125,07
Rzepak i rzepik razem	1 234,51
Warzywa gruntowe	54,94
Gospodarstwa rolne ogółem; ogółem	8 401,85

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Tabela 34 Pogłowie zwierząt gospodarskich na terenie Gminy Jarosław (2020 rok)

Wyszczególnienie	Powierzchnia [ha]
Bydło	415
Trzoda chlewna	306
Drób	27 598

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Lasy i grunty zalesione na terenie gminy zajmują 360,10 ha, co stanowi tylko 3,76% całej jej powierzchni. Powierzchnia lasów to 349,50 ha z czego 87,38 ha to lasy prywatne, 43,00 ha stanowi własność Gminy Jarosław, a 219,12ha własność Skarbu Państwa. Grunty orne z kolei stanowią aż 74,76% powierzchni gminy. Rodzaje użytków rolnych i gruntów leśnych na terenie Gminy Jarosław zostały przedstawione poniżej.

Tabela 35 Rodzaje użytków rolnych i gruntów leśnych na terenie Gminy Jarosław(2021 rok)

Wyszczególnienie	Powierzchnia [ha]
Grunty orne	7160,94 ha
sady ogółem	40,84 ha
łąki trwałe	914,83 ha
Pastwiska trwałe	1027,60 ha
Nieużytki	74,62 ha
Lasy i grunty zalesione	360,10 ha
RAZEM	9 578,93 ha

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Jarosław

Strukturę agrarną gospodarstw na terenie Gminy Jarosław charakteryzuje rozdrobnienie. Duże gospodarstwa o powierzchni 10 ha i więcej stanowią jedynie 2,43% wszystkich gospodarstw. Wśród 6 966 gospodarstw na terenie gminy aż 48,42% (3 373 gospodarstwa) zajmują gospodarstwa poniżej 1 ha. Natomiast 45,46% (3 167 gospodarstw) nie przekraczało wielkości 5 ha. Duża ilość małych gospodarstw może stanowić jednak pewien atut dla rozwoju produkcji ponadstandardowej, ekologicznej, opartej na tradycyjnych rozwiązaniach.

Tabela 36 Rodzaje gospodarstw na terenie Gminy Jarosław (2021 rok)

Wyszczególnienie	Ilość gospodarstw
do 1 ha	3 373
1 - 5 ha	3 167
5-10 ha	257
10 ha i więcej	169
Gospodarstwa ogółem	6 966

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Jarosław

3.17. Gospodarka finansowa

Gospodarka finansowa gmin polega na pozyskiwaniu oraz wydatkowaniu środków finansowych w celu realizacji zadań nałożonych na nie przez ustawę, zarządzania długiem publicznym, finansowania deficytu oraz jak najbardziej efektywnego zaspokajania potrzeb lokalnej społeczności. Podstawowym narzędziem gospodarki finansowej gminy, gwarantującym poprawną realizację powyższych zadań jest jej budżet. Gmina Jarosław realizuje swoją politykę finansową, w oparciu o uchwałę budżetową, uchwalaną corocznie przez Radę Gminy Jarosław. Dochody i wydatki gminy na przestrzeni lat 2016-2020 przedstawione są w poniższej tabeli.

Tabela 37 Realizacja budżetu Gminy Jarosław na przestrzeni lat 2017-2021 w zł

Rodzaj	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Dochody	46 921 711,93	54 605 400,37	55 390 018,24	61 923 679,49	67 802 774,96
Wydatki	47 164 260,78	53 406 976,27	56 822 036,32	62 921 365,76	63 167 190,74
Deficyt/ Nadwyżka	-242 548,85	1 198 424,1	-1 432 018,08	-997 686,27	4 635 584,22

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

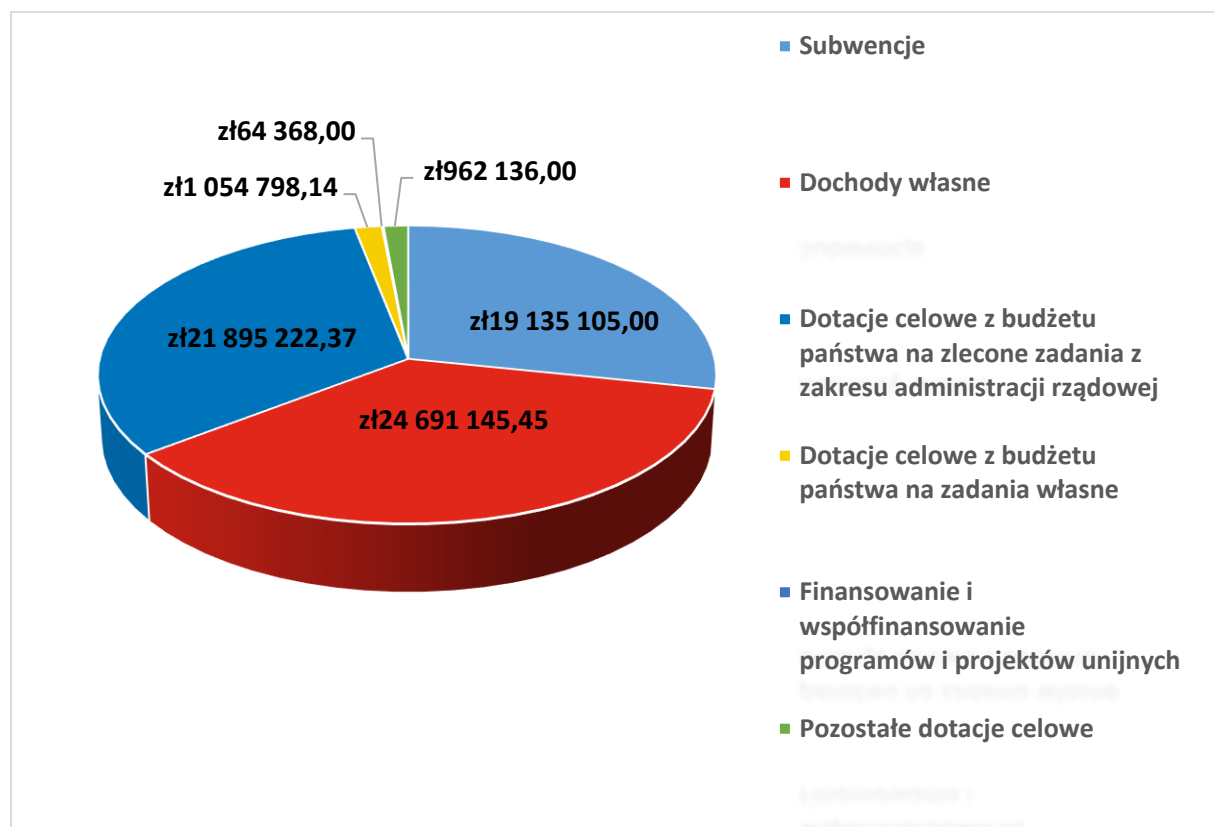
Jak można zauważyć w rok budżetowy 2021 zamknął się nadwyżką w wysokości 4 635 584,22 zł, co wskazuje na znaczne polepszenie się sytuacji finansowej Gminy Jarosław w porównaniu do roku poprzedniego. Gmina była w stanie pokryć swoje wydatki bieżące dochodami bieżącymi oraz posiada nadwyżkę wolnych środków, którą mogą przeznaczyć m.in. na cele inwestycyjne. Taki stan rzeczy zapewnia również bezpieczeństwo finansowe gminy, także w zakresie spełnienia ustawowej relacji zadłużenia, o której mowa w art. 242-244 ustawy o finansach publicznych.

W 2021 roku z wykonanych na kwotę 67 802 774,96 zł dochodów znaczącą większość, bo aż 64 372 382,48 zł, czyli 94,94% stanowiły dochody bieżące. Część dochodów w kwocie 3 430 392,48 zł, tj. 5,05% stanowiły dochody majątkowe. W tym roku głównym źródłem dochodów były:

- Subwencje- 19 135 105,00 zł (28,22 % ogółu dochodów),
- Dochody własne- 24 691 145,45 zł (36,42% ogółu dochodów),
- Dotacje celowe z budżetu państwa na zlecone zadania z zakresu administracji rządowej- 21 895 222,37 zł 32,29% (ogółu dochodów),
- Dotacje celowe z budżetu państwa na zadania własne- 1 054 798,14 zł (1,56% ogółu dochodów),
- Pozostałe dotacje celowe- 962 136,00 zł (1,42% ogółu dochodów),
- Finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych- 64 368,00 zł (0,09% ogółu dochodów).

Wykres 17 Źródła dochodów i ich udział w dochodach ogółem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W porównaniu z poprzednimi latami można zaobserwować stały wzrost dochodu z subwencji. W roku 2021. W porównaniu z rokiem poprzednim dochód z tego źródła wzrósł o 2 523 965, 00 zł (15,19%). Zauważalny jest też stały wzrost dochodów własnych gminy, w ostatnim roku były one o 3 619 443,68 zł (17,18%) większe niż w roku 2020. Nieznaczny wzrost w ciągu ostatnich dwóch lat odnotowały również wpływy z dotacji celowych, które w stosunku do roku poprzedniego zwiększyły się o 130 738,70 zł (0,56%). Znaczny spadek odnotował za to dochód pochodzący z finansowania i współfinansowania programów i projektów unijnych, który w roku 2021 wyniósł zaledwie 64 368,00 zł . W porównaniu z rokiem 2020 obniżka w 2021 roku

wyniosła 614 725,51 zł, co stanowiło aż 90,52%. Zestawienie źródeł dochodu Gminy Jarosław w latach 2017-2021 znajduje się poniżej.

Tabela 38 Źródła dochodów Gminy Jarosław ogółem w latach 2017-2021 w zł

Wyszczególnienie	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Subwencje	13 616 179,00	15 142 418,00	15 932 070,00	16 611 140,00	19 135 105,00
Dochody własne	14 707 806,99	17 095 249,42	18 452 029,24	21 071 701,77	24 691 145,45
Finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych	188 399,10	3 987 075,41	591 676,00	679 093,51	64 368,00
Dotacje celowe ogółem, w tym	18 409 326,84	18 380 657,54	20 414 243,00	23 781 417,81	23 912 156,51
Dotacje celowe z budżetu państwa na zadania własne	1 234 761,44	1 049 900,89	993 325,72	1 078 103,25	1 054 798,14
Dotacje celowe z budżetu państwa na zlecone zadania z zakresu administracji rządowej	17 083 565,40	17 096 987,85	19 270 917,28	22 621 314,56	21 895 222,37
Pozostałe dotacje celowe	91 000,00	233 768,80	150 000,00	82 000,00	962 136,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wydatki budżetowe jednostek samorządu terytorialnego dzielą się na wydatki bieżące i wydatki majątkowe. Wydatki majątkowe (wydatkami inwestycyjne) obejmują swoim zakresem głównie wydatki związane z realizacją inwestycji oraz zakupami inwestycyjnymi. Realizowanie inwestycji przez gminę odgrywa kluczową rolę w lokalnym oraz regionalnym rozwoju społeczno-gospodarczym. Wysoki poziom wydatków inwestycyjnych zwiększa bowiem atrakcyjność obszaru wśród inwestorów skutkując przyciąganiem większej ilości inwestycji o charakterze produkcyjnym lub usługowym. Pośrednio doprowadza zatem do ograniczenia bezrobocia oraz zmniejszenia odpływu ludności z danego regionu.

Poziom wydatków majątkowych (inwestycyjnych) i ich udział w całkowitych wydatkach budżetowych w latach 2017-2021 dość znacząco się wahał. W roku 2018 oraz 2020 nastąpił wzrost

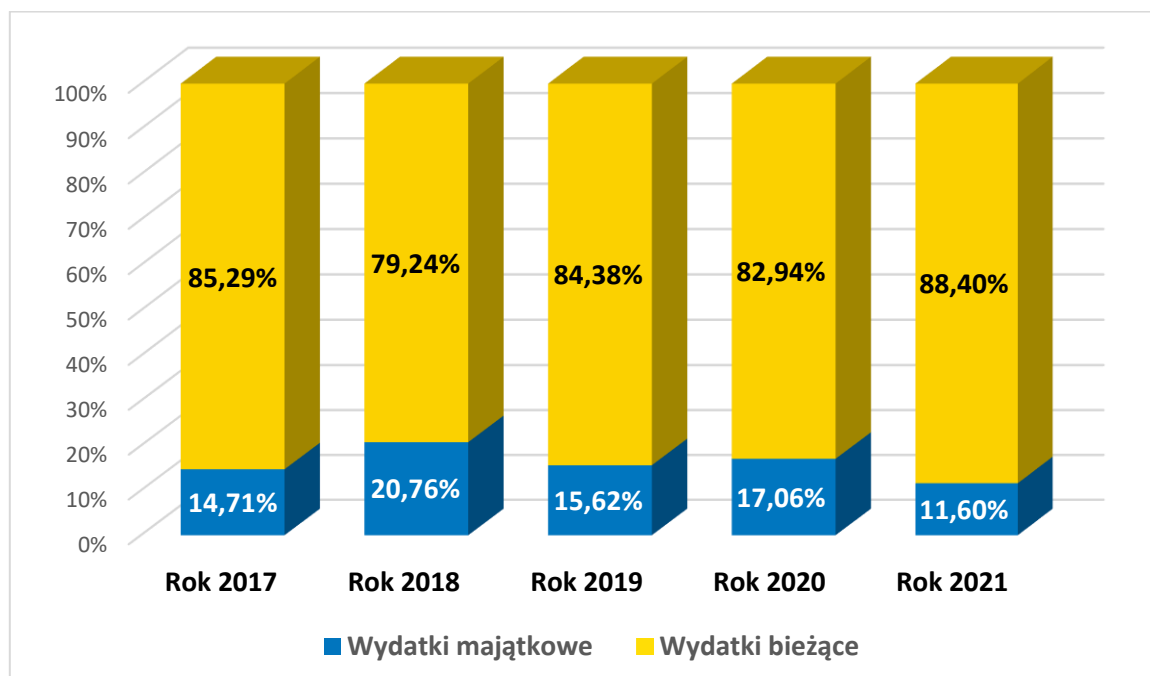
w stosunku do lat poprzednich, natomiast w latach 2019 i 2021 nastąpił spadek tego udziału. W roku 2021 na wydatki inwestycyjne przeznaczono o 3 403 493,15 zł (31,71%) mniej niż w roku poprzednim. Dane dotyczące poziomu wydatków majątkowych (inwestycyjnych) w latach 2017-2021, przedstawiają poniższa tabela oraz wykres.

Tabela 39 Udział wydatków majątkowych (inwestycyjnych) w wydatkach budżetowych na przestrzeni lat 2017-2021

Rok	Wydatki ogółem	Wydatki majątkowe	Udział inwestycji w wydatkach ogółem (w %)
2017	47 164 260,78	6 937 860,52	14,71
2018	53 406 976,27	11 086 685,76	20,76
2019	56 822 036,32	8 874 823,93	15,62
2020	62 921 365,76	10 733 058,85	17,06
2021	63 167 190,74	7 329 565,70	11,60

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 18 Udział wydatków bieżących oraz majątkowych (inwestycyjnych) w wydatkach ogółem na przestrzeni lat 2017-2021

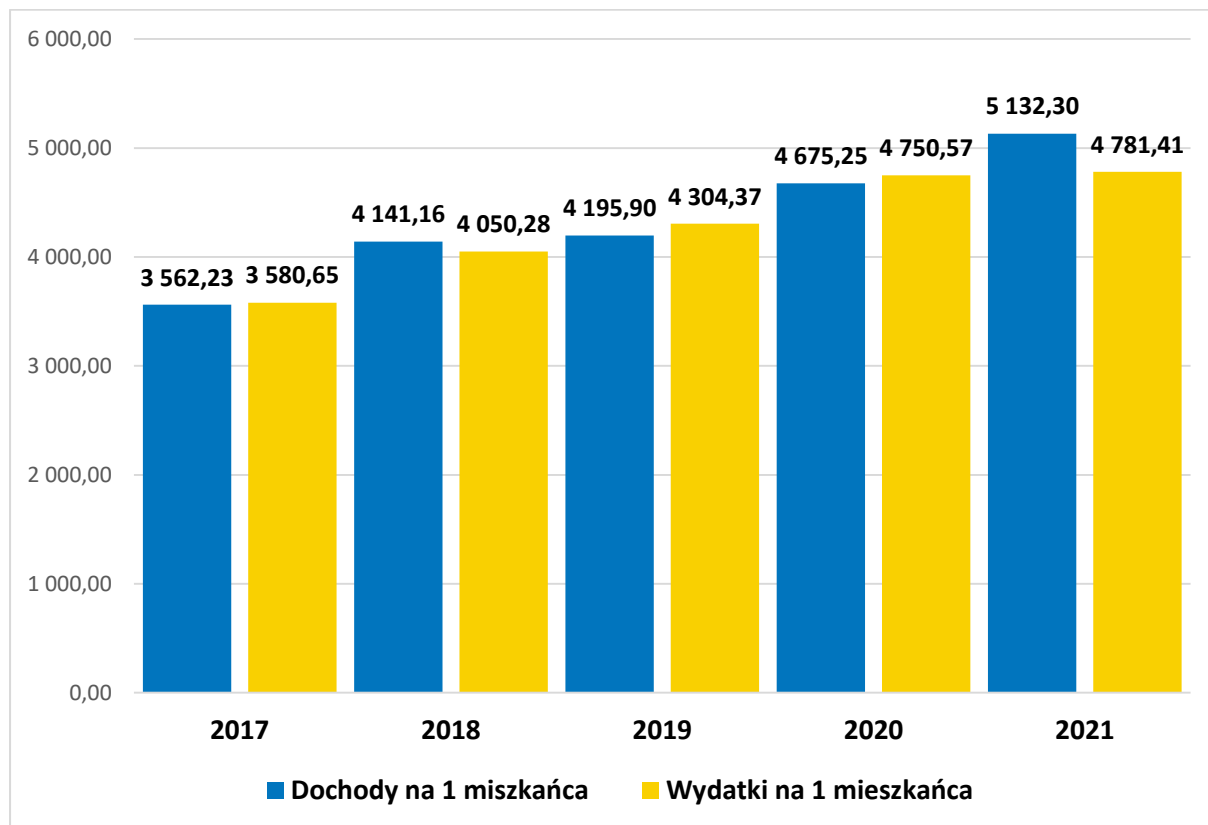
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Dochody na mieszkańca Gminy Jarosław w 2021 roku wyniosły 5 132,30 zł co jest bardzo znaczącym wzrostem w porównaniu z rokiem 2016 – 3 562,23 zł (wzrost o 1 561,07 zł, czyli

43,82%) oraz zauważalną poprawą w stosunku do roku 2020 – 4 750,57 zł (wzrost o 381,73 zł, czyli 8,04%).

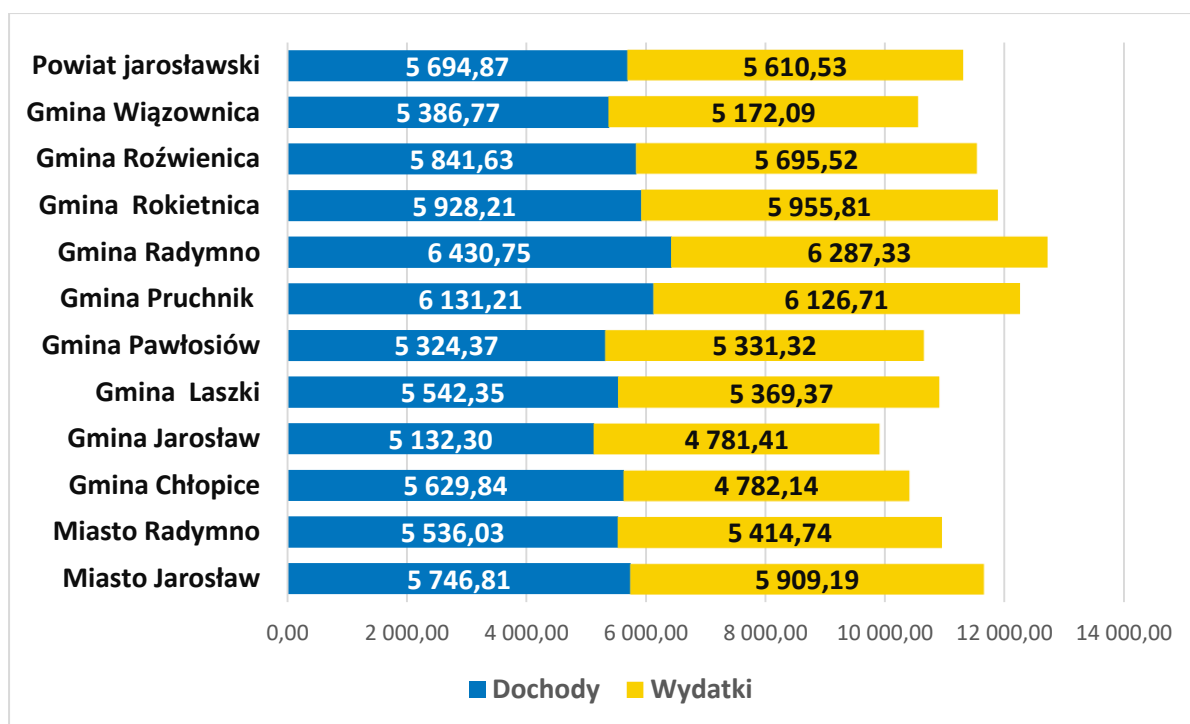
Zestawienie dochodów i wydatków budżetu Gminy Jarosław w przeliczeniu na 1 mieszkańca na przestrzeni lat 2017-2021 oraz porównanie ich na tle pozostałych gmin powiatu jarosławskiego w 2021 roku przedstawiają poniższe wykresy

Wykres 19 Dochody oraz wydatki na 1 mieszkańca na przestrzeni lat 2017-2021 w zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 20 Wydatki na 1 mieszkańca w Gminie Jarosław na tle pozostałych gmin oraz powiatu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej dało samorządom szansę na pozyskiwanie z jej funduszy dodatkowych środków i realizację różnorodnych projektów. Stwarza zatem szansę na przyspieszenie procesów rozwojowych, niwelowanie ilościowej i jakościowej luki infrastrukturalnej oraz przyczynia się do poprawy warunków życia społeczności lokalnej. W ramach swojej działalności Gmina Jarosław również sięgała po wsparcie ze środków pochodzących z budżetu UE. Liczba umów / decyzji oraz z ich wartość w latach 2017-2021 znajduje się w tabeli poniżej.

Tabela 40 Liczba umów / decyzji o wraz z ich wartością w latach 2017-2021

Rodzaj	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Liczba umów	9	14	18	22	22
Wydatki ogółem	27 863 090,79	30 139 275,89	53 606 077,10	59 240 565,78	65 602 235,19
Wydatki kwalifikowane	23 376 434,35	25 355 847,38	47 862 847,38	52 232 051,21	58 084 796,78
Wydatki w ramach środków wspólnotowych	6 903 394,68	18 367 616,13	31 911 666,12	34 199 778,09	37 985 923,78

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

ROZDZIAŁ 4

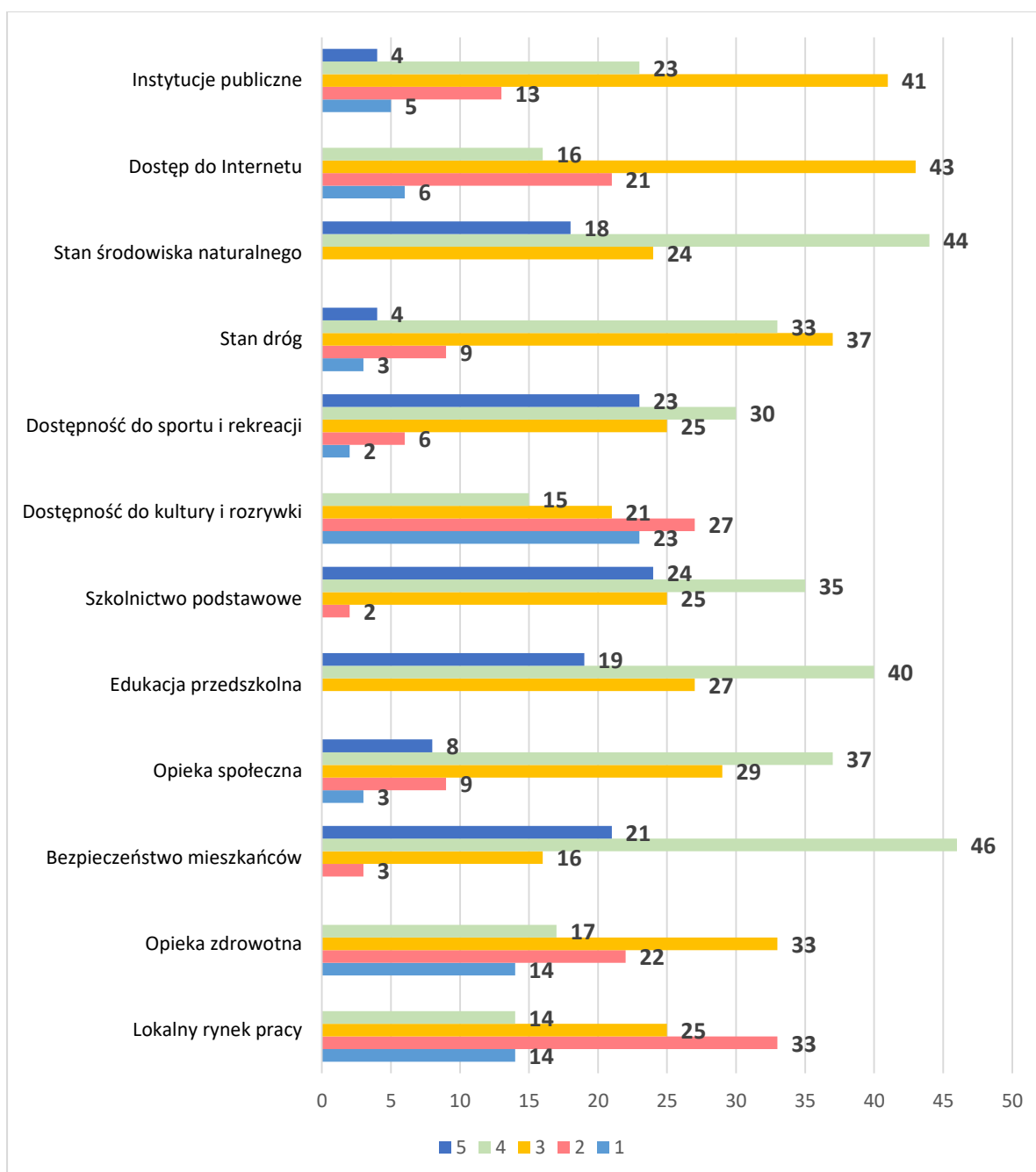
GMINA W OCZACH MIESZKAŃCÓW

W celu poznania opinii mieszkańców Gminy Jarosław, na potrzeby niniejszego opracowania, przeprowadzono wśród nich internetową ankietę dotyczącą mocnych oraz słabych stron gminy w ich oczach. W przeprowadzonej ankiecie udział zadeklarowało 86 mieszkańców Gminy Jarosław. Na podstawie ich opinii zostały zgromadzone następujące dane:

Pierwsze pytanie przeprowadzonej wśród mieszkańców ankiety dotyczyło ich oceny poszczególnych stref życia na terenie gminy. Wśród najwyżej ocenianych znalazły się Stan środowiska naturalnego, bezpieczeństwo mieszkańców, edukacja przedszkolna oraz szkolnictwo podstawowe. Wszystkie te pozycje osiągnęły średnią ocenę w okolicach 4-3,9 punktu na 5 możliwych wśród 86 oddanych głosów. Oznacza to że mieszkańcy czują się bezpiecznie na terenie swojej gminy. Wnioskować można również że dostarczany przez oświatowe jednostki organizacyjne gminy poziom edukacji, ich infrastruktura, dostępne w nich wyposażenie oraz personel spełniają oczekiwania. Nie dziwi też fakt wysoko ocenionego stanu środowiska naturalnego biorąc pod uwagę walory krajobrazowe i historyczne gminy oraz jej dobre położenie.

Do najgorzej ocenionych przez mieszkańców stref życia należy zaliczyć dostępność do kultury i rozrywki na terenie gminy, lokalny rynek pracy, dostęp do opieki zdrowotnej oraz dostęp mieszkańców do Internetu. Wszystkie te kategorie uzyskały wyniki średniej poniżej 3 na 5 punktów możliwych. Wśród nich najgorzej wypadła dostępność do kultury i rozrywki z wynikiem 2,33 średniej z 86 głosów oddanych. Wyniki zaprezentowana na wykresie poniżej.

Wykres 21 Ocena poszczególnych sfer życia na terenie Gminy Jarosław w skali 1-5

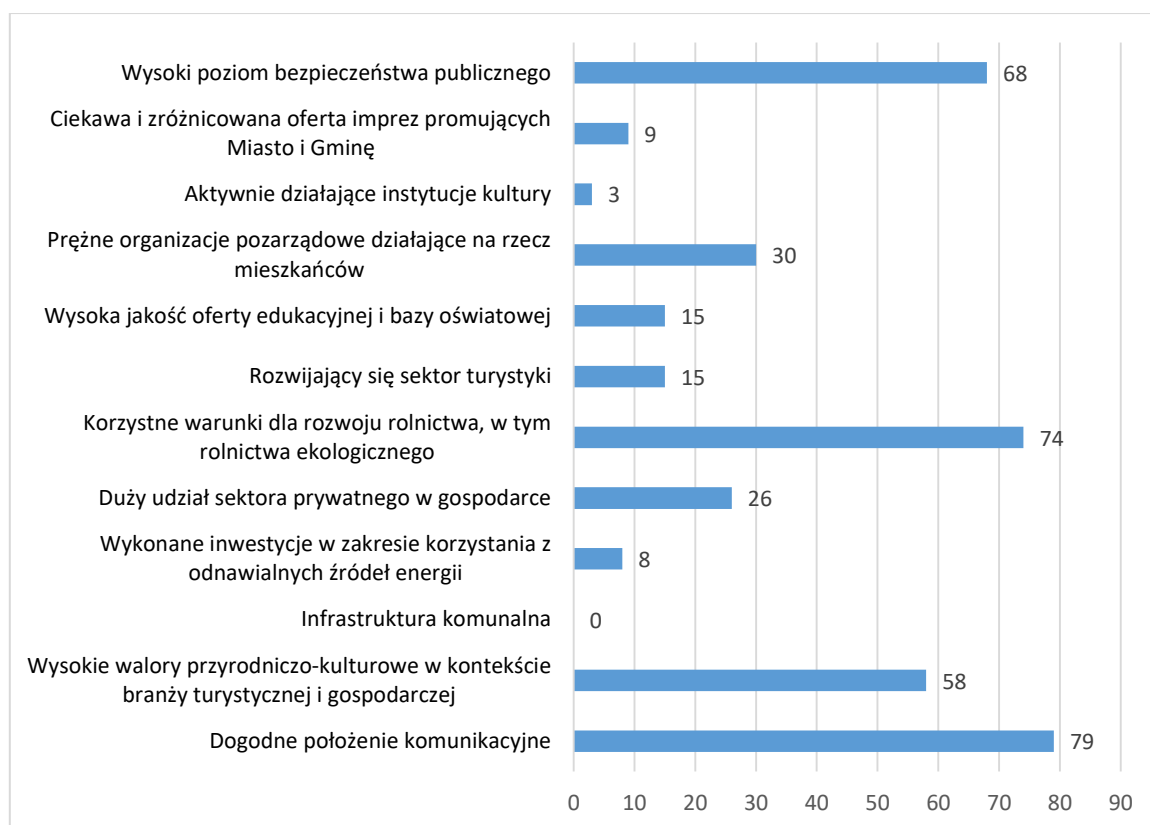

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

Kolejnym pytaniem do ankietowanych było zapytanie dotyczące (ich zdaniem) największych atutów Gminy Jarosław, było to pytanie wielokrotnego wyboru. Według mieszkańców największymi atutami gminy są: Dogodne położenie komunikacyjne (79 głosów), Korzystne warunki dla rozwoju rolnictwa, w tym rolnictwa ekologicznego oraz wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego. Wyniki tej części ankiety znajdują się poniżej.

Wykres 22 Atuty Gminy Jarosław (pytanie wielokrotnego wyboru)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

W ramach przeprowadzonego sondażu przygotowano również dwa pytania otwarte. Pierwsze pytanie zawierało prośbę o wskazanie, zdaniem mieszkańców, najbliższej strony Gminy Jarosław, wśród szeregu odpowiedzi najczęstszymi wspólnymi elementami były:

- Brak miejsc pracy.
- Niewystarczający dostęp do opieki zdrowotnej na terenie gminy.
- Słaby dostęp do kultury i rozrywki.
- Słabo rozwinięty przemysł.
- Słaba infrastruktura turystyczna na terenie gminy.
- Brak wykorzystania walorów przyrodniczo- kulturalnych – słaba oferta turystyczna.
- Brak promocji gminy na szeroką skalę.
- Starzejące się społeczeństwo.
- Wyjazd ludzi młodych w poszukiwaniu pracy (wyludnianie się gminy).

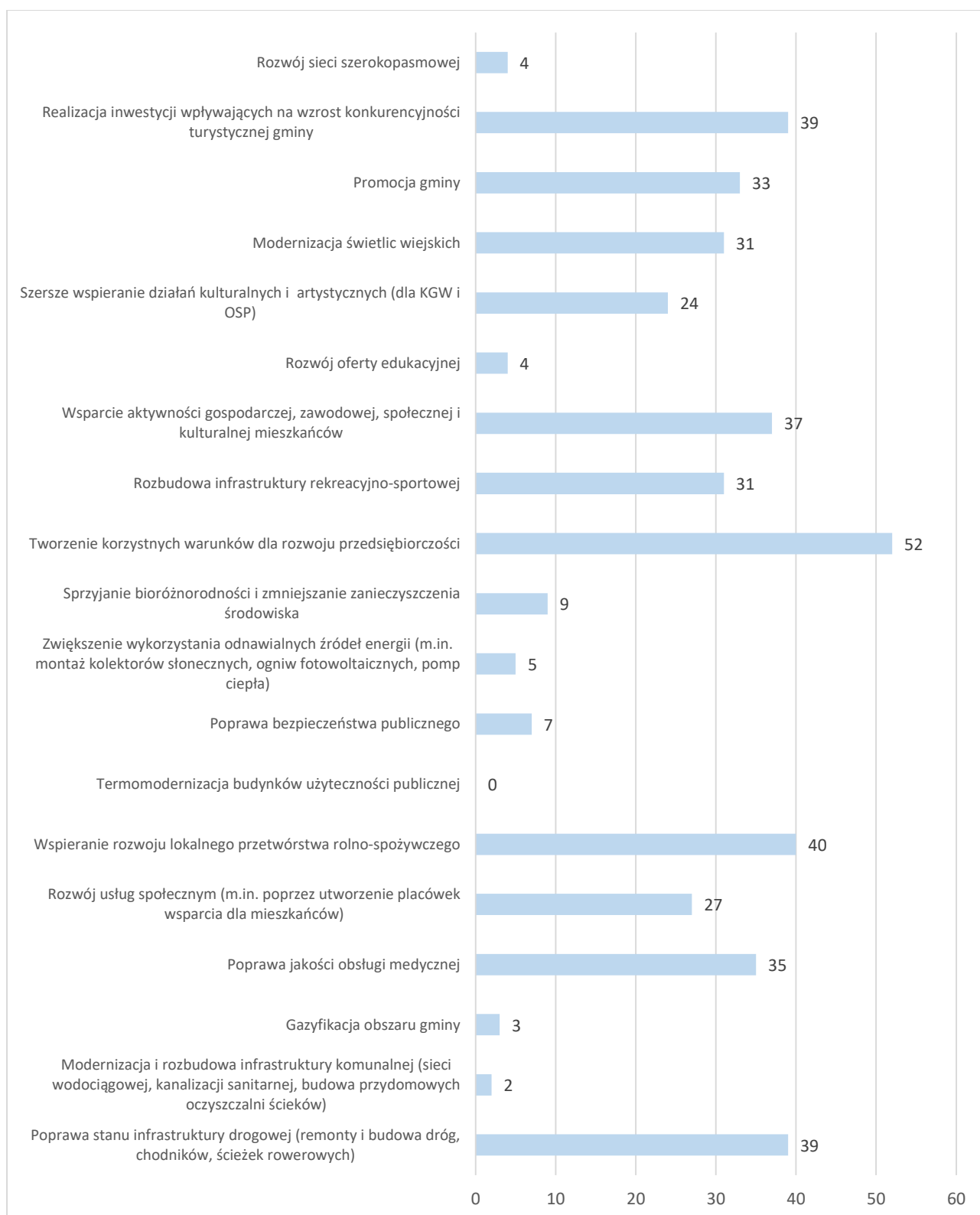
Analizując powyższe odpowiedzi można zauważyć zgodność z wystawioną oceną dla konkretnych stref życia na terenie gminy. Mieszkańcy dodatkowo widzą konieczność rozwoju oferty turystycznej, w tym związanej z nią infrastruktury, a także potrzebę wsparcia rozwoju przemysłu. Dodatkowo wśród najbardziej pilnych problemów społecznych, w opinii osób zamieszkałych, odznacza się postępujące starzenie się społeczeństwa, między innym spowodowane brakiem pracy i związaną z nim migracją ludzi młodych.

Drugie pytanie otwarte skupiło się na niezbędnych zmianach, które należałoby wprowadzić na obszarze gminy w celu poprawy jej rozwoju społeczno-gospodarczego. Służyło więc jako pewnego rodzaju uzupełnienie pytania wcześniejszego. Uzyskane odpowiedzi odnoszą się bezpośrednio do wcześniej zdiagnozowanych ankietowanych problemów. Na pytanie najczęściej padały następujące odpowiedzi:

- Wspierać rozwój przemysłu i przedsiębiorczości na terenie gminy.
- Dalszy rozwój i modernizacja sieci dróg.
- Rozwój i rozbudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej.
- Powiększenie oferty i zakresu imprez kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych zwłaszcza skierowanych do młodszego pokolenia.
- Znalezienie inwestorów zainteresowanych przetwórstwem rolniczym.
- Większe wsparcie dla rolników i hodowców.
- Zwiększenie wsparcia i współpracy gminy z małymi i średnimi przedsiębiorstwami.
- Większa współpraca ze stowarzyszeniami.
- Aktywizacja społeczno-kulturalna mieszkańców.
- Poprawa komunikacji pomiędzy osobami decyzyjnymi.

Działania mające priorytetowe znaczenie dla rozwoju i dobrego funkcjonowania gminy oraz jej mieszkańców to według ankietowanych przede wszystkim tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości, wspieranie rozwoju lokalnego przetwórstwa rolno-spożywczego, poprawa stanu infrastruktury drogowej (remonty i budowa dróg, chodników, ścieżek rowerowych), wsparcie aktywności gospodarczej, zawodowej, społecznej i kulturalnej mieszkańców. Wartym uwagi elementem wskazanym przez mieszkańców jest dalszy rozwój i modernizacja dróg. Mimo ich dość dobrego stanu oraz dobrego stanu skomunikowania gminy, osoby zamieszkałe wciąż widzą potrzebę podejmowania działań w tym zakresie, co będzie odbijało się pozytywnie na atrakcyjności inwestycyjnej Gminy Jarosław. Zestawienie odpowiedzi na pytanie wielokrotnego wyboru dotyczącego najważniejszych priorytetów zadań do wykonania na terenie Gminy Jarosław zdaniem jej mieszkańców Gminy można znaleźć poniżej.

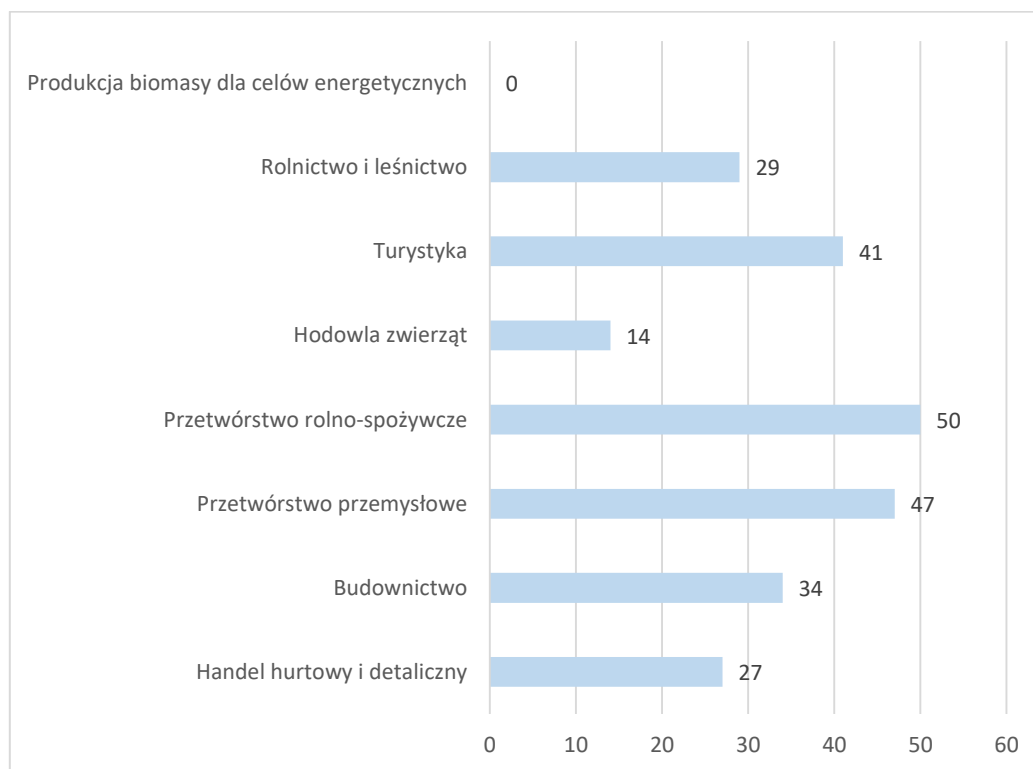
Wykres 23 Priorytety zadań do wykonania w gminie na najbliższe lata (pytanie wielokrotnego wyboru)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

W przypadku pytania o branżę gospodarczą na terenie Gminy posiadającą największy potencjał rozwojowy, ankietowani wskazywali na przetwórstwo rolno- spożywcze, przetwórstwo przemysłowe oraz turystykę. Z tymi branżami, mieszkańcy wiążą największe nadzieje jeżeli chodzi o polepszenie się sytuacji gospodarczej na terenie gminy. Głosy na te trzy branże oddawało kolejno aż 50, 47 oraz 41 spośród 86 ankietowanych. Z kolei elementy gospodarki, które nie budzą specjalnego entuzjazmu (jeżeli chodzi o potencjał rozwojowy) wśród ankietowanych to produkcja biomasy dla celów energetycznych oraz hodowla zwierząt.

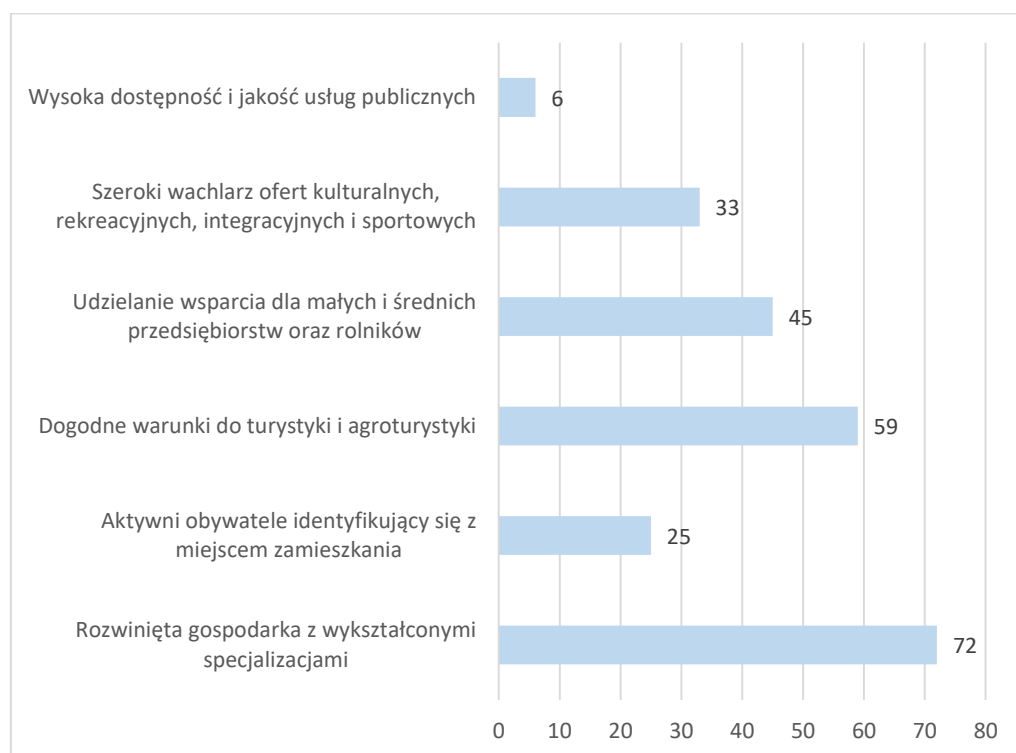
Wykres 24 Branża gospodarcza na terenie posiadająca wg ankietowanych największy potencjał rozwojowy (pytanie wielokrotnego wyboru)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

Ostatnie pytanie w ankiecie, które dotyczące gminy dotyczyło wskazania, co zdaniem mieszkańców mogło by stanowić potencjalną wizytówkę Gminy Jarosław w 2030 roku. W uznaniu osób, które wypełniły ankietę na pierwszym miejscu z dość dużą przewagą plasuje się rozwinięta gospodarka z wykształconymi specjalizacjami, która otrzymała aż 72 spośród możliwych do uzyskania 86 głosów. Następnie mieszkańcy jako możliwy symbol swojej gminy widzą dogodne warunki do turystyki i agroturystyki z 59 głosami oraz udzielanie wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw oraz rolników- 45 głosów. Zestawienie odpowiedzi ankietowanych zawiera poniższy wykres.

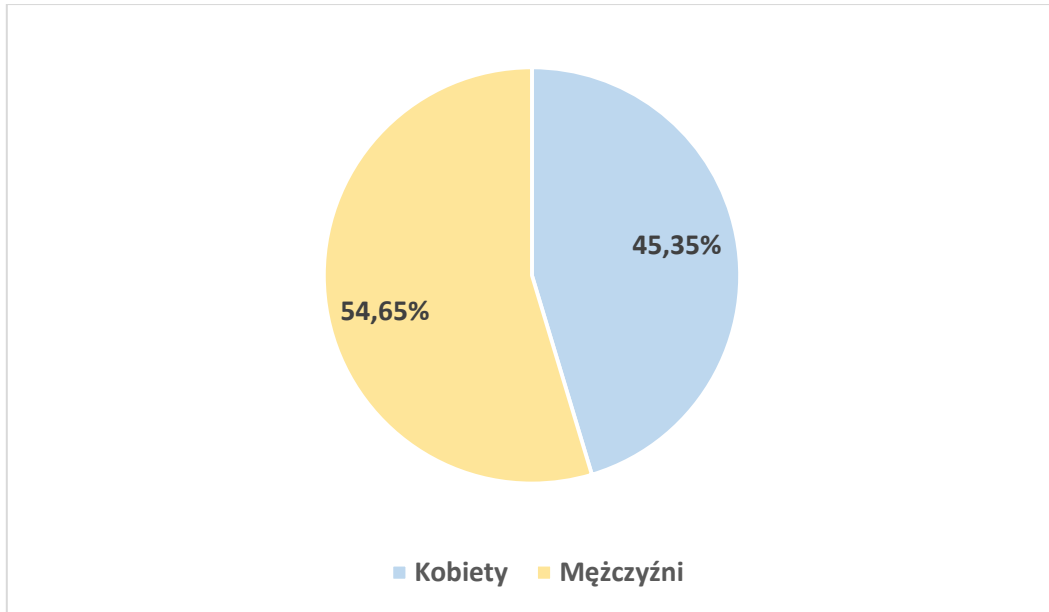
Wykres 25 Co, według jej mieszkańców powinno być wizytówką Gminy Jarosław w 2030r. (pytanie wielokrotnego wyboru)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

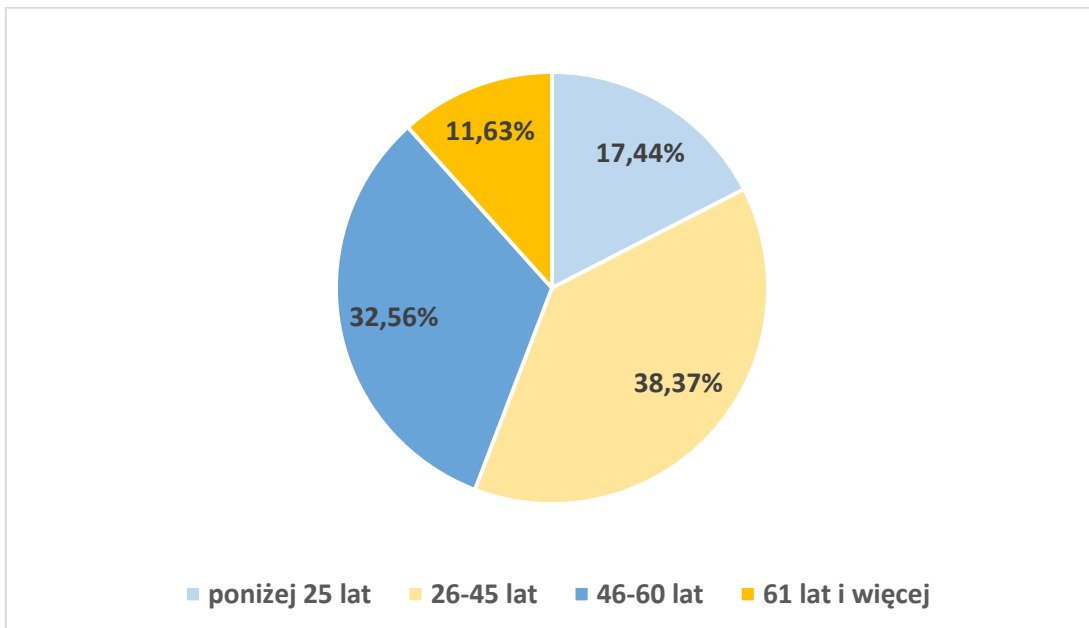
W przeprowadzonym badaniu, ponad połowę ankietowanych stanowili mężczyźni (54,65%). Udzielającymi odpowiedzi najczęściej były osoby w wieku od 26 do 45 lat (38,37% ogółu) oraz osoby w wieku 46-60 lat, które stanowiły 32,56% wszystkich badanych. Z kolei jeżeli chodzi o wykształcenie to przeważnie były to osoby z wykształceniem wyższym – 45,35%. Udział w ankiecie brały głównie osoby pracujące (54,65% ogółu badanych).

Wykres 26 Procentowy podział ankietowanych według płci

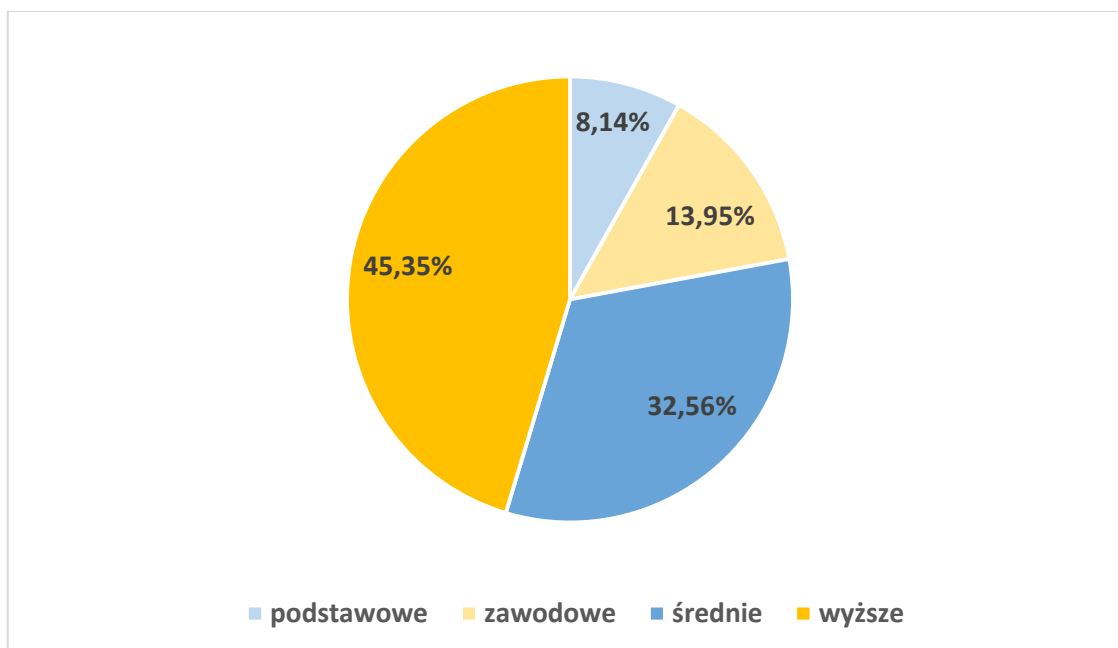
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

Wykres 27 Procentowy podział ankietowanych według wieku

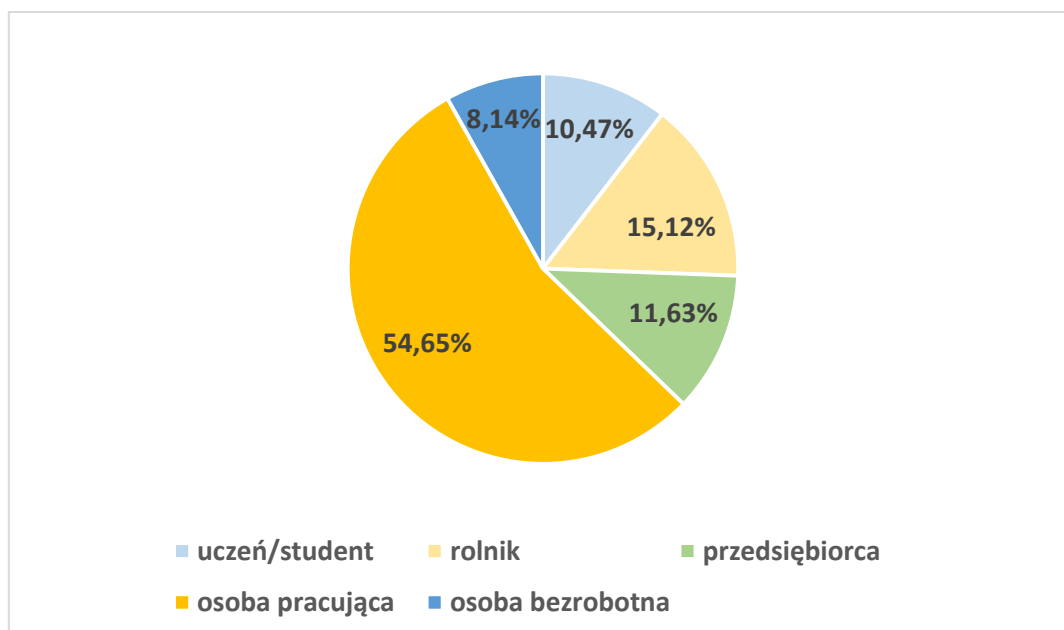
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

Wykres 28 Procentowy podział ankietowanych według wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

Wykres 29 Procentowy podział ankietowanych według statusu na rynku pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety

ROZDZIAŁ 5

WNIOSKI Z DIAGNOZY - ANALIZA SWOT

Analiza SWOT jest powszechnie wykorzystywana przez jednostkach administracji publicznej, jako narzędzie diagnozy strategicznej. Pozwala ono porównać silne i słabe strony jednostki wynikające z otoczenia wewnętrznego, z szansami i zagrożeniami dla rozwoju płynącymi z otoczenia zewnętrznego, a także określić ich wzajemne oddziaływanie. Analizy dokonano w oparciu o:

- wnioski z opisu charakterystyki gminy;
- dane liczbowe, opisowe i przestrzenne pozyskane z gminy oraz ze źródeł zewnętrznych;
- wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w dniach od 04 sierpnia do 26 sierpnia 2021;
- spotkań strategicznych.

Tabela 41 Analiza SWOT

Wymiar społeczny	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • poprawiająca się sytuacja społeczna i życiowa mieszkańców, • duża liczba organizacji pozarządowych o szerokim zakresie działalności, • dostępność i wysoka jakość szkół podstawowych oraz placówek wychowania przedszkolnego, • tendencja spadkowa poziomu bezrobocia na terenie gminy, które i tak jest już relatywnie niskie, • dość dobrze rozwinięta infrastruktura sportowa, • organizacja dużej ilości imprez o charakterze sportowym w ciągu roku, • dostępność przestrzeni społecznych – duża liczba świetlic wiejskich, • wysokie poczucie bezpieczeństwa wśród mieszkańców 	<ul style="list-style-type: none"> • negatywny trend demograficzny - spadek liczba ludności na terenie gminy w roku 2021 w stosunku do roku poprzedniego • Uboga oferta kulturalna, • migracje ludzi młodych i wykształconych, • ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, • rosnąca z roku na rok liczba osób starszych (wzrastający współczynnik obciążenia demograficznego), • niewystarczający system aktywizacji osób starszych, • niska frekwencja wyborcza na terenie gminy • mała ilość organizowanych imprez i wydarzeń kulturowych, • Dość ubogi zasób mieszkań socjalnych i komunalnych, • wzrastająca liczba bezdomnych, • brak żłobka na terenie gminy, • słabo rozwinięta infrastruktury rekreacyjna, • wzrost wydatków na świadczenia rodzinne, • niewystarczająco rozwinięty rynek pracy, nie spełniający oczekiwań mieszkańców
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • korzystna struktura wiekowa mieszkańców gminy – najliczniej reprezentowaną grupą wiekową są osoby w wieku przedprodukcyjnym, • dalszy spadek liczby rodzin i osób korzystających z pomocy społecznej, • rozwój polityki senioralnej, w tym usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych, • poprawa warunków życia mieszkańców, 	<ul style="list-style-type: none"> • pogłębiający się problem ujemnego salda migracji oraz przyrostu naturalnego-ryzyko dalszej tendencji spadkowej jeżeli chodzi o demografię gminy • rosnące koszty modernizacji, remontów i utrzymania placówek oświatowych, • migracje mieszkańców do większych miast,

<ul style="list-style-type: none"> wzrost aktywności i integracji mieszkańców, dzieci i osób starszych, dostępność do pomocy osób doświadczających przemocy w rodzinie, problemów uzależnień, spadek zjawiska wykluczenia społecznego, pozyskiwanie środków zewnętrznych na wspieranie działań rozwoju kapitału ludzkiego, wzrost integracji międzypokoleniowej, promocja gminy poprzez sport, bliskość ośrodków miejskich jak miasta Jarosław oraz Radymno, Przemyśl oraz Rzeszów pozwala na uzupełnienie bazy usługowej oraz daje możliwość znalezienia zatrudnienia mieszkańcom gminy, dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna podniesie atrakcyjność wśród potencjalnych mieszkańców, 	<ul style="list-style-type: none"> bierna postawa mieszkańców, ograniczone potrzeby integracji społecznej, pojawienie się sytuacji zewnętrznej powodującej wzrost liczby mieszkańców potrzebujących wsparcia i pomocy społecznej, zagrożenie izolacją i wykluczeniem społecznym osób starszych, wzrost problemów opiekuńczo wychowawczych, zwiększające się kwoty wydatkowane na świadczenia społeczne, rosnące koszty budowy, modernizacji, remontów i utrzymania infrastruktury sportowej, znacny wzrost cen gazu, podnoszący koszty ogrzewania domów/mieszkań,
Wymiar gospodarczy	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> systematycznie wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych na terenie gminy, (mikro i małych przedsiębiorstw.), doświadczenie w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na inwestycje, dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna (sieci gazowa, wodociągowa oraz kanalizacyjna są doprowadzone do każdego sołectwa gminy), dobrze skomunikowanie (zarówno drogowe jak i kolejowe) obszaru zwiększające atrakcyjność inwestycyjną gminy, atrakcyjne z perspektywy ekonomicznej położenie – blisko granicy z Ukrainą, oraz dużych miast m.in. Rzeszowa (potencjalne duże rynki zbytu.), pozytywne nastawienie samorządu do rozwoju przedsiębiorstw i przyciągania potencjalnych inwestorów, gmina posiada atrakcyjne tereny inwestycyjne - m.in. 332 ha w sołectwie Makowisko, gmina posiada walory przyrodnicze oraz historyczne umożliwiające rozwój turystyki i agroturystyki, 	<ul style="list-style-type: none"> postępujący wzrost liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym, mała liczba osób pracujących na terenie gminy – mała liczba zakładów pracy, dominacja mikroprzedsiębiorstw zatrudniających do 9 osób, brak dużych przedsiębiorstw na lokalnym rynku, generujących wpływy do budżetu gminy z tytułu CIT, rozdrobienie gospodarstw rolnych które są mało dochodowe i mało istotne dla gospodarki, migracje zarobkowe mieszkańców, niski poziom dochodów pozyskanych z programów i projektów unijnych w ostatnim roku, zbyt mała promocja gminy, a zwłaszcza jej walorów turystyczno-rekreacyjnych, brak infrastruktury turystycznej, niewystarczająca baza noclegowa oraz gastronomiczna, brak przemysłu, w tym przemysłu przetwórczego, znacny spadek dochodów gminy pochodzących z finansowania i współfinansowania programów i projektów unijnych, słabe wykorzystanie walorów krajobrazowych oraz kulturowych – słaba oferta turystyczna,

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • zwiększająca się ilość inwestorów, • rozwój infrastruktury turystycznej, • lepsze wykorzystanie walorów krajobrazowych i historycznych gminy, • pozaprodukcyjne funkcje rolnictwa generujące nowe miejsca pracy, • rozwój przetwórstwa rolnego i surowców miejscowego pochodzenia, • rozwój przemysłu, • nadwyżka budżetowa pozwalająca na samodzielne finansowanie inwestycji, • intensyfikacja działań promocyjnych gminy, • możliwość pozyskania środków zewnętrznych na rozwój gospodarki oraz turystyki, • rozwój rolnictwa ekologicznego, • dalszy rozwój infrastruktury technicznej w dalszym stopniu zwiększający atrakcyjność regionu, • wzrost usług turystycznych i gastronomicznych, 	<ul style="list-style-type: none"> • występowanie barier i ograniczeń w rozwoju związanych z ochroną przyrody i środowiska, • brak środków na rozwój gospodarczy i turystyczny, • rosnące koszty utrzymania i modernizacji infrastruktury technicznej oraz drogowej, • brak zainteresowania inwestorów, • wzrost cen gazu, • pogarszająca się sytuacja, ekonomiczna w rolnictwie – ubożenie wsi, • brak działań w kierunku rozwoju turystyki, • pobliskie większe ośrodki miejskie, kradnące młodą, wykształconą i wyspecjalizowaną kadre, • niewykorzystanie potencjału rozwojowego gminy, wskutek ograniczeń finansowych lub organizacyjnych,
Wymiar przestrzenno-środowiskowy	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ korzystna lokalizacja gminy pod kątem walorów przyrodniczych i kulturowych, ▪ duży potencjał rozwojowy gminy w oparciu o turystykę, ▪ wyjątkowo dobre gleby pod produkcję rolną na terenie gminy, ▪ dobry stan czystości środowiska naturalnego, ▪ dobra dostępność komunikacyjna gminy, ▪ bogate walory krajobrazowe, ▪ dobra infrastruktura sportowa, • dobra infrastruktura techniczna (bardzo wysoki poziom skanalizowania, zwodociągowania, oraz zgazyfikowania gminy), • dobra infrastruktura drogowa, ▪ czyste środowisko, ▪ atrakcyjne tereny inwestycyjne, ▪ duża powierzchnia gminy pokryta planami przestrzennymi, ▪ sprawnie prowadzona gospodarka odpadami komunalnymi, ▪ wysoki poziom wykorzystania, przyjaznego środowisku, gazu jako źródło ciepła 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ mała lesistość terenu, ▪ stare, wymagające aktualizacji plany zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego ▪ mała ilość ścieżek rowerowych ▪ duży udział powierzchni obszarów chronionych prawem w tych prawem związanym z ochroną przyrody w stosunku do ogółu powierzchni, co utrudnia prowadzenie działalności gospodarczej oraz ogranicza możliwości inwestycyjne,
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • rozwijająca się na terenie gminy infrastruktura drogowa, • rozwijająca się na terenie gminy infrastruktura techniczna, 	<ul style="list-style-type: none"> • zagrożenie powodzią na terenie gminy (w związku z przepływającą przez nią rzeką San)

<ul style="list-style-type: none"> • aktualizacja planów zagospodarowania przestrzennego – zwolnienie kolejnych terenów inwestycyjnych, • wzrost zaangażowania mieszkańców w rozwój turystyczny gminy, • możliwość rozwoju rolnictwa ekologicznego 	<ul style="list-style-type: none"> • brak tradycji wykorzystania istniejących walorów gminy, • degradacja środowiska naturalnego w wyniku działalności człowieka bez zabezpieczenia właściwych elementów infrastruktury technicznej,
---	--

Źródło: Opracowanie własne

ROZDZIAŁ 6

GŁÓWNE PROBLEMY W OBSZARACH STRATEGII

Przeprowadzona diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej jak również analiza SWOT pozwoliły na zebranie najważniejszych problemów/ barier rozwojowych Gminy Jarosław. Celem ich uporządkowania i usystematyzowania zebrano je w formie tabelarycznej oraz podzielono na obszary: społeczny, gospodarczy, przestrzenno-funkcjonalny - środowiskowy.

Tabela 42 Najważniejsze problemy Gminy Jarosław

Obszar	Problemy
Społeczny	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Niski poziom specjalistycznej opieki medycznej na terenie gminy.</i> • <i>Negatywny trendy zmian demograficznych wynikające z ujemnego salda migracji, ujemnego przyrostu naturalnego oraz niekorzystnej struktury wiekowej.</i> • <i>Niskie zaangażowanie mieszkańców w procesy decyzyjne na szczeblu krajowym oraz samorządowym.</i> • <i>Niedostateczny dostęp do kultury i rozrywki.</i>
Gospodarczy	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Rozdrobnienie gospodarstw rolnych i związana z tym ich mała istotność dla gospodarki.</i> • <i>Mała liczba dużych przedsiębiorstw, zakładów pracy.</i> • <i>Nierozwinięty przemysł, w tym przemysł przetwórczy.</i> • <i>Niewystarczająca infrastruktura turystyczna, w tym baza noclegowa i gastronomiczna.</i> • <i>Słaba promocja gminy na zewnątrz.</i> • <i>Słaba oferta turystyczna.</i> • <i>Niski dochód pochodzący ze środków unijnych.</i> • <i>Wyjazd ludzi młodych oraz wykwalifikowanej kadry do pracy poza teren gminy.</i>
Przestrzenno-funkcjonalny-środowiskowy	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Wymagające aktualizacji plany zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego</i> • <i>Mała ilość ścieżek rowerowych</i> • <i>Występowanie na terenie gminy obszarów objętych ochroną prawną, w tym ochroną przyrody blokującą możliwości inwestycyjne.</i>

Źródło: Opracowanie własne

ROZDZIAŁ 7

PLAN OPERACYJNY STRATEGII ROZWOJU GMINY JAROSŁAW NA LATA 2022 - 2030 ORAZ KIERUNKI INTER- WENCJI ROZWOJU GMINY

7.1. Misja i wizja

Wizję, określającą w jaki sposób przyjęta polityka prorozwojowa wpłynie na Gminę, jak ją zmieni i jaka się ona stanie po jej wprowadzeniu, sformułowano następująco:

Gmina Jarosław gminą zapewniającą wysoką jakość życia mieszkańcom, przyjazną przedsiębiorcom, rozwijającą się w sposób zrównoważony, w oparciu o posiadane zasoby i potencjał.

W ramach wizji ujęto podstawowe założenie strategiczne, określające iż rozwój będzie prowadzony w sposób zrównoważony, skupiony zarówno na poprawie jakości życia mieszkańców, jak też na zwiększeniu atrakcyjności Gminy dla przedsiębiorców i turystów. Podkreślono, iż konieczne jest wykorzystanie posiadanych zasobów i walorów, które zidentyfikowano i opisano w diagnozie strategicznej. Dzięki oparciu polityki prorozwojowej o zasadę zrównoważonego rozwoju, przedsięwzięcia strategiczne będą miały na celu takie wykorzystanie istniejącego potencjału Gminy i wewnętrznych czynników rozwojowych, by nie zostały one nadmiernie eksploatowane lecz oddziaływały na sferę społeczną, gospodarczą, przestrzenną Gminy w sposób długofalowy. Doprowadzi to do trwałego zwiększenia jakości życia, poprawy funkcjonowania otoczenia gospodarczego oraz funkcjonalnego zagospodarowania gminnej przestrzeni. Wizja ta jest zgodna ze strategiczną wizją całego regionu, w której główny nacisk położono na zrównoważony rozwój województwa, z racjonalnym wykorzystaniem specyfiki społeczno-gospodarczej, zasobów środowiska i policentryczności ośrodków miejskich.

Podmiotem odpowiedzialnym za prowadzenie gminnej polityki prorozwojowej, koordynowanie wszystkich jej interesariuszy oraz wdrożenie Strategii Rozwoju jest Gmina Jarosław. Misję Gminy określono jako:

Podejmowanie kompleksowych i komplementarnych działań mających na celu wdrożenie procesu zrównoważonego rozwoju gminy wraz z efektywnym wykorzystaniem posiadanych zasobów i potencjału.

Misja ma na celu ukierunkowanie podejmowanych działań tak, by przyniosły one oczekiwane rezultaty. Zgodnie z przyjętą misją rozwoju, polityka prorozwojowa prowadzona na terenie gminy będzie kładła nacisk na pełne wykorzystanie posiadanych przez Gminę zasobów i potencjału, zidentyfikowanych na etapie diagnozy. Istotną cechą przedsięwzięć strategicznych będzie kompleksowość i komplementarność działań pobudzających pożądane procesy gospodarcze i społeczne we wszystkich sferach, koniecznych, by Gmina stała się miejscem atrakcyjnym dla mieszkańców, przedsiębiorców, odwiedzających. Z uwagi na fakt, iż zasady zrównoważonego rozwoju są konkretnie i jednoznacznie określone, konieczne jest wskazanie, jakie warunki muszą spełnić wszystkie podmioty biorące udział w przedsięwzięciach strategicznych, by efekty ich aktywności wpisywały się w przyjętą wizję rozwoju i prowadziły do osiągnięcia założonych celów. Określono zbiór nadrzędnych zasad, którymi będą cechować się poszczególne przedsięwzięcia wdrażane w ramach polityki rozwoju:

- oszczędne gospodarowanie zasobami – stosowanie rozwiązań ograniczających negatywny wpływ na środowisko naturalne oraz zmiany klimatu, promowanie zasad gospodarki obiegu zamkniętego, racjonalne i optymalne wykorzystywanie posiadanych zasobów, w szczególności przyrodniczych,

- wspieranie ładu przestrzennego – traktowanie przestrzeni jako zasób ograniczony, który musi być z tego względu wykorzystywany w sposób zaplanowany, racjonalny, uporządkowany,
- kompleksowe i długofalowe efekty – wspieranie przedsięwzięć które zakładają wywieranie synergicznych korzyści w różnych sferach, w długim okresie,
- innowacyjność – promowanie innowacyjnych rozwiązań, zarówno technologicznych, jak też rozumianych jako wdrażanie nowych, niestosowanych dotąd działań we wszystkich sferach: społecznej, gospodarczej, przestrzennej,
- aktywność społeczna – promowanie przedsięwzięć aktywizujących lokalną społeczność, zachęcających do współdziałania, realizacji projektów partnerskich,
- zapobieganie wykluczeniu – wdrażanie działań mających na celu zapobieganie różnym formom wykluczenia wśród osób i grup nimi zagrożonych,
- wspieranie przedsiębiorczości – wpieranie inicjatyw o charakterze gospodarczym, zwiększających przedsiębiorczość obszaru, zachęcających do podejmowania przedsięwzięć tego typu.

Powyższe zasady odnoszą się bezpośrednio do największych wyzwań i zagrożeń, z którymi borykać będą się wszystkie podmioty biorące udział w procesie rozwoju Gminy w przyjętym horyzoncie czasowym. Część z nich ma charakter zewnętrzny, globalny (zmiany klimatu, pogorszenie stanu środowiska naturalnego), część z nich dotyczy bezpośrednio lokalnych uwarunkowań i stanu obecnego (gminna przestrzeń, lokalna społeczność, przedsiębiorczość obszaru).

Wizja, misja oraz przyjęte zasady wdrażania przedsięwzięć strategicznych gwarantują odpowiednie ukierunkowanie polityki rozwoju na terenie Gminy.

7.2. Cele strategiczne rozwoju w wymiarze przestrzennym, gospodarczym i społecznym. Kierunki działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych. Oczekiwane rezultaty planowanych działań oraz wskaźniki ich osiągnięcia

Cele strategiczne rozwoju, kierunki działań i wskaźniki osiągnięcia celów

Wnioski z opracowanej *Diagnozy społeczno-gospodarczej Gminy Jarosław* oraz z przeprowadzonych spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami Gminy stały się podstawą dla opracowania części programowej *Strategii*, która zawiera najważniejsze założenia polityki rozwoju lokalnego.

Plan operacyjny *Strategii* składa się z czterech priorytetów:

- przestrzeń,
- środowisko,
- społeczeństwo,
- gospodarka.

OBSZARY STRATEGICZNE

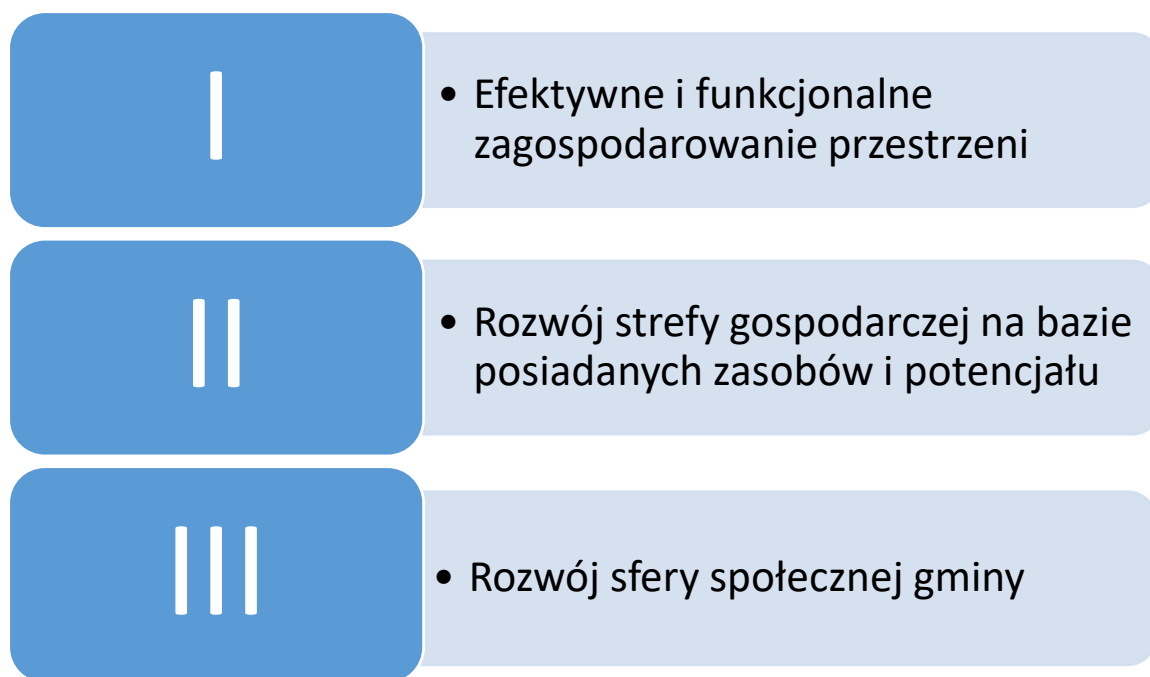
Obszary strategiczne grupują długofalowe, trwałe efekty wdrażanych przedsięwzięć strategicznych i opisują ich oddziaływanie na proces rozwoju w przyjętym horyzoncie czasowym. Zostały wyznaczone na bazie przeprowadzonej diagnozy stanu obecnego, są konsekwencją przyjętej wizji i obranych zasad polityki rozwoju. Zgodnie z założeniami realizacja prowadzić będzie

do poprawy poziomu rozwoju gospodarczego i jakości życia lokalnej społeczności. Zaproponowane poniżej cele rozwoju Gminy Jarosław są konsekwencją zidentyfikowanych wyzwań rozwoju. Tworzą one spójny i wzajemnie uzupełniający się układ, w którym efekty jednych celów generują i wzmacniają efekty realizacji innych.

Założono osiągnięcie następujących obszarów strategicznych:

W oparciu o przeprowadzone diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej, przestrzennofunkcjonalnej, środowiskowej i technicznej Gminy Jarosław, które przedstawiono w diagnozie do Strategii Gminy Jarosław na lata 2022-2030 sformułowane zostały cele strategiczne i operacyjne. Zgodnie z logiką cele strategiczne odnoszą się do zidentyfikowanych obszarów problemowych, wyznaczonych na podstawie przeprowadzonej analizy Gminy oraz konsultacji społecznych (ankietyzacji). Głównym argumentem przemawiającym za opracowaniem Strategii, jest możliwość planowanego realizowania zadań mających na celu wykreowanie jak najlepszych warunków dla rozwiązywania najbardziej naglących problemów. Niezwykle istotne jest także osiągnięcie najbardziej pożądanego, z punktu widzenia społeczności lokalnej efektów, przy jednoczesnym wykorzystaniu dostępnych zasobów naturalnych, finansowych, organizacyjnych i ludzkich.

Struktura obszarów strategicznych:

Obszar strategiczny I.

Efektywne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni ukierunkowany jest na poprawę jakości przestrzeni publicznej gminy i wzmocnienie pełnienia przez nią różnych funkcji wraz z kompleksowym wykorzystaniem walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego gminy w procesie jej rozwoju. Cel zakłada zwiększenie funkcjonalności gminnej przestrzeni, poprawę jej estetyki, zwiększenie stopnia jej racjonalnego zagospodarowania, co nie tylko poprawi jakość życia mieszkańców, lecz także uczyni obszar Gminy bardziej atrakcyjnym dla innych podmiotów – inwestorów, przedsiębiorców, odwiedzających, itp. Cel strategiczny I zakłada także poprawę poziomu rozwoju infrastruktury, która jest niezbędna zarówno do poprawy warunków bytowych mieszkańców oraz pełnienia przez przestrzeń różnych funkcji na rzecz sfery gospodarczej

i społecznej, jak też do zwiększenia stopnia ochrony środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego Gminy.

Obszar strategiczny II.

Rozwój sfery gospodarczej na bazie posiadanych zasobów i potencjału skupia cele operacyjne i przedsięwzięcia, które będą wywierać trwałe, długofalowe efekty na sferę gospodarczą. Zakłada się, że przedsięwzięcia wdrożone w ramach tego celu w długim okresie doprowadzą do wzrostu aktywności gospodarczej i inwestycyjnej oraz rozwoju przedsiębiorczości. Cel strategiczny II został tak sformułowany, by podkreślić istotność wykorzystania posiadanych przez Gminę zasobów do poprawy funkcjonowania lokalnej gospodarki. Strategicznie prowadzone działania w sferze gospodarczej umożliwią pełniejsze wykorzystanie posiadanego przez gminę potencjału oraz ułatwia stworzenie kompleksowego, komplementarnego planu działań skoncentrowanego na kreowaniu pożądanych zjawisk gospodarczych.

Obszar strategiczny III.

Rozwój sfery społecznej gminy grupuje cele i przedsięwzięcia, które wzmocnią kapitał społeczny Gminy i doprowadzą do poprawy funkcjonowania sfery społecznej. Zakłada stworzenie długofalowych warunków do rozwoju społecznego, zwiększenie aktywności lokalnej społeczności, podjęcie działań na rzecz ochrony zdrowia, umocnienie integracji mieszkańców, przeciwdziałanie negatywnym trendom społecznym, w tym bezrobociu i wykluczeniu. Obszar strategiczny III zwiększy zarówno zaangażowanie mieszkańców w dbanie o wspólne dobro, w tworzenie społeczeństwa obywatelskiego, w działania na rzecz gminnej wspólnoty, jak też zachęci mieszkańców do dbałości o rozwój własny, zaspokojenie potrzeb edukacyjnych i zawodowych.

Cele szczegółowe:

Obszary strategiczne		
I. Efektywne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni	II. Rozwój sfery gospodarczej na bazie posiadanych zasobów i potencjału	III. Rozwój sfery społecznej gminy
Cele operacyjne		
I.1. Ochrona zasobów środowiska naturalnego	II.1. Zapewnianie dogodnych warunków do rozwoju przedsiębiorczości i nowych inwestycji na terenie gminy	III.1. Aktywne przeciwdziałanie bezrobociu
I.2. Zapewnienie odpowiedniego poziomu rozwoju gminnej infrastruktury technicznej i społecznej	II.2. Rozwój nowoczesnego rolnictwa oraz usług na rzecz rolnictwa	III.2. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i ochrona zdrowia
I.3. Poprawa jakości i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni wraz z ochroną zasobów dziedzictwa kulturowego	II.3. Wspieranie rozwoju działalności pozarolniczej na terenie gminy	III.3. Rozwój oferty kulturalnej, edukacyjnej i społecznej
OSI I	OSI II	OSI III

I. Efektywne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni

Cel operacyjny I.1. Ochrona zasobów środowiska naturalnego – zasoby środowiska naturalnego Gminy są narażone na ryzyko degradacji zarówno z powodu czynników wewnętrznych (np. problemy z odprowadzaniem ścieków, ogrzewanie budynków za pomocą nieefektywnych, emitujących duże ilości zanieczyszczeń źródeł ciepła), jak też z przyczyn zewnętrznych, do których należą m.in. globalne problemy związane z pogarszaniem stanu środowiska i zmiany klimatyczne. W ramach celu operacyjnego zakłada się podjęcie działań mających na celu ochronę środowiska i walorów przyrodniczo-krajobrazowych Gminy, by możliwe było ich racjonalne wykorzystanie w procesie zrównoważonego rozwoju.

Cel operacyjny I.2. Zapewnienie odpowiedniego poziomu rozwoju gminnej infrastruktury technicznej i społecznej – wyposażenie obszaru w infrastrukturę jest bezpośrednio odczuwane przez mieszkańców, z tego względu rozwój infrastruktury technicznej i społecznej należy do najczęściej postulowanych celów strategicznych. Odpowiednio rozwinięta infrastruktura umożliwia zarówno zaspokojenie podstawowych potrzeb bytowych (np. sieć wodociągowa i kanalizacyjna), jak również potrzeb wyższego rzędu (kulturalnych, społecznych). Przedsięwzięcia realizowane w ramach tego celu zakładają osiągnięcie trwałej, długookresowej poprawy jakości infrastruktury technicznej i społecznej, co w istotnym stopniu przyczyni się do podniesienia jakości życia mieszkańców oraz poprawy funkcjonowania sfery gospodarczej i społecznej.

Cel operacyjny I.3. Poprawa jakości i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni wraz z ochroną zasobów dziedzictwa kulturowego – przestrzeń jest dobrem ograniczonym, z którego każdy interesariusz powinien korzystać w sposób racjonalny. Odpowiednie zagospodarowanie przestrzeni wspomaga procesy społeczno-gospodarcze, odbywające się w jej obrębie, wpływa korzystnie na jakość życia oraz umożliwia pełniejsze wykorzystanie istniejących zasobów przyrodniczych i materialnych w procesie rozwoju. Cel operacyjny I.3 grupuje przedsięwzięcia które pozwolą na nadanie lub wzmocnienie funkcji pełnionych przez gminną przestrzeń oraz poprawę ładu przestrzennego. Ponadto, cel zakłada także podjęcie działań umożliwiających czynną ochronę zabytków i innych miejsc cennych pod względem kulturowym, by możliwe było ich racjonalne wykorzystanie w procesie zrównoważonego rozwoju.

II. Rozwój sfery gospodarczej na bazie posiadanych zasobów i potencjału

Cel operacyjny II.1. Zapewnianie dogodnych warunków do rozwoju przedsiębiorczości i nowych inwestycji na terenie gminy – w ramach celu operacyjnego zakłada się realizację przedsięwzięć, które pozwolą na wzrost aktywności gospodarczej obszaru, sprzyjanie rozwojowi przedsiębiorczości, poprawę atrakcyjności obszaru Gminy dla inwestorów zewnętrznych.

Cel operacyjny II.2. Rozwój nowoczesnego rolnictwa oraz usług na rzecz rolnictwa - rolnictwo pełni istotną funkcję w strukturze gospodarki Gminy i ma znaczący wpływ na jej funkcjonowanie. Konieczne jest wspieranie jego rozwoju jako nowoczesnej i zrównoważonej gałęzi gospodarki. Z tego względu, zakłada się wspieranie rozwoju gminnego rolnictwa, w tym rolnictwa ekologicznego, promowanie innowacyjnych rozwiązań, dostosowanie do istniejących uwarunkowań, w do w tym do zmian klimatycznych, wdrażanie rozwiązań zmniejszających presję rolnictwa na środowisko naturalne.

Cel operacyjny II.3. Wspieranie rozwoju działalności pozarolniczej na terenie gminy - lokalna gospodarka posiada potencjał do rozwoju pozarolniczych branż gospodarki i zwiększenia różnorodności dywersyfikacji działalności miejscowych przedsiębiorstw. Cel operacyjny zakłada

wykorzystanie tego potencjału poprzez wspieranie rozwoju branż pozarolniczych, w szczególności sektora usług rynkowych, branży turystycznej i agroturystycznej, promowanie przedsiębiorczości, zachęcanie do zakładania własnej działalności gospodarczej oraz tworzenie dogodnych warunków dla przedsiębiorców, w szczególności sektora MŚP.

III. Rozwój sfery społecznej gminy i potencjału

Cel operacyjny III.1. Aktywne przeciwdziałanie bezrobociu – bezrobocie należy do najpoważniejszych problemów sfery społecznej, który może generować dalsze sytuacje kryzysowe. W ramach celu III.1 zakłada się realizację wspólnych przedsięwzięć z Urzędem Pracy, organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami, które mogą zaangażować się w pomoc bezrobotnym w znalezieniu pracy lub podniesieniu kwalifikacji zawodowych. Wspieranie aktywnej walki z bezrobociem ma na celu nie tylko pomoc osobom bezrobotnym, lecz także poprawę sytuacji osób pracujących, w tym zagrożonych utratą miejsca pracy, w szczególności z powodu niedostatecznych kwalifikacji.

Cel operacyjny III.2. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu oraz ochrona zdrowia– cel grupuje zadania, które będą podejmowane na rzecz osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym (takich jak osoby z niepełnosprawnościami, osoby w trudnej sytuacji życiowej lub materialnej, osoby starsze), ich aktywizacji, integracji społecznej, a także zadania związane z poprawą dostępności do opieki zdrowotnej oraz poziomu specjalistycznej opieki zdrowotnej na terenie gmi.

Cel operacyjny III.3. Rozwój oferty kulturalnej, edukacyjnej i społecznej – cel zakłada realizację przedsięwzięć, dzięki którym mieszkańcy zyskają dostęp do szerokiej, zróżnicowanej i w pełni dostosowanej do ich potrzeb oferty edukacyjnej, kulturalnej, społecznej. Wszelkie działania w tym zakresie pozwolą zarówno na wspieranie indywidualnego rozwoju, jak też na integrację lokalnej społeczności, co jest szczególnie ważne na obszarach wiejskich. Działania tego typu pozwalają na angażowanie mieszkańców w organizację i udział w różnorodnych przedsięwzięciach, co jeszcze bardziej wzmacnia więzi społeczne i zachęca do czynnego udziału w życiu lokalnej społeczności.

Kierunki działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych i operacyjnych

Kierunki działań oznaczają kierunki koncentracji wspólnych wysiłków podejmowanych przez Gminę Jarosław oraz jej partnerów publicznych, społecznych i gospodarczych. Odpowiadają na pytanie „co jest do zrobienia?”. Kierunki działań służą realizacji założonych celów i są podstawą wdrażania strategii. Strategia powinna określać kierunki działań lub, tam gdzie to jest możliwe, konkretne działania.

I. Efektywne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni

Cel operacyjny I.1. Ochrona zasobów środowiska naturalnego

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego:

- wymiana nieefektywnych źródeł energii na spełniające wymogi ochrony środowiska,
- wymiana oświetlenia na energooszczędne,
- zwiększenie stopnia wykorzystania odnawialnych źródeł energii na terenie Gminy,
- termomodernizacja budynków użyteczności publicznej, budynków mieszkalnych oraz wykorzystywanych do prowadzenia działalności,

- zwiększanie efektywności gospodarki odpadami, w tym zwiększenie poziomu segregowania odpadów,
- zwiększanie świadomości ekologicznej i zachęcanie mieszkańców, rolników i przedsiębiorców do stosowania rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska, takich jak wdrażanie zasad gospodarki zamkniętej, gromadzenie wody deszczowej, stosowania rozwiązań ograniczających produkcję odpadów i marnowanie żywności,
- ochrona posiadanych przez Gminę cennych walorów przyrodniczych,
- ochrona i poprawa stanu obiektów zabytkowych.

Cel operacyjny I.2. Zapewnienie odpowiedniego poziomu rozwoju gminnej infrastruktury technicznej i społecznej

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego:

- budowa i modernizacja dróg, chodników i ścieżek rowerowych,
- budowa i modernizacja sieci kanalizacji sanitarnej,
- budowa i modernizacja sieci wodociągowej,
- budowa i modernizacja budynków szkół, placówek kulturalnych i budynków użyteczności publicznej,
- budowa i modernizacja placów zabaw dla dzieci, boisk i innych obiektów zapewniających możliwość aktywnego spędzenia czasu wolnego,
- likwidacja barier architektonicznych w budynkach użyteczności publicznej i w przestrzeni publicznej,
- zapewnienie infrastruktury do rozwoju publicznych usług cyfrowych,
- poprawa bezpieczeństwa przeciwpożarowego.

Cel operacyjny I.3. Poprawa jakości i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni wraz z ochroną zasobów dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego:

- modernizacja i organizacja parków, placów, skwerów i innych form zieleni publicznej,
- modernizacja oświetlenia ulicznego,
- budowa obiektów infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej,
- opracowanie planów zagospodarowania przestrzennego dla terenów nimi nieobjętych,
- aktualizacja obowiązujących planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego,
- promowanie wśród mieszkańców i przedsiębiorców rozwiązań podnoszących estetykę i ład przestrzenny,
- ochrona i odnowa zabytków.

II. Rozwój sfery gospodarczej na bazie posiadanych zasobów i potencjału

Cel operacyjny II.1. Zapewnianie dogodnych warunków do rozwoju przedsiębiorczości i nowych inwestycji na terenie gminy

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego:

- promocja inwestycyjna Gminy,
- udział w partnerstwach na rzecz wzajemnej promocji inwestycyjnej, zarówno krajowych, jak i transgranicznych,

- działania na rzecz współpracy pomiędzy przedsiębiorcami, samorządem, organizacjami wspierania biznesu, zarówno w skali lokalnej, jak też ponadlokalnej i transgranicznej,
- wsparcie przedsiębiorców w rozwoju działalności gospodarczej i tworzeniu nowych miejsc pracy.

Cel operacyjny II.2. Rozwój nowoczesnego rolnictwa oraz usług na rzecz rolnictwa

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego:

- promowanie rozwoju nowych kierunków produkcji rolnej, dostosowanych do zmieniających się uwarunkowań i potrzeb rynkowych,
- promowanie rozwiązań z zakresu bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych odbiorcom lub ze znacznym ograniczeniem pośrednictwa w handlu produktami rolnymi,
- wspieranie rozwoju usług na rzecz rolnictwa,
- promowanie rozwiązań z zakresu ochrony i efektywnego wykorzystywania wód oraz ochrony gleb i racjonalnego stosowania środków chemicznych,
- promowanie ekologicznych form produkcji rolnej.

Cel operacyjny II.3. Wspieranie rozwoju działalności pozarolniczej na terenie gminy

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego:

- promowanie prowadzenia nierolniczej działalności gospodarczej, poradnictwo i szkolenia dla przyszłych przedsiębiorców,
- wspieranie przedsiębiorców w rozwoju działalności gospodarczej i tworzeniu nowych miejsc pracy,
- wspieranie branży turystycznej, w tym agroturystycznej,
- działania z zakresu rozwoju przedsiębiorczości.

III. Rozwój sfery społecznej gminy i potencjału

Cel operacyjny III.1. Aktywne przeciwdziałanie bezrobociu

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego:

- działania na rzecz aktywizacji zawodowej osób niepracujących, w tym działania na rzecz podnoszenia kompetencji i kwalifikacji zawodowych,
- wspieranie działań na rzecz uczenia się przez całe życie,
- wspieranie godzenia pracy zawodowej z obowiązkami rodzinnymi, w szczególności poprzez zapewnienie opieki nad dziećmi lub osobami niesamodzielnymi,
- działania angażujące przedsiębiorców samorząd, organizacje pozarządowe w walkę z bezrobociem i trudną sytuacją na rynku pracy,
- monitorowanie trendów i zapotrzebowania na lokalnym rynku pracy.

Cel operacyjny III.2. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu oraz ochrona zdrowia

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego:

- przeciwdziałanie uzależnieniom i przemocy,
- zapewnienie niezbędnej pomocy materialnej lub psychologicznej,
- rozwój usług opiekuńczych na rzecz osób starszych, niesamodzielnych, niepełnosprawnych, w szczególności w formach środowiskowych,
- uczestnictwo w programach profilaktyki zdrowotnej i ich promocja wśród mieszkańców,

- zwiększenie jakości służby zdrowia poprzez budowę i/lub modernizację placówek ochrony zdrowia i ich wyposażenie w nowszy sprzęt medyczny,
- rozwój e-usług zdrowotnych - doposażenie POZ w sprzęt informatyczny,
- wspieranie rozwoju ekonomii społecznej.

Cel operacyjny III.3. Rozwój oferty kulturalnej, edukacyjnej i społecznej

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego:

- zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych dla dzieci, zarówno na poziomie szkolnym, jak i przedszkolnym,
- organizacja pozaszkolnych zajęć edukacyjnych, sportowych oraz kółek zainteresowań dla dzieci i młodzieży,
- organizacja zajęć kulturalnych, edukacyjnych i integracyjnych dla dorosłych, w tym dla seniorów,
- organizacja nowych przedsięwzięć kulturalnych,
- działania na rzecz zwiększenia aktywności lokalnych grup artystycznych, stowarzyszeń, grup hobbystycznych,
- promowanie zdrowego trybu życia i aktywności fizycznej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych,
- budowanie poczucia przynależności do lokalnej społeczności, kultywowanie tradycji, zachowanie pamięci o lokalnej historii,
- wspieranie postaw prospołecznych, obywatelskich i aktywnego działania na rzecz lokalnej społeczności.

Oczekiwane rezultaty planowanych działań, w tym w wymiarze przestrzennym oraz wskaźniki ich osiągnięcia

Rezultaty są bezpośrednim efektem planowanych do realizacji działań strategicznych. Opisują zmiany, jakie mają zostać wywołane dzięki wdrażanym przedsięwzięciom. Z uwagi na fakt, iż muszą być one mierzalne i weryfikowalne, określa się je w ujęciu wskaźnikowym.

Określono, iż planowane do realizacji w ramach strategii przedsięwzięcia przyczynią się do osiągnięcia następujących rezultatów:

Oczekiwany rezultat planowanych działań	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa	Wartość 2030
Strefa przestrzenna			
poprawa stanu środowiska naturalnego gminy, w tym stanu powietrza	liczba instalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii (szt.)	365	365<
	liczba kotłów wymienionych na spełniające wymogi ekoprojektu (szt.)	254	254<
	liczba budynków poddanych termomodernizacji (szt.)	189	189<
	długość wybudowanych dróg (km)	46,2	46,2<

poprawa stopnia wyposażenia gminy w niezbędną infrastrukturę techniczną	długość zmodernizowanych dróg (km)	31	31<
	długość wybudowanej sieci kanalizacji sanitarnej (km)	213,1	213,1<
	długość wybudowanej sieci wodociągowej (km)	139,1	139,1<
poprawa stanu infrastruktury społecznej	liczba wybudowanych obiektów infrastruktury społecznej (szt.)	5	5<
	liczba zmodernizowanych/doposażonych obiektów infrastruktury społecznej (szt.)	3	3<
	liczba nowych obiektów sportowo-rekreacyjnych na terenie gminy (szt.)	4	4<
	liczba budynków użyteczności publicznej, w których zlikwidowano bariery architektoniczne (szt.)	2	2<
wzmocnienie funkcjonalności przestrzeni i ładu przestrzennego	liczba uchwalonych/zaktualizowanych planów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (szt.)	7	7<
	liczba nowych miejsc zorganizowanej zieleni (szt.)	9	9<
	liczba miejsc i szlaków wyposażonych w infrastrukturę rekreacyjną lub turystyczną (szt.)	2	2<
	liczba odnowionych miejsc lub obiektów zabytkowych (szt.)	2	2<
Sfera gospodarcza			
wzrost aktywności gospodarczej obszaru	liczba przedsięwzięć promujących i wspierających tworzenie i rozwój działalności (szt.)	21	21<
	liczba przedsięwzięć promujących gminę jako obszar atrakcyjny dla inwestorów (szt.)	3	3<
rozwój branży turystycznej	liczba przedsięwzięć promujących gminę jako obszar atrakcyjny dla turystów (szt.)	6	6<
rozwój nowoczesnego rolnictwa	liczba nowoutworzonych ekologicznych użytków rolnych (szt.)	19	19<

	liczba przedsięwzięć zmierzających do wykreowania produktów tradycyjnych (szt.)	6	6<
Sfera społeczna			
rozwój usług edukacyjnych, kulturalnych i społecznych na rzecz ludności	liczba nowych zajęć pozaszkolnych dla dzieci i młodzieży (szt.)	32	32<
	liczba nowych wydarzeń kulturalnych, edukacyjnych dla dorosłych (szt.)	14	14<
	liczba zrealizowanych programów profilaktyki zdrowotnej (szt.)	0	0<
	liczba wybudowanych i/lub zmodernizowanych budynków POZ	0	0<
	liczba nowych przedsięwzięć integracyjnych dla niepełnosprawnych (szt.)	9	9<
	liczba nowych przedsięwzięć adresowanych do seniorów (szt.)	4	4<
rozwój usług na rzecz osób w trudnej sytuacji, w tym bezrobotnych	liczba szkoleń i innych inicjatyw na rzecz osób bezrobotnych (szt.)	23	23<
	liczba wdrożonych programów profilaktycznych (szt.)	5	5<

Wskaźniki zostały przyporządkowane do planowanych podstawowych efektów dla każdej ze sfer: przestrzennej, gospodarczej, społecznej. Uporządkowane są od wskaźników produktu, opisujących bezpośredni skutek wdrożenia inwestycji lub przedsięwzięcia, przez rezultat - efekt uzyskany dzięki wykorzystywaniu produktów, po oddziaływanie - szerszy wpływ przedsięwzięcia na dane zjawisko.

ROZDZIAŁ 8

WIELOLETNI PLAN INWESTYCYJNY

Nieodzownym elementem każdej Strategii Rozwoju jest Wieloletni Plan Inwestycyjny, zawierający kluczowe i strategiczne inwestycje planowane do wykonania w celu realizacji założeń i priorytetów, wskazanych w dokumencie strategicznym. Poniżej zamieszczono tabelę z kartami zadań, zawierającymi wybrane inwestycje kluczowe dla mieszkańców i władz gminy, których realizacja w szczególny sposób wpłynie na zmianę standardu życia mieszkańców.

Wybrane inwestycje, przedstawione poniżej nie wyczerpują katalogu przedsięwzięć możliwych do realizacji w ramach niniejszej strategii, lecz będą bezpośrednio wpisywać się w realizację wskazanych w rozdziale 7 Plan operacyjny.

Lp.	Nazwa przedsięwzięcia i zakres	Okres realizacji	Szacunkowa wartość inwestycji w zł	Źródła finansowania	Cel operacyjny (oznaczenie)
Karta zadania nr 1	Inwestycje w Infrastrukturę wodno-kanalizacyjną: - budowa oraz modernizacja sieci wodociągowej oraz sieci kanalizacyjnej. - budowa przydomowych oczyszczalni ścieków, - budowa oraz modernizacja oczyszczalni ścieków, przepompowni ścieków położonych na terenie gminy oraz stacji uzdatniania wody na terenie Gminy Jarosław	2022-2030	20 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	I.2.
Karta zadania nr 2	Budowa ciągów pieszo rowerowych (ścieżek rowerowych) na obszarze Gminy Jarosław	2022-2030	4 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	I.2.
Karta zadania nr 3	Budowa, przebudowa modernizacja, sieci dróg, mostów, chodników, przepustów oraz parkingów na obszarze Gminy Jarosław	2022-2030	15 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	I.2.
Karta zadania nr 4	Pozyskiwanie terenów pod inwestycje oraz ich uzbrojenie	2022-2030	5 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Polski Ład	II.1.
Karta zadania nr 5	Rozwój i poprawa infrastruktury umożliwiającej prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie turystyki, w tym rozwój produktów turystycznych	2022-2030	4 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Polski Ład	II.3
Karta zadania nr 6	Rozbudowa systemu oświetlenia ulicznego (wymiana i montaż nowych lamp) na obszarze Gminy Jarosław	2022-2030	3 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy	I.3.

				Plan Odbudowy, Polski Ład	
Karta zadania nr 7	Rozwój odnawialnych źródeł energii na terenie Gminy Jarosław	2022-2030	10 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	I.1.
Karta zadania nr 8	Remont i modernizacja zabytkowych budynków, parków, cmentarzy wojennych na obszarze Gminy Jarosław	2022-2030	4 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	I.3.
Karta zadania nr 9	Poprawa stanu środowiska naturalnego poprzez wyeliminowanie pokryć dachowych i innych odpadów zawierających azbest z obszaru Gminy Jarosław	2022-2030	900 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład, Programy WFOŚiGW w Rzeszowie	I.1.
Karta zadania nr 10	Budowa zaplecza sportowo-rekreacyjnej na terenie Gminy Jarosław (m.in. place zabaw, siłownie napowietrzne, boiska wielofunkcyjne, ławki, punkty widokowe, ścieżki ekologiczne, smart ławki, wyznaczenie miejsc na terenie Gminy na latanie dronami, budowę multi-dyscyplinarnych, modułowych, całorocznych obiektów sportowych przewidzianych w sezonie zimowym np. w formie lodowisk oraz w sezonie letnim przekształconych np. w formę: torów rolkowych/wrotkarskich, rolkowisk, pumtracków bądź skateparków, montaż koszy na śmieci, ławek w ogólnodostępnych miejscach, budowa basenu, itp.)	2022-2030	8 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	III.3.

Karta zadania nr 11	Budowa nowych alejek w parkach, miejscach zalesionych, centrach miejscowości z obszaru Gminy Jarosław	2022-2030	2 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	I.3.
Karta zadania nr 12	Niwelacja barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych i starszych, w szczególności budynkach użyteczności publicznych	2022-2030	2 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	I.2.
Karta zadania nr 13	Termomodernizacja oraz modernizacja budynków użyteczności publicznej na terenie Gminy Jarosław	2022-2030	8 500 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	I.1
Karta zadania nr 14	Modernizacja i rozbudowa infrastruktury oświatowo – edukacyjnej na terenie Gminy Jarosław	2022-2030	8 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	I.2.
Karta zadania nr 15	Rozbudowa infrastruktury społecznej typu Dom Seniora, Klub Seniora, świetlice środowiskowe	2022-2030	4 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład, dotacje Państwowe	III.3.
Karta zadania nr 16	Budowa, rozbudowa, modernizacja małej retencji a także melioracji na terenie Gminy Jarosław	2022-2030	5 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład, dotacje Państwowe	I.1.

ROZDZIAŁ 9

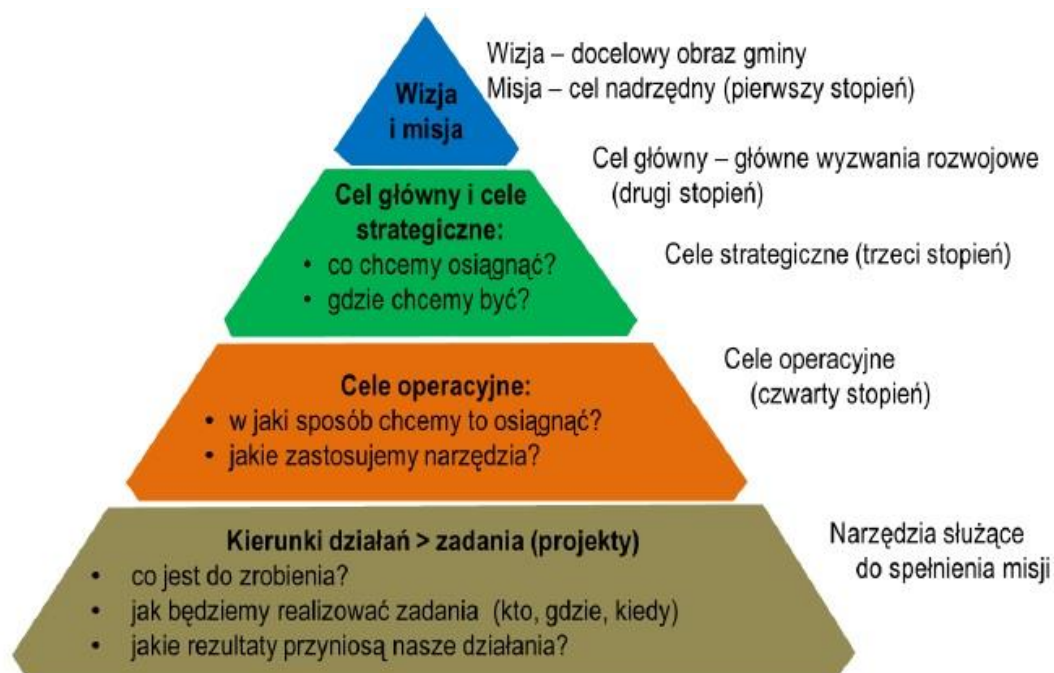
CZĘŚĆ PLANISTYCZNA

9.1. Rozwój strategiczny Gminy Jarosław w latach 2022-2030

Programowanie rozwoju to kluczowy element i podstawa zarządzania rozwojem lokalnym, pod którym to pojęciem rozumiemy zespół skoordynowanych działań podejmowanych przez gminę, zmierzających do realizacji wcześniej określonych (sformułowanych) celów. W procesie zarządzania rozwojem lokalnym istotną rolę odgrywa samorząd, pełniąc funkcje koordynacyjne i organizacyjne, w tym zakresie współpracy interesariuszy (aktorów rozwoju lokalnego).

Budowa elementów „Strategii Rozwoju Gminy Jarosław do 2030 roku” odbywać się będzie według poniższego schematu.

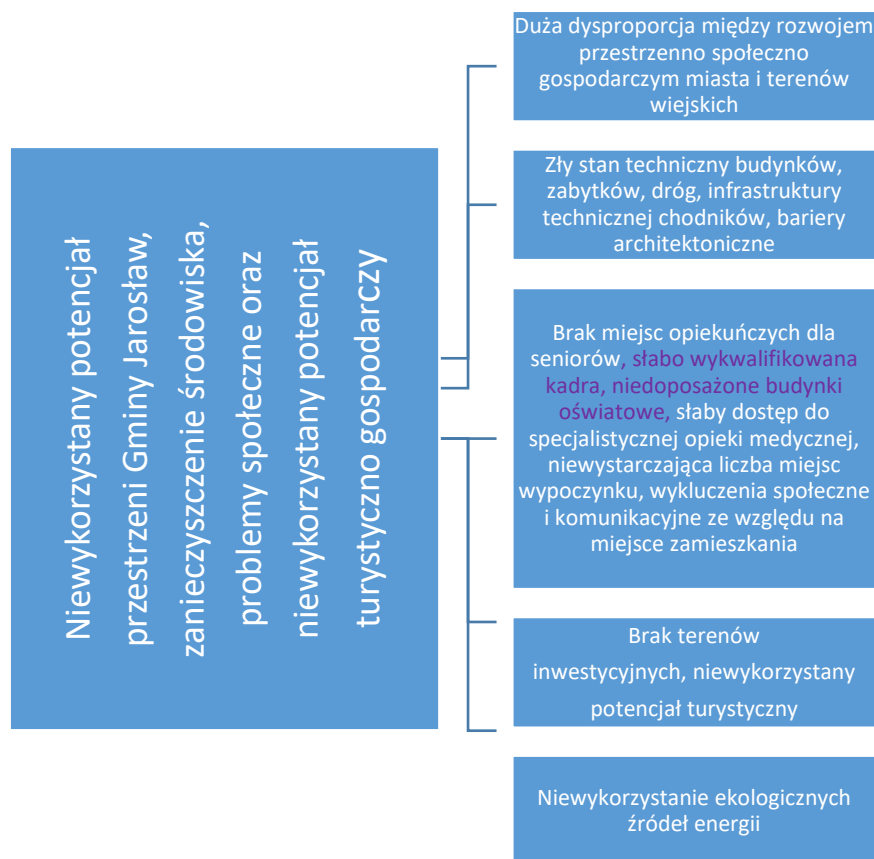

W wyniku przeprowadzonych analiz oraz na podstawie zebranych informacji sformułowano wizję, cele strategiczne oraz operacyjne wraz z kierunkami działania.

Na władzach lokalnych spoczywa, zatem ogromna odpowiedzialność optymalnego zaangażowania i wykorzystywania wszystkich sił tkwiących w lokalnych systemach, tj. kapitale społecznym, a także potencjale środowiskowym i gospodarczym.

9.2. Drzewo problemów

Drzewo problemów powstało na podstawie *Diagnozy społeczno-gospodarczej Gminy Jarosław*, wniosków z *Diagnozy* zamieszczonej w niniejszym dokumencie. *Wnioski z analizy społeczno-gospodarczej* oraz analizy SWOT.

9.3. Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie

Ustalenia i rekomendacje dotyczące prowadzenia polityki przestrzennej w Gminie Jarosław zostały opracowane na podstawie diagnozy stanu obecnego, istniejących uwarunkowań funkcjonalno-przestrzennych oraz zapisów dotyczących polityki przestrzennej w obowiązującym studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Obszary o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych:

- zachowanie istniejących form zagospodarowania (lasy, zasoby wodne),
- dążenie do zachowania i odtworzenia naturalnych form krajobrazu leśnego, dolin rzecznych i równowagi ekologicznej podstawowych ekosystemów,
- tworzenie warunków do rozwoju gospodarczego, uwzględniającego i zapewniającego ochronę podstawowych procesów ekologicznych
- zapobieganie degradacji i zrównoważony rozwój terenów wchodzących w skład obszarów Natura 2000 oraz rezerwatu przyrody,
- ochrona wód powierzchniowych i podziemnych, zgodnie z warunkami stref ochronnych, na terenie których położona jest gmina, w tym uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej,

- ochrona istniejących zasobów leśnych poprzez racjonalne wykorzystanie i zagospodarowanie w celach rekreacyjnych i turystycznych, ochrona i zachowanie spójności kompleksów leśnych,
- ochrona udokumentowanych złóż surowców mineralnych przed zagospodarowaniem mogącym utrudnić lub uniemożliwić ich zrównoważoną eksploatację,
- optymalne zagospodarowanie istniejących szlaków pieszych i rowerowych, wyznaczenie miejsc odpoczynku, biwakowania, ścieżek edukacyjnych, punktów widokowych, zgodnie z zasadami ochrony terenów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych.

Obszary lokalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego:

- ochrona konserwatorska i renowacja zabytków,
- eksponowanie i wykorzystywanie zabytków w celach turystycznych w sposób zrównoważony, umożliwiający zachowanie i utrzymanie zabytku,
- zachowanie zieleni w otoczeniu zabytków,
- zachowanie istniejących osi widokowych,
- promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego w formie kompleksowej, by stanowiły całościowy zasób kulturowy udostępniony odwiedzającym,
- zachowanie, utrzymanie i ekspozycja stanowisk archeologicznych,
- odpowiednie oznakowanie miejsc o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych i zabytków.

Obszary lokalizacji infrastruktury społecznej:

- modernizacja i poprawa stanu siedzib gminnych instytucji, w tym także ich estetyki,
- likwidacja barier architektonicznych i poprawa dostępności obiektów użyteczności publicznej dla osób z niepełnosprawnościami różnego typu,
- zapewnienie dogodnej dostępności komunikacyjnej obiektów użyteczności publicznej, udogodnienia dla rowerzystów, bezpieczne przejścia dla pieszych,
- dbałość o ład przestrzenny i estetykę przestrzeni publicznych wokół obiektów użyteczności publicznej,
- zwiększanie funkcjonalności obiektów użyteczności publicznej i w miarę możliwości łączenie różnych, uzupełniających się funkcji w jednym obiekcie.

Obszary o rozwiniętej lub przeważającej funkcji mieszkaniowej:

- zapewnienie wysokiej jakości życia mieszkańców poprzez dostęp do wysokiej jakości infrastruktury technicznej: dróg, chodników, sieci wodociągowej i kanalizacyjnej,
- kształtowanie funkcjonalnych układów zabudowy zgodnie z zasadami ładu przestrzennego, dostępnych komunikacyjnych, wyposażonych w niezbędną infrastrukturę i mających dostęp do funkcji pozamieszkaniowych
- zapewnienie zieleni oraz dostępu do terenów rekreacji i wypoczynku,

- zapobieganie niekontrolowanemu rozpraszaniu się zabudowy, dbałość o optymalne wykorzystanie obecnych terenów zabudowanych, skupianie zabudowy i zachowywanie ciągłości układów przestrzennych,
- lokalizacja usług nieuciążliwych, wynikających z uzasadnionych potrzeb mieszkańców, w obrębie istniejących układów przestrzennych,
- ograniczenie zabudowy na obszarach gruntów o wysokich klasach bonitacyjnych poza zwartą zabudową, dopuszczenie w tych miejscach zabudowy gospodarczej związanej z produkcją rolną,
- dbałość o ład przestrzenny terenów mieszkaniowych, objęcie ich miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego.

Obszary o funkcji gospodarczej

- stworzenie warunków do przestrzennej koncentracji usług,
- zapewnienie miejscom koncentracji usług dostępu do niezbędnej infrastruktury technicznej,
- ograniczenie negatywnego wpływu terenów koncentracji usług na sąsiadujące z nimi tereny mieszkaniowe, środowisko, krajobraz,
- rozwój bazy gastronomiczno-noclegowej na rzecz rozwoju turystyki, zgodnie z zasadami prowadzenia usług, w tym nieuciążliwych na terenach mieszkaniowych,
- zapewnienie infrastruktury niezbędnej do prowadzenia działalności przemysłowej lub usługowej, w tym infrastruktury wodno-ściekowej,
- minimalizowanie uciążliwości zakładów przemysłowych dla otoczenia,
- wykorzystanie obecnie niewykorzystywanych rezerw terenowych i nieruchomości pod działalność przemysłową, w szczególności przetwórstwa rolno-spożywczego.

Obszary o przeważającej funkcji rolniczej:

- ochrona gleb poprzez hamowanie procesów degradacyjnych oraz zakaz zabudowy na terenach o wysokich klasach bonitacyjnych gleb,
- zachowanie istniejących zadrzewień śródpolnych,
- dbałość o właściwe stosunki wodne obszaru,
- wyposażenie obszarów produkcji rolnej w niezbędną infrastrukturę,
- wspieranie zwiększania areału gospodarstw,
- wspieranie rozwoju gospodarstw specjalistycznych,
- zakaz lokalizacji działalności uciążliwej lub szkodliwej dla rolnictwa na obszarach wykorzystywanych rolniczo,
- rozwój rolnictwa integrowanego, wielokierunkowego w przyszłości ekologicznego
- rozwój drobnego przetwórstwa rolno-spożywczego, opartego na ekologicznych technologiach produkcji.

Obszar całej Gminy:

- zachowanie ładu i spójności przestrzennej poprzez kontynuowanie tradycyjnych form osadnictwa, utrzymanie skali i struktury jednostek osadniczych, kształtowanie formy architektonicznej nowych obiektów w nawiązaniu do istniejącej architektury, aktualizowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- utrzymanie skali i struktury jednostek gospodarczych,
- ograniczenie rozproszenia zabudowy przez rozwój budownictwa na zasadzie dogęszczania istniejących jednostek osadniczych,
- organizacja przestrzeni publicznej, miejsc wypoczynku, rekreacji, skwerów, placów, zieleni urządzonej,
- poprawa stanu środowiska naturalnego poprzez uregulowanie gospodarki wodno-ściekowej,
- poprawa stanu powietrza atmosferycznego i dbałość o wpływ na zmiany klimatu poprzez zwiększenie stopnia wykorzystania OZE, termomodernizację budynków, obiektów użyteczności publicznej i siedzib przedsiębiorstw.
- ochrona terenów szczególnie ważnych z punktu widzenia publicznych celów ponadlokalnych i lokalnych jak: realizacja inwestycji komunalnych, usług publicznych, infrastruktury technicznej, realizacji dróg.

9.4. Spójność kierunków rozwoju Gminy z kierunkami wynikającymi ze strategii rozwoju województwa. Obszary strategicznej interwencji wraz z zakresem planowanych działań.

Gmina Jarosław położona jest w obrębie wydzielonych obszarów specjalnych, które zostały wyznaczone w strategicznych i planistycznych dokumentach krajowych i wojewódzkich. W celu ich identyfikacji zostały przeanalizowane następujące dokumenty:

- **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030),**
- **Strategia rozwoju województwa - Podkarpackie 2030,**
- **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - Perspektywa 2030.**

Przez obszary specjalne rozumie się:

- **OF (obszary funkcjonalne)** – obszary, na których występuje względnie wyodrębniający się, intensywny i otwarty system powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych, uwarunkowanych cechami środowiska geograficznego (przyrodniczego i antropogenicznego). Szczególnym typem obszaru funkcjonalnego jest miejski obszar funkcjonalny;
- **OSI (obszary strategicznej interwencji)** – określone w strategii rozwoju obszary o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub o szczególnych warunkach społecznych, gospodarczych lub przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania potencjałów

rozwojowych, do którego jest kierowana interwencja publiczna, łącząca inwestycje - w szczególności gospodarcze, infrastrukturalne lub dotyczące zasobów ludzkich, finansowane z różnych źródeł lub przez rozwiązania regulacyjne.

1. OSI Krajowe - Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030):

- **Wschodnia Polska,**

Wschodnia część kraju w największym stopniu skupia obszary zagrożone marginalizacją, a jej województwa - lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie - znajdują się w grupie regionów o zdecydowanie niższym poziomie konkurencyjności w porównaniu do średniej w Unii Europejskiej. **W zasięgu OSI Wschodnia Polska znajduje się Gmina Jarosław.**

Mapa 2 Wschodnia Polska

Źródło: Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030

2. OSI Regionalne - Strategia rozwoju województwa - Podkarpackie 2030:

Gmina Jarosław wpisuje się w następujące priorytety Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030:

- **7.1. Wykorzystanie policentrycznego miejskiego układu osadniczego**
- **7.3. Obszary wymagające szczególnego wsparcia w kontekście równoważenia rozwoju**
- **7.4. Obszary wiejskie – wysoka jakość przestrzeni do zamieszkania, pracy i wypoczynku,**
w szczególności w następujące kierunki działań:

7.1.2. Rozwój potencjału gospodarczego miast, ze szczególnym uwzględnieniem biegunów wzrostu wraz z rozprzestrzenianiem trendów rozwojowych na otaczające je obszary funkcjonalne oraz wiejskie

Potencjał gospodarczy ośrodków miejskich jako biegunów wzrostu uzależniony jest m.in.: od zakresu realizowanych usług publicznych, jakości systemu nauki i oświaty, poziomu rozwoju gospodarczego w tym rynku pracy, dostępności komunikacyjnej oraz atrakcyjności oferty inwestycyjnej, oddziaływania rdzenia na obszary funkcjonalne i wiejskie. Potencjał gospodarczy biegunów wzrostu, uzależniony jest również od ich zasobów endogenicznych. Podejmowane działania należy skierować na podnoszenie jakości życia mieszkańców poprzez stymulowanie procesów prorozwojowych przez określone w Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030 miasta i ich obszary funkcjonalne. Do tych miast i ich obszarów funkcjonalnych zaliczono między innymi duopol Jarosław-Przeworsk, obejmujący miasta: Jarosław i Przeworsk, a także gminy wiejskie: Jarosław, Pawłosiów i Przeworsk. Obszar ten posiada predyspozycje do rozwoju funkcji kulturalnych oraz gospodarczych, w szczególności rozwijania powiązań z Ukrainą. Charakteryzuje się występowaniem bogatych zasobów materialnego dziedzictwa kulturowego i predysponuje do rozwoju turystyki, w tym turystyki kulturowej.

Zakładane działania:

- wzmocnianie sieci ciężarów grawitacyjnych miast regionu stanowiących szansę do stworzenia sieci stymulowania przepływu procesów rozwojowych;
- rozwój obszarów dla potencjalnych inwestorów pod kątem możliwości rozwoju stref działalności gospodarczej;
- wspieranie rozwoju strefy działalności gospodarczej w kierunku powstawania i efektywnego funkcjonowania przedsiębiorstw wraz z oddziaływaniem na obszary wiejskie;
- kreowanie nowych miejsc pracy oraz zwiększenie wartości PKB poprzez rozwój sektora usług i przedsiębiorstw;
- dywersyfikacja gospodarki biegunów wzrostu i ich obszarów funkcjonalnych celem wzmocnienia funkcji gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem możliwego okresu regresu gospodarczego w wymiarze ponadregionalnym;
- zniwelowanie istniejących barier transgranicznych i zacieśnienie współpracy gospodarczej z przedsiębiorstwami z Ukrainy i Słowacji;
- wprowadzenie w ośrodkach miejskich rozwiązań wpisujących się w ideę (ang. *Smart City*);
- kształtowanie miejskich terenów zieleni w nawiązaniu do idei: „zielone miasta”;
- wsparcie rozwoju biegunów wzrostu z wykorzystaniem ich potencjału turystycznego i rekreacyjnego.

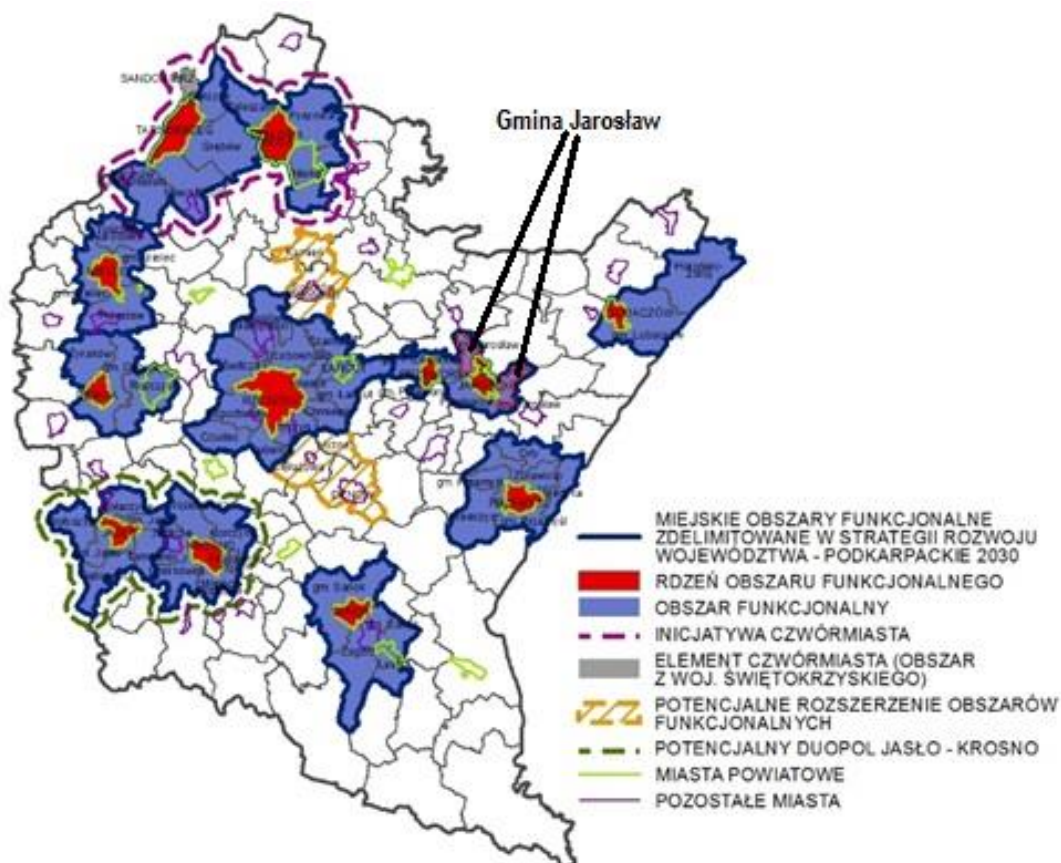
7.1.3. Rozwój powiązań komunikacyjnych wewnątrz obszarów funkcjonalnych biegunów wzrostu

Policentryczność układu osadniczego umożliwia budowanie wielokierunkowych powiązań funkcjonalnych. Jednym z narzędzi wspierających dyfuzję procesów rozwojowych jest nasycenie obszaru województwa siecią komunikacyjną i infrastrukturą transportową, która zapewni spójność terytorialną i gospodarczo-społeczną. Inwestycje infrastrukturalne należy ukierunkować na zapewnienie efektywnego i bezpiecznego procesu przemieszczania się z uwzględnieniem zachowania ładu przestrzennego.

Zakładane działania:

- zwiększenie spójności terytorialnej obszarów funkcjonalnych budowę, rozbudowę oraz modernizację infrastruktury kolejowej;
- podniesienie bezpieczeństwa komunikacyjnego poprzez budowę obwodnic i odciążenie centrów miast od przeciążeń wynikających z transportu indywidualnego i komunikacji publicznej;
- modernizacja i rozwój infrastruktury dróg lokalnych w celu zwiększenia spójności obszarów funkcjonalnych miast;
- rozwój transportu publicznego, w tym poprzez modernizację i rozwój infrastruktury w celu efektywniejszego przemieszczania się wewnątrz obszarów funkcjonalnych oraz między nimi;
- wspieranie systemu zrównoważonego transportu wraz węzłami intermodalnymi typu P&R, B&R;
- rozwój zintegrowanej sieci ścieżek rowerowych, tras rowerowych, jako alternatywy dla przemieszczania się na krótkich odcinkach oraz służących rekreacji.

Źródło: Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030

7.3.3. Rozwój i wspieranie obszaru gmin „Błękitnego Sanu”

Obszar gmin „Błękitnego Sanu” jest bardzo zróżnicowany pod względem walorów środowiska geograficznego oraz warunków prowadzenia działalności gospodarczej. Wspólną cechą obszaru jest położenie wzdłuż biegu rzeki San, stąd wyjątkowość obszaru polega na wspólnym koncentrowaniu uwagi na problematyce gospodarki wodno-kanalizacyjnej całej zlewni Sanu oraz możliwości turystycznego wykorzystania rzeki z uwzględnieniem zróżnicowanych warunków przyrodniczych i kulturowych. Podejmowane działania będą miały na celu kompleksowe rozwiązanie problemów gospodarki wodno-kanalizacyjnej oraz wykorzystanie atutów dla pobudzenia rozwoju gospodarczego gmin poprzez rozwój infrastruktury turystycznej, w celu poprawy jakości życia mieszkańców.

Zakładane działania:

- wykorzystanie biegu rzeki San dla rozwoju przedsiębiorczości i atrakcyjności turystycznej poprzez wielofunkcyjne wykorzystanie i zagospodarowanie jego brzegów i obszarów nadbrzeżnych;
- utrzymanie walorów środowiska przyrodniczego w zlewni rzeki San poprzez rozwiązanie w sposób skoordynowany problemu gospodarki wodno-ściekowej i składowania odpadów;

- zabezpieczenia obszaru gmin „Błękitnego Sanu” przed zagrożeniem powodziowym.

Mapa 4 Obszar objęty Programem Strategicznym „Błękitny San”

Źródło: Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030

7.4.1. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich poprzez rozwój infrastruktury technicznej

Obszary wiejskie dotyka zjawisko postępującej marginalizacji i niskiego poziomu jakości życia. Kluczową kwestią przeciwdziałającą tym trendom jest rozwój infrastruktury w szczególności: wodno-kanalizacyjnej, energetycznej, teleinformatycznej oraz transportowej. Działania należy tak ukierunkować, aby umożliwiły rozwój gospodarki i przedsiębiorczości w tym powstawanie miejsc pracy w sektorach pozarolniczych, dostępność do usług publicznych, przekwalifikowanie zawodowe oraz mobilność przestrzenną, przy zachowaniu walorów środowiska przyrodniczego. Realizacja wyzwań regionalnych pozwoli na wielokierunkowy i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.

Zakładane działania:

- poprawa dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym i transgranicznym, w tym w relacji do najbliższego regionalnego bieguna wzrostu;
- zwiększenie dostępności cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej;
- modernizacja i rozbudowa energetycznych linii przesyłowych, jako podniesienie komfortu życia i bezpieczeństwa;
- rozwój i poprawa dostępności do infrastruktury wodociągowej, kanalizacyjnej i ściekowej
- poprawa zarządzania sektorem gospodarki odpadami;
- tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości.

7.4.3. Integracja i aktywizacja społeczności wiejskiej w aspekcie społecznym i kulturowym

Kluczowym czynnikiem determinującym inicjowanie procesów rozwoju obszarów wiejskich jest wielokierunkowa aktywizacja społeczności lokalnej. Podniesienie poziomu życia zależy od właściwej identyfikacji potrzeb i możliwości danego obszaru, w który to proces należy włączyć lokalną społeczność. Grupy społeczne powinny także współuczestniczyć w zarządzaniu lokalnymi zasobami. Istotne jest również oddolne zaangażowanie się społeczności w partnerstwa regionalne i ponadregionalne, a nawet międzynarodowe.

Zakładane działania:

- wsparcie mieszkańców w realizacji działań wynikających z lokalnych dokumentów strategicznych mających na celu wzmocnienie tożsamości regionalnej;
- podejmowanie współpracy na rzecz integracji społeczności lokalnej w planowaniu wspólnych działań i podejmowaniu wyzwań rozwojowych;
- poszerzenie i wzbogacenie oferty kulturalnej i usług czasu wolnego opartych na lokalnych zasobach przyczyniające się do zwiększenia poczucia tożsamości mieszkańców obszarów wiejskich, integracji społecznej i aktywizacji, szczególnie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- promocja lokalnej twórczości kulturalnej, rzemieślniczej z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa, przyczyniającej się do wykreowania produktów charakterystycznych dla poszczególnych miejscowości w oparciu o istniejące zasoby;
- promocja regionalnych specjalizacji w rolnictwie, jego otoczeniu i rybactwie (winiarstwo, pszczelarstwo itp. oraz usługi socjalne i rzemiosło, handel, przetwórstwo produktów rolnych, rękodzieło itp.);
- upowszechnianie dobrych praktyk przez społeczność lokalną na płaszczyźnie międzyregionalnej i międzynarodowej; wzmocnienie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z lokalnymi ośrodkami osadniczymi.

7.4.4. Racjonalizacja przestrzeni wiejskiej

Jakość przestrzeni obszarów wiejskich warunkuje możliwość i efektywność działań prorozwojowych. Dlatego też, gospodarka przestrzenna obszarów wiejskich powinna być określona w opracowaniach urbanistycznych, aby zapewnić racjonalne wykorzystanie przestrzeni i zasobów endogenicznych, przy zachowaniu walorów krajobrazowych i przyrodniczych. Należy również dążyć do zachowania zgodności z dokumentami planistycznymi sporządzanymi dla obszarów sąsiednich.

Zakładane działania:

- dostosowanie przestrzeni wiejskiej do potrzeb gospodarczych i społecznych mieszkańców;
- efektywne wykorzystanie przestrzeni poprzez rozwój funkcji rekreacyjnej, sportowej i społeczno-kulturalnej obejmującej budowę i adekwatne wyposażenie obiektów;
- wykorzystanie potencjału uzdrowiskowego w projektowaniu przestrzeni wiejskiej;

- poprawa funkcjonalności i estetyki przestrzeni wiejskiej uzyskana poprzez wspieranie projektów mających na celu urządzenie i porządkowanie terenów zielonych, parków lub innych miejsc wypoczynku;
- racjonalne wykorzystanie przestrzeni produkcyjnej i osadniczej dzięki wspieraniu działań scaleniowych i zagospodarowania poscaleniowego.

3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - Perspektywa 2030:

- **Obszar funkcjonalny gospodarki rolno-spożywczej:**

Wiodące kierunki zagospodarowania:

- 1) utrzymanie i wzmocnienie zrównoważonej gospodarki rolnej, opartej na zdywersyfikowanym wykorzystaniu ziemi;
- 2) zachowanie funkcji przemysłowych ośrodków miejskich oraz rozwój „zielonego przemysłu” tj. przemysłu opartego o produkty i surowce regionalne, funkcjonującego zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju;
- 3) rozwój stref aktywności gospodarczej oraz instytucji otoczenia biznesu;
- 4) rozwój bazy przetwórstwa rolno-spożywczego oraz usług związanych z obsługą rolnictwa;
- 5) utrzymanie i rozbudowa infrastruktury transportowej oraz technicznej, w tym energetyki opartej na odnawialnych źródłach energii;
- 6) rozwój turystyki, w tym agroturystyki, w oparciu o bogate zasoby dziedzictwa kulturowego.

Zasady i warunki zagospodarowania:

- 1) utrzymanie dotychczasowego użytkowania terenów rolniczych, przy jednoczesnym tworzeniu warunków do rozwoju rolnictwa towarowego;
- 2) zachowanie walorów krajobrazu kulturowego, w tym tradycyjnego krajobrazu rolniczego;
- 3) rozwój rolnictwa ekologicznego, w szczególności na terenach o dobrym stanie środowiska;
- 4) uwzględnienie ochrony terenów o wysokim wskaźniku waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej przy lokalizacji inwestycji;
- 5) zapobieganie procesom suburbanizacji i rozpraszania zabudowy, powodującym degradację otwartych terenów wiejskich przydatnych dla rolnictwa, przez intensyfikację użytkowania terenów zainwestowanych;
- 6) utrzymanie istniejących urządzeń melioracyjnych oraz budowa zbiorników małej retencji dla celów gospodarczych;
- 7) przy zagospodarowaniu terenów uwzględnienie ograniczeń związanych z położeniem na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią oraz narażonych na niebezpieczeństwo powodzi;
- 8) zachowanie i ochrona walorów dziedzictwa kulturowego, w tym rewaloryzacja historycznych układów urbanistycznych świadczących o unikatowej historii i kulturze obszaru;
- 9) rozwój infrastruktury turystycznej.

- **Wiejski obszar funkcjonalny uczestniczący w procesach rozwojowych**

Wiodące kierunki zagospodarowania:

- 1) rozwój gospodarki rolnej, leśnej oraz działalności pozarolniczej;

- 2) rozwój kapitału ludzkiego oraz wzrost poziomu życia mieszkańców;
- 3) poprawa dostępności komunikacyjnej obszaru w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym i transgranicznym;
- 4) wzmocnienie powiązań obszarów wiejskich z ośrodkami miejskimi – włączenie terenów wiejskich otaczających miasta w procesy rozwojowe;
- 5) ochrona terenów o najwyższych walorach przyrodniczych i krajobrazowych;
- 6) racjonalne wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego;
- 7) rozwój infrastruktury technicznej i transportowej.

Zasady i warunki zagospodarowania:

- 1) zagospodarowanie terenów wiejskich umożliwiające wzrost towarowości w rolnictwie;
- 2) rozwój powiązań komunikacyjnych drogowych i kolejowych, poprawiający wewnętrzną i zewnętrzną dostępność obszaru;
- 3) zapobieganie procesom suburbanizacji i rozpraszania zabudowy powodującym degradację otwartych terenów wiejskich przydatnych dla rolnictwa przez intensyfikację użytkowania terenów zainwestowanych;
- 4) rozwój rolnictwa dostosowanego do lokalnych warunków, poprawa struktury agrarnej gospodarstw;
- 5) rozwój i modernizacja bazy usług publicznych,
- 6) poprawa wyposażenia obszaru w infrastrukturę techniczną i transportową.

• **Przygraniczny obszar funkcjonalny**

Wiodące kierunki zagospodarowania:

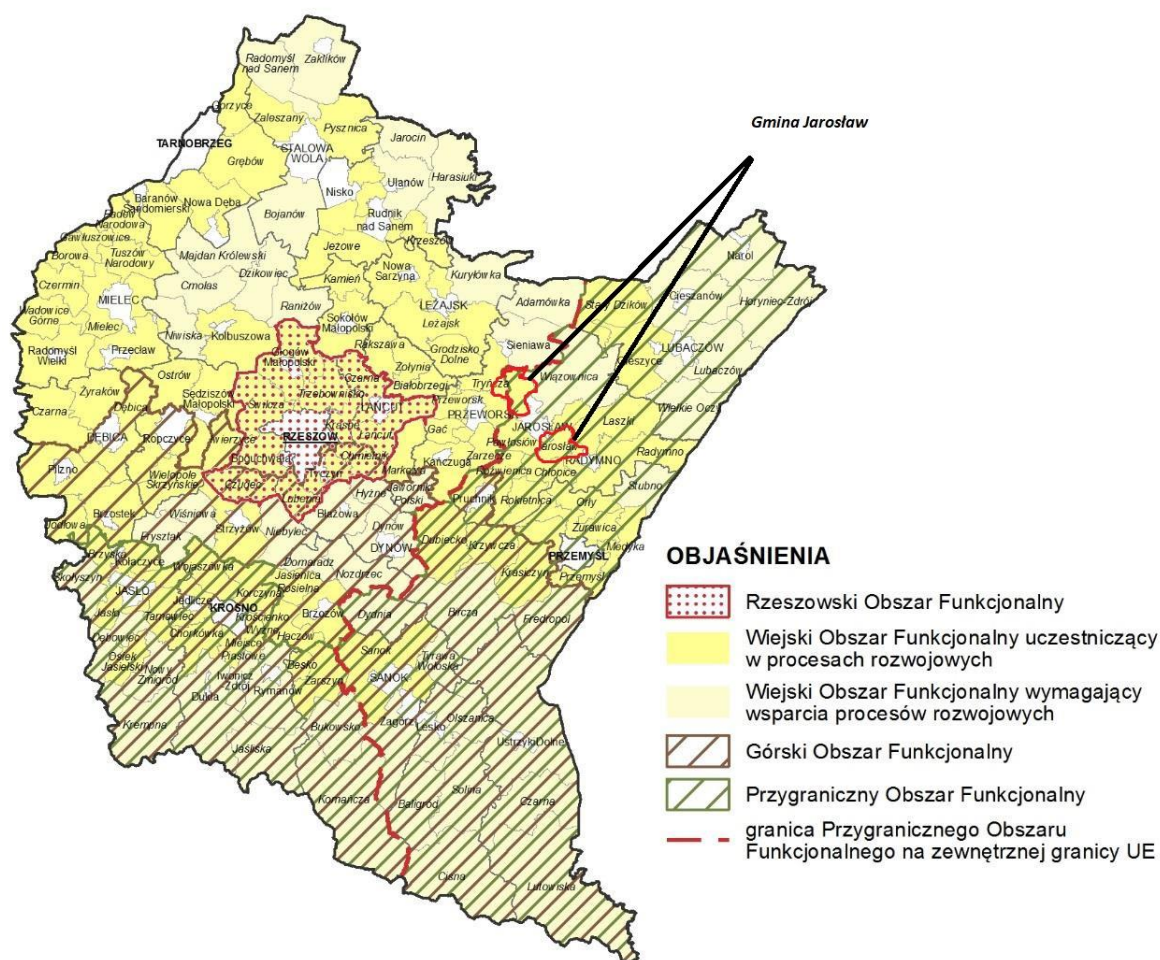
- 1) poprawa dostępności komunikacyjnej w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym i transgranicznym;
- 2) wzmocnienie funkcjonalne ośrodków miejskich;
- 3) rozwój gospodarki rolnej i leśnej;
- 4) rozwój funkcji turystycznej w dostosowaniu do zasad ochrony obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo,
- 5) rozwój w infrastruktury technicznej i transportowej.

Zasady i warunki zagospodarowania:

- 1) zagospodarowanie przestrzenne obszaru z uwzględnieniem potrzeb związanych z obronnością i bezpieczeństwem publicznym;
- 2) rozwój i modernizacja infrastruktury granicznej, transportowej i logistycznej;
- 3) integrowanie systemów komunikacyjnych i usprawnienie powiązań transportowych;
- 4) wspieranie rozwoju nowych funkcji, zwiększających zakres świadczonych usług o charakterze ponadlokalnym, w tym logistycznych;

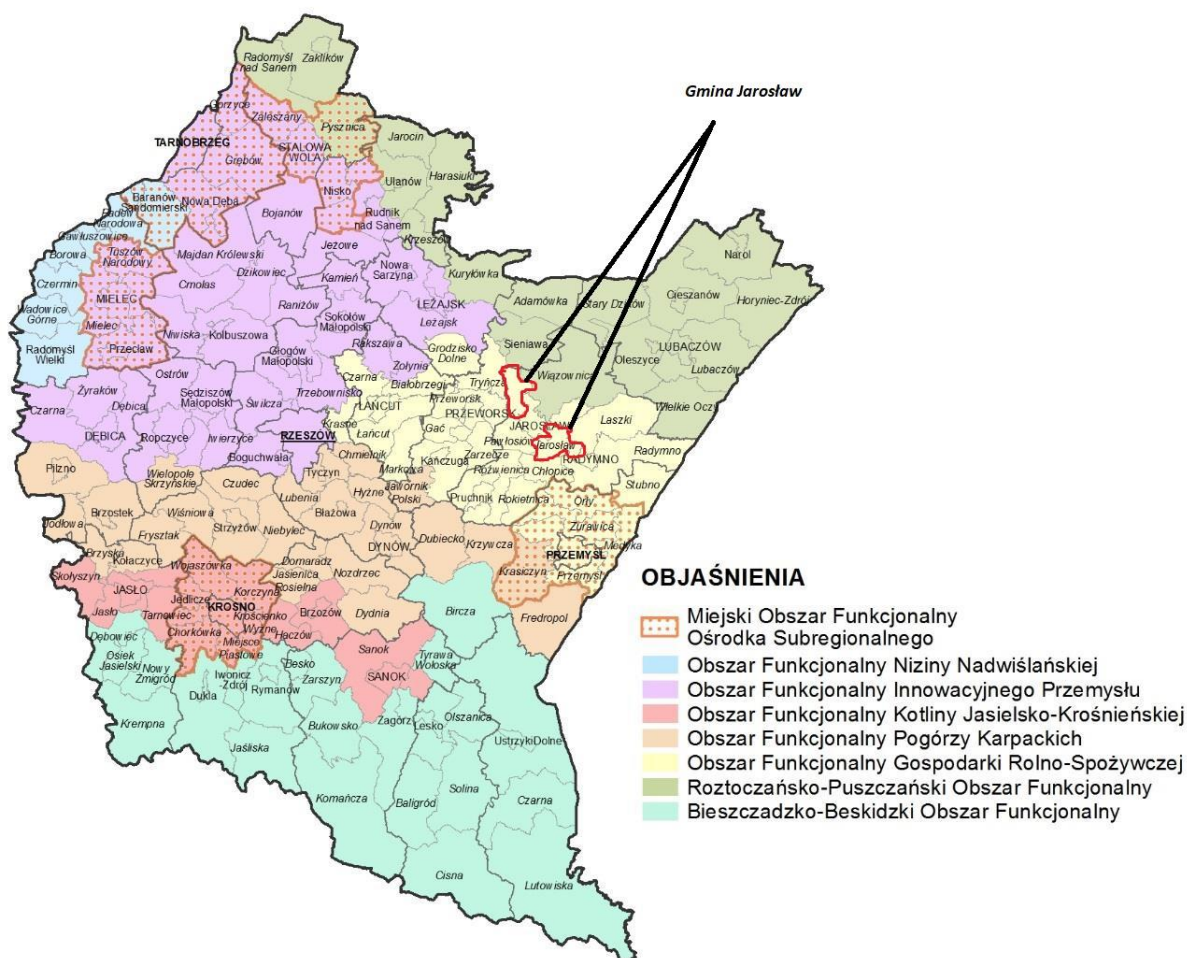
- 5) poprawa dostępu do usług publicznych zlokalizowanych w miastach i na obszarach wiejskich;
- 6) współpraca transgraniczna w zakresie planowania przestrzennego i społeczno-gospodarczego, realizacja i koordynacja wspólnych działań i projektów, zapewniających integrację planowania w zakresie ochrony środowiska, gospodarki wodnej oraz infrastruktury transgranicznej,
- 7) poprawa wyposażenia obszaru w infrastrukturę techniczną i transportową.

Mapa 6 Obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - Perspektywa 2030

Mapa 7 Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - Perspektywa 2030

4. OSI – Lokalne - Strategia Rozwoju Gminy Jarosław na lata 2022-2030

W ramach Strategii Rozwoju wyodrębniono trzy cele strategiczne, które są względem siebie równoważne i uzupełniające się:

- **Cel strategiczny I: Efektywne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni**
- **Cel strategiczny II: Rozwój sfery gospodarczej na bazie posiadanych zasobów i potencjału naturalnego**
- **Cel strategiczny III: Rozwój sfery społecznej gminy**

Cele te powiązane są ze zidentyfikowanymi lokalnymi obszarami strategicznej interwencji, co zostało przedstawione w załączniku graficznym, stanowiącym mapę nr 13 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Jarosław – Obszary strategicznej interwencji w rozdziale 9.5 Model strukturalny funkcjonalno – przestrzennej gminy. Z kolei działania planowane do realizacji w ramach wyznaczonych obszarów strategicznym, w ujęciu graficznym przedstawia mapa nr 12 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Jarosław – Wieloletni plan inwestycyjny.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030	Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030	Strategia Rozwoju Gmina Jarosław na lata 2022–2030
<p>1.Zwiększanie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym</p> <p>2.Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych</p>	<p>OBSZAR TEMATYCZNY 1. GOSPODARKA I NAUKA</p>	<p>Cel strategiczny II</p> <p>Rozwój sfery gospodarczej na bazie posiadanych zasobów i potencjału</p>
<p>2.3 Innowacyjny rozwój regionu i doskonalenie podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach</p>	<p>Cel szczegółowy priorytetu 1.3. Zapewnienie dobrych warunków i systemu wsparcia podmiotów gospodarczych i rolnictwa w dostosowaniu do wymagań i potrzeb współczesnej otwartej gospodarki</p>	<p>Cel operacyjny II.1. Zapewnianie dogodnych warunków do rozwoju przedsiębiorczości i nowych inwestycji na terenie gminy</p> <p>Cel operacyjny II.2. Rozwój nowoczesnego rolnictwa oraz usług na rzecz rolnictwa</p> <p>Cel operacyjny II.3. Wspieranie rozwoju działalności pozarolniczej na terenie gminy</p>
<p>1.Zwiększanie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym</p> <p>2.Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych</p>	<p>OBSZAR TEMATYCZNY 2. KAPITAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY</p>	<p>Cel strategiczny I</p> <p>Efektywne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni</p> <p>Cel strategiczny II</p> <p>Rozwój sfery gospodarczej na bazie posiadanych zasobów i potencjału</p> <p>Cel strategiczny III</p> <p>Rozwój sfery społecznej gminy</p>
<p>2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego</p>	<p>Cel szczegółowy priorytetu 2.1. Podniesienie jakości edukacji i jej dostosowanie do wyzwań społeczeństwa przyszłości</p>	<p>Cel operacyjny I.2. Zapewnienie odpowiedniego poziomu rozwoju gminnej infrastruktury technicznej i społecznej</p>

		Cel operacyjny III.3. Rozwój oferty kulturalnej, edukacyjnej i społecznej
2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	Cel szczegółowy priorytetu 2.2 Zwiększenie bezpieczeństwa zdrowotnego społeczeństwa poprzez poprawę dostępności i jakości funkcjonowania systemu ochrony zdrowia	Cel operacyjny III.3. Rozwój oferty kulturalnej, edukacyjnej i społecznej
1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo – wschodnia Polska oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją 2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	Cel szczegółowy priorytetu 2.3 Rozwój form i instytucji kultury z uwzględnieniem dziedzictwa oraz wymagań nowoczesności	Cel operacyjny I.2. Zapewnienie odpowiedniego poziomu rozwoju gminnej infrastruktury technicznej i społecznej Cel operacyjny I.3. Poprawa jakości i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni wraz z ochroną zasobów dziedzictwa kulturowego Cel operacyjny III.3. Rozwój oferty kulturalnej, edukacyjnej i społecznej
1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo – wschodnia Polska oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją	Cel szczegółowy priorytetu 2.4 Wsparcie rynku pracy w zakresie aktywizacji zawodowej oraz tworzenia dobrej jakości miejsc pracy	Cel operacyjny II.1. Zapewnianie dogodnych warunków do rozwoju przedsiębiorczości i nowych inwestycji na terenie gminy Cel operacyjny III.1. Aktywne przeciwdziałanie bezrobociu
2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	Cel szczegółowy priorytetu 2.5 Wzmocnienie podmiotowości obywateli, rozwój instytucji społeczeństwa obywatelskiego oraz zwiększenie ich wpływu na życie publiczne	Cel operacyjny III.3. Rozwój oferty kulturalnej, edukacyjnej i społecznej
2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	Cel szczegółowy priorytetu 2.6 Wzrost poziomu adaptacyjności zawodowej i integracji społecznej w regionie	Cel operacyjny III.2. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu

<p>2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego</p>	<p>Cel szczegółowy priorytetu 2.7 Kształtowanie postaw prozdrowotnych, promocja aktywności fizycznej i wsparcie sportu kwalifikowanego</p>	<p>Cel operacyjny I.2. Zapewnienie odpowiedniego poziomu rozwoju gminnej infrastruktury technicznej i społecznej</p> <p>Cel operacyjny III.3. Rozwój oferty kulturalnej, edukacyjnej i społecznej</p>
<p>1. Zwiększanie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym</p> <p>2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych</p>	<p>OBSZAR TEMATYCZNY 3. INFRASTRUKTURA DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU I ŚRODOWISKA</p>	<p>Cel strategiczny I</p> <p>Efektywne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni</p> <p>Cel strategiczny II</p> <p>Rozwój sfery gospodarczej na bazie posiadanych zasobów i potencjału</p>
<p>1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo – wschodnia Polska oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją</p> <p>1.5 Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów</p>	<p>Cel szczegółowy priorytetu 3.1 Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu oraz optymalizacji wykorzystania energii i zwiększenie udziału OZE w bilansie energetycznym województwa</p>	<p>Cel operacyjny I.1. Ochrona zasobów środowiska naturalnego</p>
<p>1.5 Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów</p>	<p>Cel szczegółowy priorytetu 3.3 Poprawa wewnętrznej dostępności komunikacyjnej zapewniającej spójność przestrzenną regionu oraz integrację obszarów funkcjonalnych</p>	<p>Cel operacyjny I.2. Zapewnienie odpowiedniego poziomu rozwoju gminnej infrastruktury technicznej i społecznej</p>
<p>2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego</p> <p>2.2 Wspieranie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnymi i lokalnym</p>	<p>Cel szczegółowy priorytetu 3.5 Tworzenie miejsc umożliwiających prowadzenie działalności gospodarczej i rozwój usług turystycznych</p>	<p>Cel operacyjny II.3. Wspieranie rozwoju działalności pozarolniczej na terenie gminy</p>

<p>1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo – wschodnia Polska oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją</p>	<p>Cel szczegółowy priorytetu 3.7 Ograniczenie negatywnych skutków oddziaływania rozwoju cywilizacyjnego na stan środowiska</p>	<p>Cel operacyjny I.1. Ochrona zasobów środowiska naturalnego Cel operacyjny I.2. Zapewnienie odpowiedniego poziomu rozwoju gminnej infrastruktury technicznej i społecznej</p>
<p>1.Zwiększanie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym</p>	<p>OBSZAR TEMATYCZNY 4. DOSTĘPNOŚĆ USŁUG</p>	<p>Cel strategiczny I Efektywne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni</p>
<p>1.5 Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów</p>	<p>Cel szczegółowy priorytetu 4.1 Poprawa dostępności mieszkańców do usług publicznych oraz zwiększenie ich kompleksowości i podniesienie standardu dzięki wykorzystaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych</p>	<p>Cel operacyjny I.2. Zapewnienie odpowiedniego poziomu rozwoju gminnej infrastruktury technicznej i społecznej</p>
<p>1.4. Przeciwdziałanie kryzysom na obszarach zdegradowanych 1.5 Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów</p>	<p>Cel szczegółowy priorytetu 4.2 Poprawa zarządzania przestrzenią oraz przeciwdziałanie występowaniu wykluczenia osób i obszarów ze względu na ograniczenia ekonomiczne czy infrastrukturalne</p>	<p>Cel operacyjny I.3. Poprawa jakości i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni wraz z ochroną zasobów dziedzictwa kulturowego</p>
<p>2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego</p>	<p>Cel szczegółowy priorytetu 4.3 Rozwijanie infrastruktury i integrowanie systemów zapewniających wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego</p>	<p>Cel operacyjny I.2. Zapewnienie odpowiedniego poziomu rozwoju gminnej infrastruktury technicznej i społecznej</p>

9.5. Model strukturalny funkcjonalno – przestrzennej gminy

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej obrazuje strategiczne pomysły na rozwój gminy zorientowane terytorialnie i jest efektem zintegrowanego procesu planistycznego. W swym założeniu ma stanowić porządkujący składnik strategii, źródło i rodzaj najważniejszych ustaleń rozwojowych osadzonych przestrzennie. Bazą modelu jest przestrzeń, która jest dobrem i zasobem o strategicznym znaczeniu dla społeczności lokalnych. Przestrzeń ma określoną powierzchnię, posiada konkretną wartość, a jednocześnie zmienia się pod wpływem trendów globalnych (np. zmiany klimatyczne) oraz lokalnych (np. podlega silnej presji rozwojowej i zawłaszczaniu przez indywidualnych właścicieli).

Model rozumiany jest jako przedstawienie długookresowej strategicznej wizji rozwoju gminy wynikającej z wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań, zdiagnozowanych potrzeb rozwojowych i posiadanego potencjału, z uwzględnieniem jego specyfiki i zróżnicowania wewnętrznego. Model wskazuje obszary, które strategia rozwoju uznaje za istotne dla osiągnięcia celów rozwoju, obszary wymagające ochrony oraz rodzaje powiązań funkcjonalnych występujących pomiędzy poszczególnymi obszarami.

Główne zadania modelu to:

- obrazować kierunki rozwoju przestrzennego,
- opisywać spodziewane efekty przekształceń przestrzeni wynikające z realizacji celów strategii oraz wyjaśniać spójność interwencji dedykowanych danym obszarom,
- określać i hierarchizować obszary o różnych charakterystykach oraz powiązaniach między nimi, formułować ogólne zalecenia (rekomendacje) i zasady dotyczące gospodarowania przestrzenią (ze szczególnym uwzględnieniem obszarów istotnych z punktu widzenia rozwoju gminy),
- ustalać ramy współpracy z interesariuszami na obszarach realizacji wyznaczonych celów rozwoju (np. właścicielami nieruchomości, instytucjami rządowymi i JST, inwestorami, przedsiębiorcami),
- tłumaczyć wartości ważne w długiej perspektywie czasowej, wyrażane w wizji rozwoju decydujące o prowadzonej polityce rozwoju,
- definiować interes publiczny poprzez ustalenie ram działania dla strategii, polityk i użytkowania przestrzeni, a w konsekwencji pełnić funkcje prewencyjne przed ewentualnymi konfliktami – społecznymi, przestrzennymi, środowiskowymi (np. dotyczącymi lokalizowania kontrowersyjnych inwestycji).

W ramach najważniejszych zadań inwestycyjnych można wymienić:

Infrastruktura komunikacyjna:

- Budowa sieci dróg rowerowych (ścieżek rowerowych, zaplecza technicznego typu miejsca postojowe, elektryczne stacje ładowania rowerów itp.) na obszarze Gminy Jarosław
- Modernizacja i rozbudowa systemu oświetlenia ulicznego (wymiana i montaż nowych lamp) na obszarze gminy Jarosław,

- Budowa, przebudowa modernizacja, sieci dróg, mostów, przepustów oraz parkingów na obszarze Gminy Jarosław,
- Modernizacja i budowa dróg lokalnych i chodników na obszarze gminy Jarosław.

Infrastruktura rekreacyjno-sportowa:

- Rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej na terenie gminy Jarosław,
- Modernizacja obiektów sportowo – rekreacyjnych na obszarze gminy Jarosław,
- Budowa zaplecza sportowo-rekreacyjnej na terenie gminy Jarosław, (m.in. place zabaw, siłownie napowietrzne, boiska wielofunkcyjne, ławki, punkty widokowe, wyznaczenie miejsc na terenie gminy na latanie dronami, budowę multi-dyscyplinarnych, modułowych, całorocznych obiektów sportowych przewidzianych w sezonie zimowym np. w formie lodowisk oraz w sezonie letnim przekształconych np. w formę: torów rolkowych/wrotkarskich, rolkowisk, pumtracków bądź skateparków itp.).

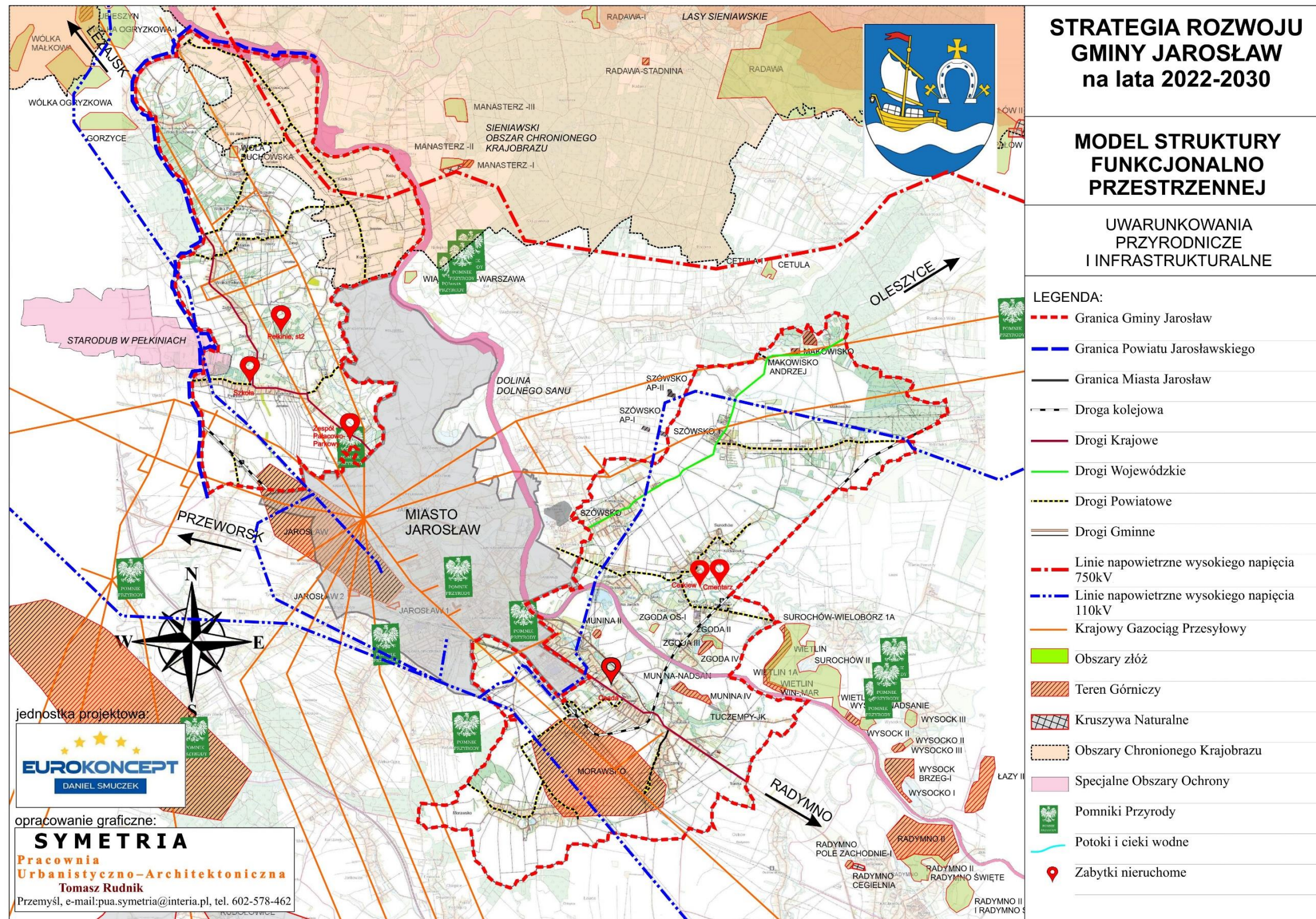
Infrastruktura techniczna:

- Inwestycje w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną:
  - Budowa oraz rozbudowa sieci kanalizacji i sieci wodociągowej oraz modernizacja sieci istniejących,
  - Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków,
  - modernizacja oczyszczalni ścieków, przepompowni ścieków oraz stacji uzdatniania wody wraz z hydroforniami położonych na terenie gminy Jarosław,
- Rewitalizacja centrum miejscowości Jarosław oraz innych miejscowości gminy,
- Rozwój odnawialnych źródeł energii na terenie gminy Jarosław,
- Termomodernizacja oraz modernizacja budynków użyteczności publicznej na terenie gminy Jarosław

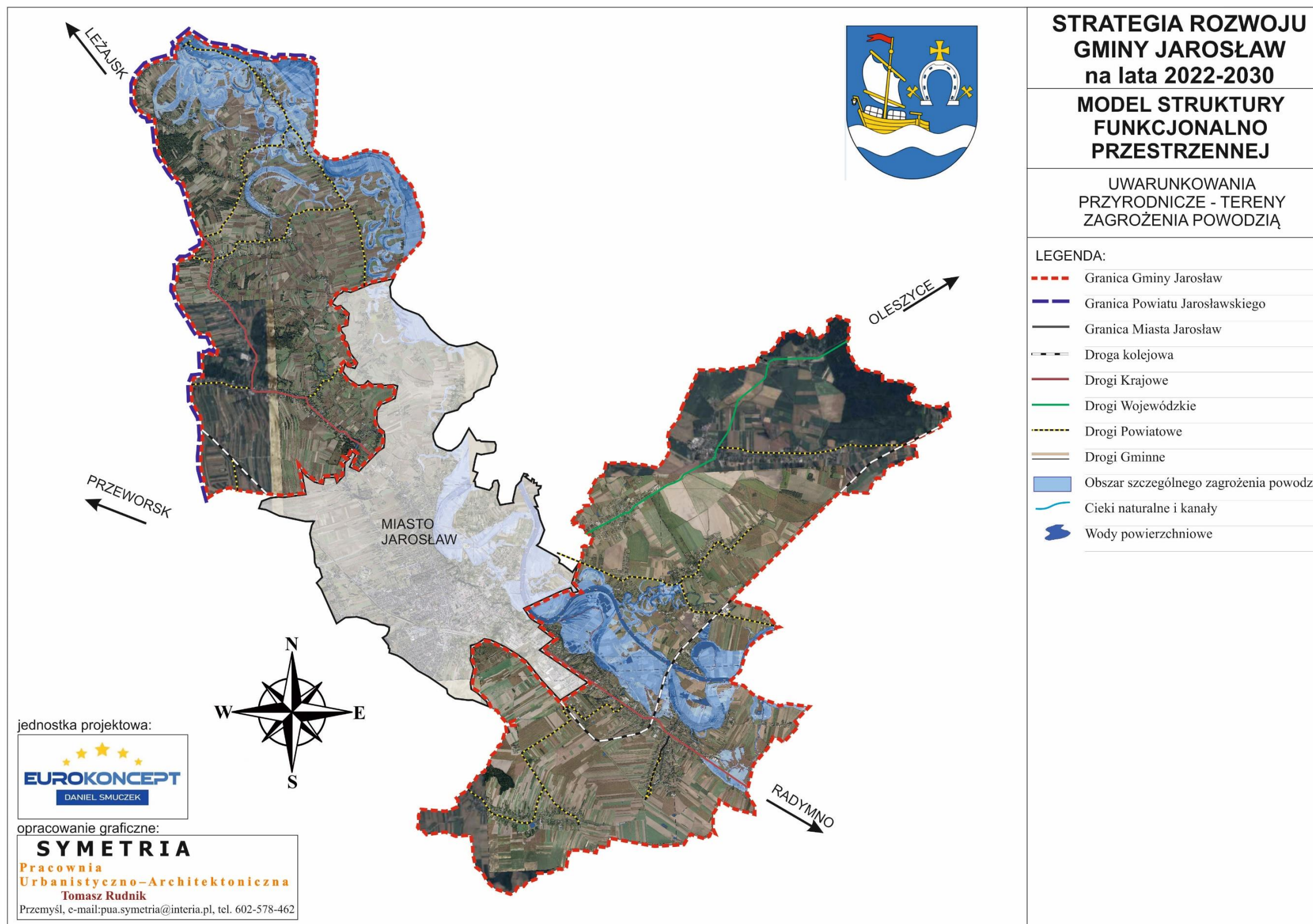
Infrastruktura społeczna:

- Niwelacja barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych i starszych, w szczególności budynkach użyteczności publicznych.
- Rozbudowa infrastruktury społecznej typu Dom Seniora, Klub Seniora, świetlice środowiskowe
- Modernizacja i rozbudowa infrastruktury oświatowo – edukacyjnej na terenie Gminy Jarosław
- Budowa, rozbudowa, modernizacja małej retencji a także melioracji na terenie Gminy Jarosław

Mapa 8 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Jarosław - Uwarunkowania przyrodnicze i infrastrukturalne

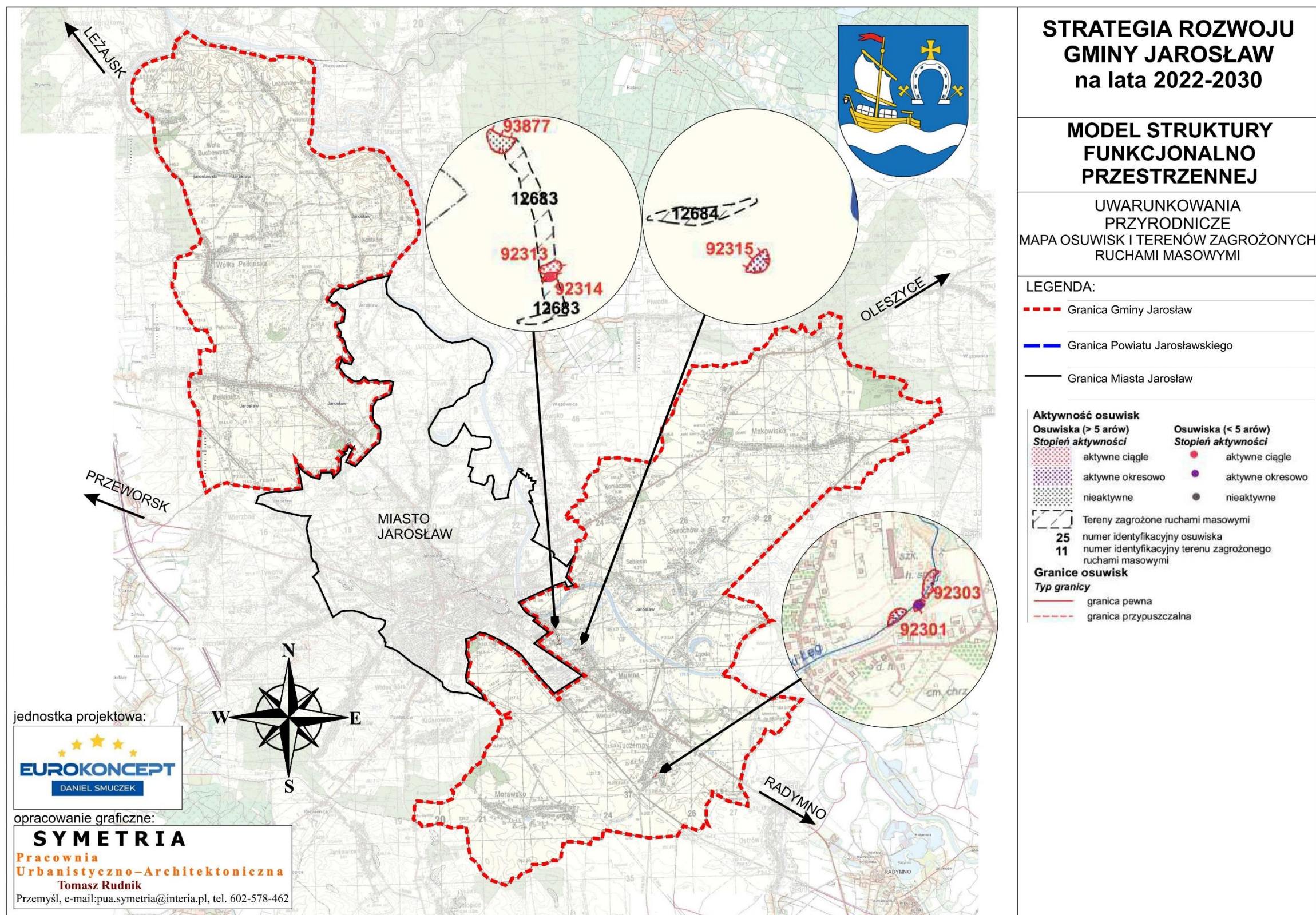
Źródło: Opracowanie własne

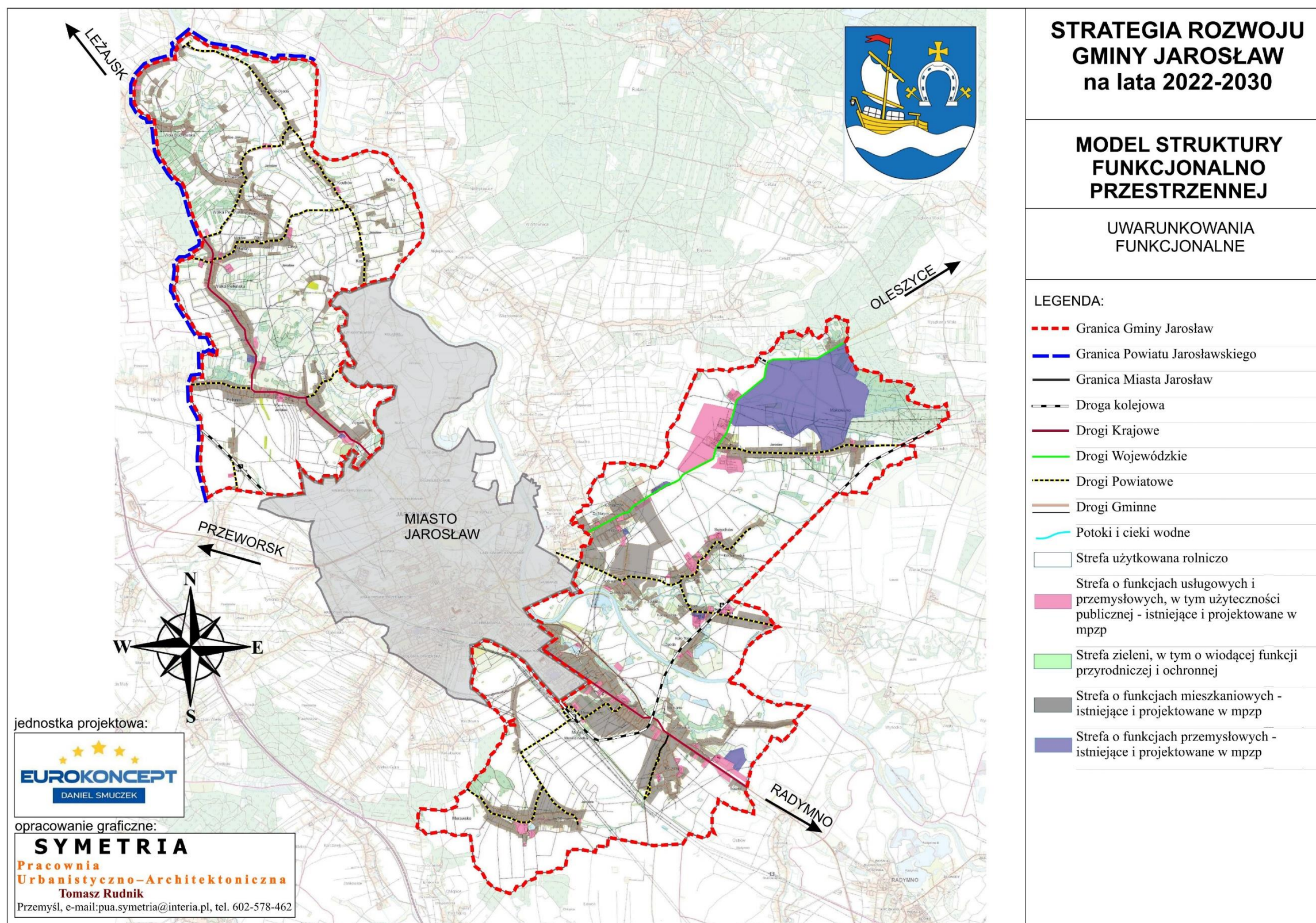
Źródło: Opracowanie własne

Mapa 10 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Jarosław - Uwarunkowania przyrodnicze – mapa osuwisk i terenów zagrożonych ruchami masowymi

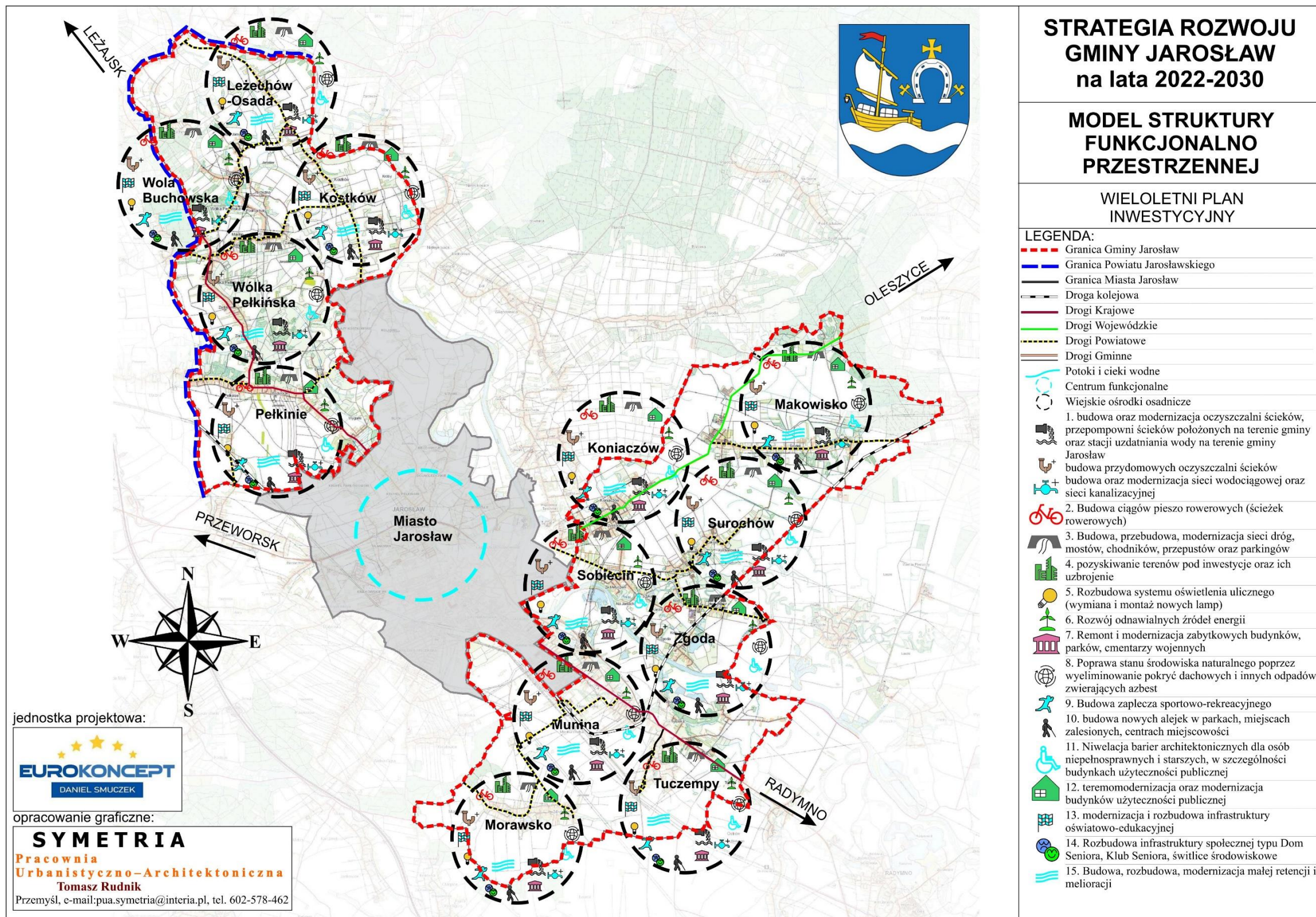

Źródło: Opracowanie własne

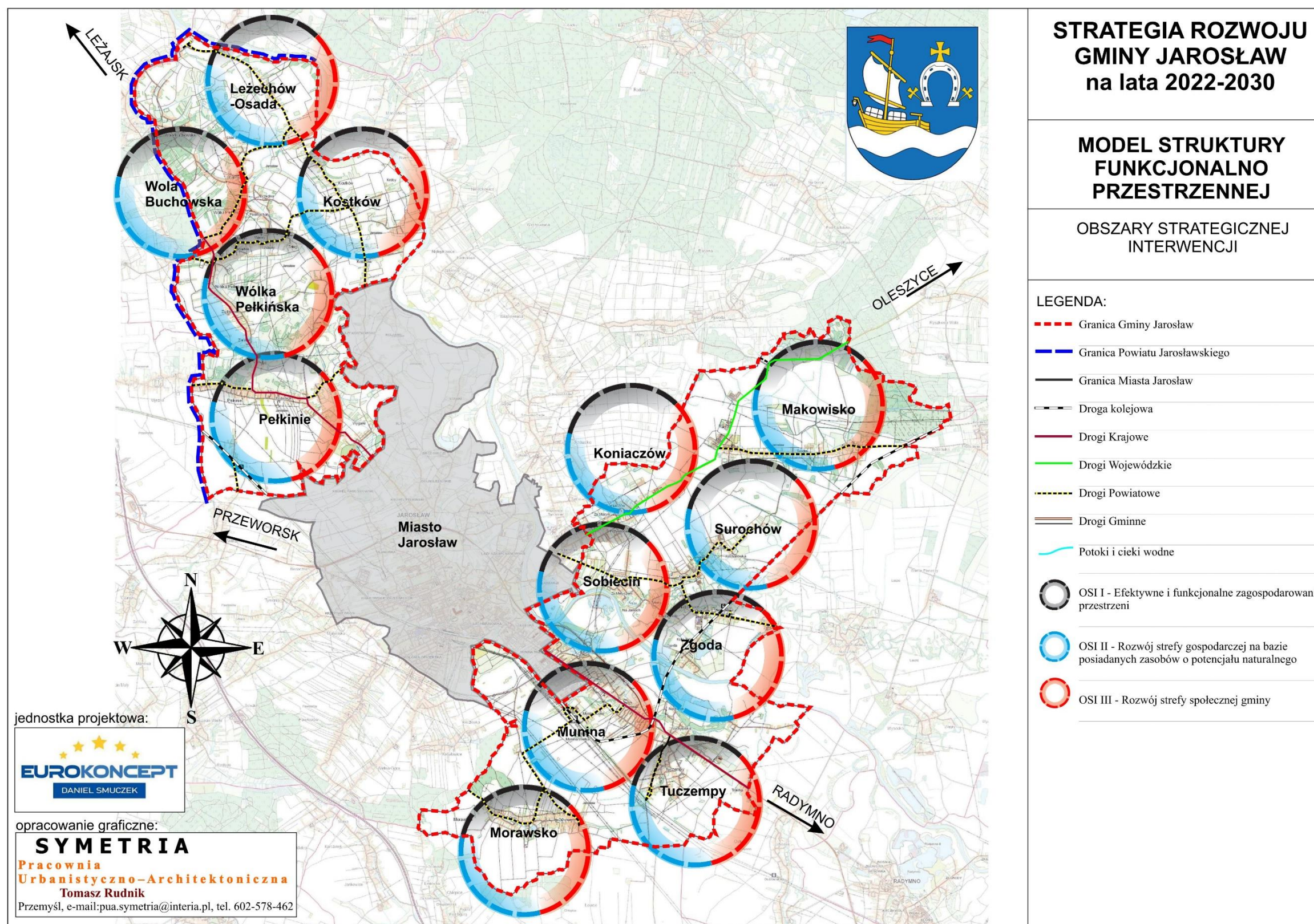
Źródło: Opracowanie własne

Mapa 12 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Jarosław - Wieleletni plan inwestycyjny

Źródło: Opracowanie własne

Mapa 13 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Jarosław - Obszary strategicznej interwencji

Źródło: Opracowanie własne

ROZDZIAŁ 10

SYSTEM REALIZACJI STRATEGII, W TYM WYTYCZNE DO SPORZĄDZANIA DOKUMENTÓW WYKONAWCZYCH

10.1. System realizacji strategii, w tym wytyczne do sporządzenia dokumentów wykonawczych

W procesie wdrażania Strategii Rozwoju Gminy Jarosław na lata 2022-2030 niezmiernie ważnym elementem jest jej monitoring. Poprzez gromadzenie i analizę danych wprowadzony zostanie system stałej kontroli i oceny efektów realizacji ustaleń strategii. Pozwoli to na identyfikację zaistniałych nieprawidłowości, a następnie rozwiązanie oraz zapobieganie ich negatywnym skutkom w przyszłości.

Jednym z elementów wdrażania niniejszej strategii jest obowiązek pracowników Urzędu oraz jednostek organizacyjnych do zapoznania się z dokumentem oraz wyznaczenie obszarów, za które każda jednostka, wydział lub pracownik będą odpowiedzialni. Dodatkowo, rekomenduje się przyjęcie lub aktualizację szczegółowych planów i programów określających dokładny zakres działań koniecznych do realizacji danego celu strategicznego m.in. program ochrony środowiska, gminny program opieki nad zabytkami, strategia rozwiązywania problemów społecznych, strategia rozwoju kultury czy programy jednoroczne. Dodatkowo planuje się opracowanie gminnego programu rewitalizacji.

Wdrażając strategię, Gmina będzie dbała o dobrą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi, otoczeniem społeczno-gospodarczym, ale również z innymi jednostkami samorządu terytorialnego oraz administracją rządową.

System monitorowania pełni funkcje kontrolne oraz weryfikujące skuteczność wdrażanych przedsięwzięć. Efekty strategii będą monitorowane i opisywane w corocznym Raporcie o stanie gminy, który jest obowiązkowym dokumentem zgodnie z art. 28aa ust. 2 ustawy o samorządzie gminnym. Zgodnie z powyższą ustawą „Raport obejmuje podsumowanie działalności wójta w roku poprzednim, w szczególności realizację polityk, programów i strategii, uchwał rady gminy i budżetu obywatelskiego.” Jednocześnie monitorowanie strategii umożliwi także rzetelne informowanie podmiotów zewnętrznych o uzyskanych wynikach, zrealizowanych działaniach, osiągniętych celach i planowanych strategicznych inwestycjach czy projektach.

Podstawę do podjęcia działań naprawczych i ewentualnej aktualizacji strategii będzie stanowił system monitorowania i ewaluacji. Aktualizacja strategii następować będzie w przypadku, gdy: stwierdzony zostanie brak osiągnięcia założonych celów, zaistnieje potrzeba wprowadzenia do strategii nowego zadania, zmiany harmonogramu realizacji, planu finansowego lub konieczność aktualizacji wskaźników. Wprowadzenie ewentualnych poprawek i aktualizacji strategii będzie wymagało przyjęcia odpowiedniej uchwały przez Radę Gminy, tak aby program mógł w dalszym ciągu spełniać swoje zadania operacyjne. W celu zachowania przejrzystości strategii wszelkie zmiany będą sygnalizowane w odpowiednim załączniku do uchwały Rady Gminy w postaci rejestru zmian.

Jednocześnie wszelkie zmiany w dokumencie strategicznym będą musiały posiadać swoje uzasadnienie merytoryczne. W trakcie wdrażania strategii będą mogli być również uwzględnieni dodatkowi partnerzy (zupełnie nowi, jak i zastępujący dotychczas funkcjonujących w strategii). Akceptowane będą te inicjatywy, które mogą się przyczynić do sukcesu wdrożenia dokumentu.

Nie przewiduje się zmiany celów strategicznych w całym horyzoncie strategii. Procedura aktualizacji strategii obejmuje następujące elementy:

- zgłoszenie przez interesariuszy (mieszkańcy, podmioty działające na obszarze Gminy) przedsięwzięć/kierunków działań przyczyniających się do realizacji celów strategii lub innej proponowanej zmiany. Propozycje będzie można zgłaszać w formie pisemnej do Urzędu Gminy w Jarczowie przy wykorzystaniu karty projektu oraz formularza zgłaszania uwag umieszczonych na stronie internetowej gminy oraz dostępnych w ww. urzędzie,
- weryfikacja zgłoszonych przedsięwzięć - kierunków działań lub propozycji innych zmian przez jednostkę, wydział bądź pracownika odpowiedzialnego za aktualizację strategii,
- podjęcie decyzji o włączeniu lub odmowie włączenia zgłoszonych działań/ kierunków działań bądź innej proponowanej zmiany do strategii oraz konieczności jej aktualizacji,
- przyjęcie odpowiedniej uchwały przez Radę Gminy.

10.2. Wdrażanie Strategii

Pierwszym etapem **wdrażania Strategii** jest wskazanie osób i podmiotów odpowiedzialnych za realizację zapisów *Strategia Rozwoju Gminy Jarosław na lata 2022-2030*. Dokument jest uchwalany przez Radę Gminą, natomiast Wójt jest odpowiedzialny za całościowy nadzór, zatwierdza wybór projektów oraz decyduje o zaangażowaniu finansowym, kadrowym i organizacyjnym Gminy w ramach każdego celu strategicznego. *Strategia* musi zaspokoić oczekiwania mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów funkcjonujących na terenie Gminy. W związku z tym powinno się planować działania we współpracy ze wszystkimi interesariuszami, którzy przyczynią się do realizacji założonych celów. Zgłaszanie nowych pomysłów ma odbywać się poprzez wypełnienie Karty projektu (Załącznik nr 3), a następnie sprawdzenie kart przez **Zespół ds. zarządzania Strategią** pod kątem spójności z obowiązującą *Strategią*, a następnie zaopiniowanie do dalszego procedowania.

Za realizację poszczególnych zadań zapisanych w Strategii odpowiada specjalnie powołany *Zespół ds. Zarządzania Strategią* (składający się z pracowników referatów Urzędu Gminy

w Jarosławiu, przedstawiciele jednostek organizacyjnych i przedstawiciele Rady Gminy), do zadań którego należy:

- wnoszenie projektów planowanych w ramach *Strategii* do ujęcia w wieloletnich programach inwestycyjnych Gminy Jarosław,
- ustalenie szczegółowych zasad i kryteriów realizacji *Strategii*,
- zapewnienia zgodności realizacji *Strategii* z poszczególnymi dokumentami programowymi wyższego rzędu,
- monitorowanie realizacji *Strategii*,
- dokonywanie ewaluacji *Strategii*,
- dokonywanie aktualizacji *Strategii*,
- dokonywanie wszelkich czynności niezbędnych do prawidłowej realizacji założeń *Strategii*.

Koordynator projektów odpowiedzialny jest za:

- opracowywanie i składanie wniosków,
- kontrolę formalną składanych wniosków, ich zgodności z procedurami i zapisami w *Strategii*,
- zapewnienie informowania o współfinansowaniu przez UE realizowanych projektów.

Natomiast Kierownicy projektów zarządzają poszczególnymi projektami. Do zadań Kierowników projektu należy:

- określenie zadań dla zespołu projektowego,
- zlecanie zadań projektowych,
- kontrolowanie postępu prac w projekcie w celu utrzymania zgodności projektu z założonym planem,
- sporządzanie raportów dotyczących postępów w projekcie,
- zarządzanie zmianami,
- odbieranie poszczególnych zadań,
- rozliczenie projektu.

10.3. System monitorowania i ewaluacji *Strategii* Rozwoju Gminy Jarosław

Strategia rozwoju Gminy Jarosław na lata 2022-2030 będzie realizowana z wykorzystaniem narzędzi i procedur (m.in. dokumentów wykonawczych, o których mowa w podrozdziale 10.1 (System realizacji strategii, w tym wytyczne do sporządzenia dokumentów wykonawczych) pomocnych w zarządzaniu dokumentem). W ramach zarządzania strategią można wymienić trzy podstawowe etapy:

- wdrażanie,
- monitorowanie,
- aktualizacja.

10.4. Raport z realizacji Strategii Rozwoju Gminy Jarosław

Monitoring jest systematycznym i szczegółowym badaniem realizacji *Strategii*. Koncentruje się na ocenie przebiegu prawidłowości wdrażania działań i zadań realizacyjnych w odniesieniu do przyjętego planu oraz stopnia osiągnięcia produktów i rezultatów. Monitoring przeprowadzany powinien być w trakcie realizacji i obejmuje: harmonogram, budżet oraz weryfikację zaplanowanych rezultatów poszczególnych zadań. Za monitoring odpowiada *Zespół ds. Zarządzania Strategią*.

Monitorowanie realizacji Strategii powinno odbywać się na bieżąco, natomiast zaleca się sporządzanie rocznych raportów z oceny stopnia realizacji celów i rezultatów.

Monitoring obejmuje następujące działania:

- zbieranie i analizowanie danych,
- formułowanie wniosków, tworzenie raportów i ewaluację.

Monitoring Strategii Rozwoju Gminy Jarosław na lata 2022-2030

Ewaluacja jest cyklicznym badaniem wybranych elementów strategii i powinna się koncentrować na stopniu realizacji celów strategicznych oraz spełnienia wizji strategicznej. Ewaluacja powinna następować w kluczowych momentach realizacji Strategii. Ewaluacja jest przeprowadzana na podstawie danych uzyskanych podczas monitoringu. Monitoring i ewaluacja są, zatem przeprowadzane na dwóch poziomach: pierwszy dotyczy monitorowania realizacji działań i zadań, drugi monitorowania i ewaluacji osiągnięcia celów strategicznych.

Ewaluacja strategii rozwoju społeczno-gospodarczego obejmuje następujące elementy:

- ewaluacja ex-ante - ewaluacja przed rozpoczęciem procesu wdrażania, która oceni trafność założeń oraz sposobów realizacji,
- ewaluacja on-going - ewaluacja w trakcie realizacji, w połowie wdrażania, która oceni poziom realizacji celów strategicznych oraz zidentyfikuje czynniki mające wpływ na realizację zaplanowanych działań strategicznych,
- ewaluacja ex-post - ewaluacja po zakończeniu okresu obowiązywania strategii, która podsumuje efekty działań strategicznych oraz pozwoli na wyciągnięcie wniosków, które winny stanowić jedną z podstaw dotyczących dalszych kierunków rozwoju oraz do

podjęcia działań mających na celu ulepszenie procesu strategicznego zarządzania rozwojem społeczno-gospodarczym

Ocena zawarta ewaluacji powinna opierać się na poniższych kryteriach:

- trafność – pozwala ocenić, w jakim stopniu wyznaczone podczas konsultacji społecznych cele odpowiadają zidentyfikowanym problemom lub potrzebom interesariuszy,
- skuteczność – określa stopień realizacji celów,
- efektywność – pozwala określić stosunek poniesionych nakładów (finansowe, ludzkie, czas) do osiągniętych rezultatów,
- oddziaływanie – określa wpływ osiągniętych rezultatów na grupę interesariuszy,
- trwałość efektów – pozwala określić, czy pozytywne efekty mogą trwać po zakończeniu finansowania zewnętrznego.

Do efektywnego monitorowania procesów wdrażania Strategii należy postużyć się wskaźnikami ze Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) dla projektów finansowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz wskaźnikami własnymi. Przykładowe wskaźniki wskazano w rozdziale 7 *Plan operacyjny strategii Rozwoju Gminy Jarosław na lata 2022-2030 oraz kierunki interwencji rozwoju gminy osiągnięcia celów*. Wskazane wskaźniki stanowią katalog otwarty. Dobór właściwych wskaźników rezultatu, produktu oraz oddziaływania umożliwi efektywne monitorowanie procesu wdrażania Strategii, w tym:

- wskaźniki produktu – określają bezpośredni, materialny efekt realizacji przedsięwzięcia mierzony konkretnymi wielkościami (np. długość wybudowanych dróg gminnych);
- wskaźniki rezultatu – określają bezpośredni wpływ zrealizowanego produktu na otoczenie społeczno-ekonomiczne uzyskany natychmiast po zakończeniu projektu (np. liczba osób korzystających z infrastruktury społecznej);
- wskaźniki oddziaływania – określają długookresowy wynik realizacji strategii (np. poprawa sytuacji na rynku pracy).

Tabela nr ... Część raportu ze zrealizowanych wskaźników

Obszar nr				
Cel operacyjny				
Nazwa wskaźnika	Jednostka miary (np. km, szt.)	Źródło danych (np. GUS, UG)	Wartość dla roku bazowego (2020 r.)	Wartość dla roku badanego (..... r.)
Wskaźnik produktu				
Wskaźnik rezultatu				

Wskaźnik oddziaływania				

10.5. Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych

Zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej („Strategia rozwoju gminy – poradnik praktyczny” luty 2021 r.), jako dokumenty wykonawcze względem strategii rozwoju należy rozumieć obowiązkowe lub fakultatywne plany i programy funkcjonujące w gminie.

Należy także pamiętać, iż podczas tworzenia nowych bądź aktualizacji istniejących sektorowych gminnych planów i programów, powinny być one spójne ze Strategią Rozwoju Gminy – przynajmniej odnośnie kluczowych przedsięwzięć oraz kierunków działań. Do takich dokumentów należą m.in.:

1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy,
2. Lokalny program rewitalizacji/Gminny program rewitalizacji,
3. Program ochrony środowiska,
4. Plan gospodarki niskoemisyjnej,
5. Strategia rozwiązywania problemów społecznych,
6. Program współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3. ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie,
7. Gminny program opieki nad zabytkami,
8. Plan zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe,
9. Plany odnowy miejscowości.

Do planów i programów obowiązujących w gminie Jarosław na dzień opracowania niniejszej strategii, które stanowią dokumenty wykonawcze względem strategii można zaliczyć między innymi:

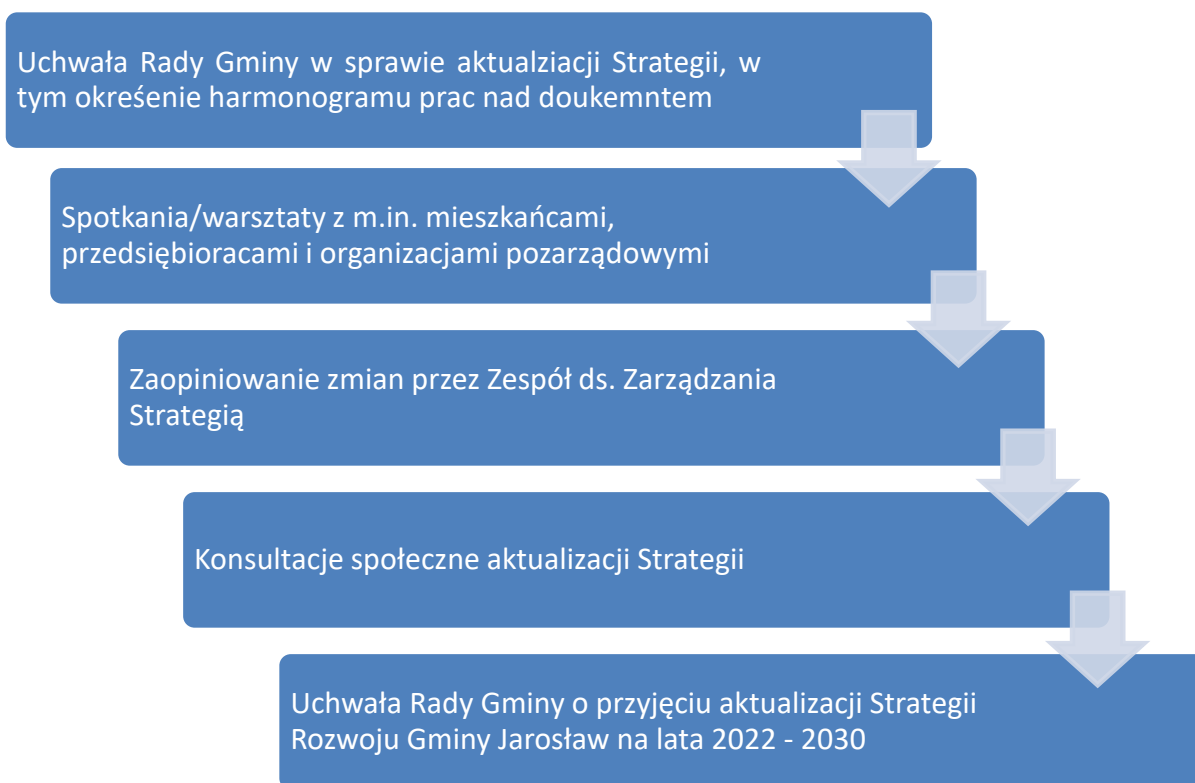
L.p.	Obszar tematyczny	Dokumenty wykonawcze	Aktualność dokumentu	Spójność
1	Planowanie przestrzenne	Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jarosław	Aktualnie trwają prace nad projektem zmian studium	Aktualnie trwają prace nad projektem zmian studium

2	Polityka społeczna	Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2021 - 2030	Aktualny	Spójny
3	Rozwój lokalny	Program współpracy Gminy Jarosław z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2022	Aktualny	Spójny
4	Finanse publiczne	Wieloletnia prognoza finansowa Gminy Wojaszówka	Należy dokonać aktualizacji prognozy w oparciu o plan operacyjny i wieloletni plan inwestycyjny Strategii	Należy dokonać aktualizacji prognozy w celu zachowania spójności ze Strategią
5		Uchwała budżetowa – Budżet Gminy Jarosław na 2022 rok	Aktualny	Spójny

9.3. Ewaluacja – ocena skutków wdrażania zapisów Strategii

W przypadku stwierdzenia zmian warunków i bieżącej sytuacji Gminy podczas monitorowania i ewaluacji Strategii, konieczna jest aktualizacja dokumentu. W tym celu niezbędne jest zaangażowanie m.in. mieszkańców, przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych, organizując spotkania/warsztaty mające na celu zaktualizowania celów i kierunków działań Gminy. Materiały powinny być na bieżąco analizowane i uwzględniane przez Zespół ds. Zarządzania Strategią w trakcie ewaluacji. Pomysły i nowe projekty powinny być zamieszczane w Karcie Projektu, który przykład stanowi Załącznik nr 2 do niniejszej *Strategii*. Karta Projektu powinna zawierać minimum składające się z następujących elementów: nazwa, podmiot odpowiedzialny za realizację zadania, opis zadania, cel, termin realizacji, koszty, źródła finansowania, zgodność ze Strategią, wskaźniki produktu, rezultatu oraz oddziaływania oraz wskazanie osoby zgłaszającej projekt.

W przypadku zasadniczych zmian celów i kierunków rozwoju Gminy Jarosław, należy uchwałą Rady Gminy zaktualizować zapisy *Strategii*. Aktualizacja *Strategii* powinna odbywać się według poniższego schematu:

ROZDZIAŁ 11

**RAMY FINANSOWE
ORAZ ŹRÓDŁA
FINANSOWANIA**

Ramy finansowe Strategii Rozwoju Gminy Jarosław 2022-2030 posiadają jedynie charakter prognostyczny oraz zależą od szeregu zmiennych, które w praktyce mogą zupełnie zmieniać dane kwoty. Po analizie zebranych danych z **rozdziału 8 Wieloletni Plan Inwestycyjny** szacunkowo określono ramy finansowe w poszczególnych obszarach:

Cel strategiczny 1 Efektywne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni 77 900 000,00 zł	Cel strategiczny 2 Rozwój sfery gospodarczej na bazie posiadanych zasobów i potencjału naturalnego 9 000 000,00 zł
Cel strategiczny 3 Rozwój sfery społecznej gminy 12 000 000,00 zł	

Bogaty wachlarz działań realizowanych w celu urzeczywistnienia zamierzeń Strategii przez różnego rodzaju podmioty i instytucje, będzie wymagał zaangażowania środków finansowych pochodzących z różnych źródeł. Niezwykle istotne dla sfinansowania działań przewidzianych w ramach niniejszego dokumentu strategicznego ma katalog środków publicznych, zarówno krajowych, jak i zagranicznych (w tym szczególną rolę będą odgrywały środki budżetu UE w perspektywie finansowej 2021-2027). Sukces wdrażania zakładanych celów Strategii zależy będzie od zapewnienia odpowiednich źródeł finansowania planowanych zadań, przedsięwzięć oraz kierunków działań. Jednoznaczne określenie tych źródeł, w kontekście zapewnienia spójności i efektywności realizowanych przedsięwzięć, jest zadaniem złożonym, ponieważ system finansowania zadań publicznych charakteryzuje się wielopoziomowością i hierarchicznością (poziom regionalny, krajowy i europejski), a za jego rozwój i właściwą organizację odpowiedzialnych jest wiele różnych podmiotów z różnych szczebli zarządzania. Występują również różne formy finansowania przedsięwzięć: dotacje, instrumenty finansowe, formuła partnerstwa publiczno-prywatnego.

Skuteczny proces pozyskiwania środków finansowych wymaga wypracowania odpowiedniego systemu organizacji i koordynacji. Przedmiotowy proces powinien przede wszystkim uwzględniać zróżnicowanie wariantów finansowania przedsięwzięć wskazanych w Strategii (źródła i formy). Niezwykle istotną kwestią jest odejście od typowego systemu grantowego oraz wypracowanie zasad korzystania z funduszy zwrotnych. Niebagatelne znaczenie ma również korzystanie z funduszy bezpośrednio zarządzanych przez Komisję Europejską. Podstawy stanowią: dywersyfikacja oraz ciągłość działań, które pozwolą na wypracowanie długoterminowego planu finansowego, a także wdrażanie inwestycji bardziej ryzykownych, często o charakterze innowacyjnym czy eksperymentalnym.

Zakres działań przewidzianych w Strategii jest szeroki i wielowątkowy oraz obejmuje ich realizację przez różnego rodzaju podmioty (z sektora publicznego i prywatnego). Wobec tego niezbędne będzie poszukiwanie różnych źródeł finansowania zaplanowanych działań, w tym m.in. środki w ramach Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i innych. Kluczową rolę przypisać należy również krajowym środkom publicznym.

Podstawowe źródła finansowania zadań zaplanowanych w „Strategii Rozwoju Gminy Jarosław na lata 2022-2030 to:

- 1. środki własne budżetowe na realizację zadań własnych Gminy, w tym:**
  - dotacje na zadania zlecone i realizowane na podstawie zawartych porozumień,
  - subwencja ogólna (część oświatowa),
  - dochody własne (podatki i opłaty lokalne, udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa, dochody z majątku Gminy, odsetki od środków na rachunkach bankowych, pozostałe dochody).

- 2. krajowe i zagraniczne mechanizmy finansowe, w tym:**
  - środki pochodzące z funduszy unijnych w okresie programowania na lata 2021-2027 (m.in. Fundusze Europejskie dla Podkarpacia na lata 2021-2027),
  - środki pochodzące z Europejskiego Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności,
  - środki pochodzące z Rządowego Funduszu Rozwoju Dróg,
  - inne krajowe (np. tarcze antykryzysowe) i zagraniczne środki finansowe np. z funduszu norweskiego i funduszu Europejskiego Obszaru Gospodarczego,
  - krajowe środki finansowe np. z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,

- 3. komercyjne instrumenty finansowe, w tym:**
  - pożyczki i kredyty bankowe,
  - inne.

- 4. środki innych uczestników (partnerów) procesu wdrażania strategii, w tym sektora prywatnego.**

Nowy okres programowania środków unijnych stwarza możliwość pozyskania przez gminę Jarosław dotacji na działania służące *stricte* realizacji celów zawartych w przedmiotowym dokumencie strategicznym. Wykorzystanie tych możliwości w istotnym stopniu uzależnione jest od aktywności władz samorządowych w pozyskiwaniu nowych środków zewnętrznych. Poniżej prezentujemy krótki opis poszczególnych programów mogących stanowić źródło finansowania projektów opisanych w *Strategii*:

Instrumenty wynikające z polityk rozwojowych Unii Europejskiej

Samorządy i ich interesariusze będą mogli korzystać z instrumentów przygotowywanych na nową perspektywę finansową 2021-2027, a w przypadku PROW z dodatkowej puli wynikającej z wydłużenia horyzontu realizacji tego programu.

- **Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)**

Następca Programu Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ). Program przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. Fundusz wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Planowany budżet z UE to z ponad 25 mld euro.

- **Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki (FENG)**

Program jest kontynuacją dwóch wcześniejszych programów: Innowacyjna Gospodarka 2007-2013 (POIG) oraz Inteligentny Rozwój 2014-2020 (POIR). FENG będzie wspierał realizację projektów badawczo-rozwojowych, innowacyjnych oraz takich, które zwiększają konkurencyjność polskiej gospodarki. Z programu będą mogli skorzystać m.in. przedsiębiorcy, instytucje z sektora nauki, konsorcja przedsiębiorstw oraz instytucje otoczenia biznesu, w szczególności ośrodki innowacji. Planowany budżet UE to ok 7,9 mld euro.

- **Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS)**

Następca Programu Wiedza Edukacja Rozwój (POWER). Główne obszary działania FERS to: praca, edukacja, zdrowie oraz dostępność. Program będzie wspierał projekty z zakresu:

- poprawy sytuacji osób na rynku pracy,
- zwiększenia dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami,
- zapewnienia opieki nad dziećmi,
- podnoszenia jakości edukacji i rozwoju kompetencji,
- integracji społecznej,
- rozwoju usług społecznych i
- ekonomii społecznej oraz ochrony zdrowia.

- **Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy (FERC)**

Program jest następcą programu Polska Cyfrowa (POPC), który w latach 2014-2020 wspierał cyfryzację w Polsce. FERC będzie koncentrował się przede wszystkim na: zwiększeniu dostępu do ultraszybkiego internetu szerokopasmowego, udostępnieniu zaawansowanych e-usług pozwalających w pełni na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i przedsiębiorców, zapewnieniu cyberbezpieczeństwa w ramach nowego dedykowanego obszaru interwencji, rozwoju gospodarki opartej na danych, wykorzystującej najnowsze technologie cyfrowe, rozwoju współpracy międzysektorowej na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych, wsparciu rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa dla jednostek samorządu terytorialnego (jst) i przedsiębiorców. Planowany budżet z UE dla FERC to ok. 2 mld euro.

- **Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej (FEPW)**

Jako jedyny program ponadregionalny, realizowany będzie w Polsce po raz trzeci. Zakres wsparcia obejmuje wsparcie rozwoju przedsiębiorczości, rozwój i modernizację systemu dystrybucji energii, adaptację do zmian klimatu i ochronę przyrody, zrównoważoną mobilność miejską, gospodarkę o obiegu zamkniętym, zwiększenie dostępności transportowej (drogowej i kolejowej), miejsca aktywności społecznej oraz produkty turystyczne, wsparcie podmiotów świadczących usługi sanatoryjne/uzdrowiskowe. Wkład UE do programu to 2,5 mld euro.

- **Fundusze Europejskie dla Podkarpacia**

Na poziomie regionalnym środki polityki spójności będą dostępne w ramach kontynuacji dotychczasowych Regionalnych Programów Operacyjnych Województwa Podkarpackiego. Zaangażowanie środków UE w ten program wyniesie 2 mld 181 mln euro, z czego 1 mld 635 mln euro ze środków EFRR, a 546 mln euro ze środków EFS+.

- **Programy dedykowane obszarom wiejskim**

W związku z decyzją o ustanowieniu okresu przejściowego dla obecnego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich do wykorzystania do końca 2022 pozostają środki w wysokości ok. 4,5 mld euro.

Natomiast na nową perspektywę finansową przygotowany jest Plan Strategiczny dla WPR na lata 2023-2027, który zgodnie z założeniami Wspólnej Polityki Rolnej będzie koncentrował się na wspieraniu rozwoju sektora rolno-spożywczego (w szczególności w sektorze owoców i warzyw) oraz działaniom związanym z oddziaływaniem rolnictwa na klimat i środowisko. Proponowane środki dla Polski w ramach WPR na lata 2021-2027 to 30,6 mld euro.

- **Krajowy Plan Odbudowy (KPO) przygotowywany na podstawie Europejskiego Planu Odbudowy**

Przeznaczony na zwiększenie produktywności gospodarki oraz tworzenie wysokiej jakości miejsc pracy w wybranych obszarach.

- Inicjatywy zarządzane z poziomu europejskiego (np. **Erasmus+, LIFE, Cyfrowa Europa, Interreg**) lub dostępne na podstawie umów międzynarodowych (**Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego**).

Instrumenty finansowane z budżetu państwa, funduszy celowych i innych krajowych środków publicznych

Poza środkami wsparcia UE samorzady i ich interesariusze (m.in. organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy) będą mogli ubiegać się o dofinansowanie działań w ramach dostępnych instrumentów krajowych. Do najważniejszych należą:

- **Rządowy Fundusz Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych**, mający na celu bezzwrotne dofinansowanie projektów inwestycyjnych realizowanych przez gminy, powiaty i miasta lub ich związki w całej Polsce;
- **Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg**, w ramach którego finansowane będą projekty związane z budową, przebudową, remontem dróg powiatowych lub dróg gminnych oraz przebudową dróg wewnętrznych, które po uzyskaniu właściwych parametrów technicznych będzie można zaliczyć do odpowiedniej kategorii dróg publicznych;
- **Program Rozwoju Elektromobilności**, w ramach którego finansowane będą projekty związane z rozwojem elektromobilności oraz transportem opartym na paliwach alternatywnych;
- **Program Społecznych Inicjatyw Mieszkaniowych** – to instrument wsparcia samorządów, które będą mogły realizować inwestycje w formule społecznego budownictwa czynszowego;
- pozostałe programy finansowane z budżetu państwa, m.in.: w zakresie ochrony środowiska - realizowane przez NFOŚiGW, właściwy WFOŚiGW; w zakresie opieki nad osobami niepełnosprawnymi – realizowane przez PFRON, a także **Program Senior+**, **Program „Aktywni+” na lata 2021-2025**; w zakresie kultury, itd.

Wskazane powyżej źródła finansowania należy rozpatrywać jako katalog otwarty, który może ulec zmianom, z uwagi na aktualnie opracowywaną nową perspektywę finansowania 2021-2027, czas realizacji projektów nastąpi w latach 2022-2030. Tym samym należy zakładać, że w tym okresie pojawią się również inne programy dofinansowujące skierowane na rozwój inwestycji w samorządach. Identyfikacja i wybór potencjalnych źródeł, z których mogą być finansowane poszczególne przedsięwzięcia w ramach *Strategii* wymaga właściwej organizacji i koordynacji procesu pozyskiwania tych środków. W związku z powyższym zakłada się bieżące monitorowanie źródeł finansowania przez pracowników poszczególnych urzędów, co daje gwarancje ciągłej aktualizacji i dostosowywania najlepszych źródeł finansowych do realizacji zamierzonych inwestycji.

SPIS TABEL

Tabela 1	Powierzchnia gmin powiatu jarosławskiego	12
Tabela 2	Ludność, średnia gęstość zaludnienia gmin powiatu jarosławskiego	14
Tabela 3	Liczba urodzeń, zgonów oraz przyrost naturalny w Gminie Jarosław w na przestrzeni lat 2011-2021.....	15
Tabela 4	Liczba zameldowań i wymeldowań ogółem oraz saldo migracji w gminie Jarosław na przestrzeni lat 2011-2021.....	17
Tabela 5	Struktura wiekowa mieszkańców gminy Jarosław w 2021 roku.....	20
Tabela 6	Liczba uczniów w placówkach oświatowych w roku 2017-2021 na terenie Gminy Jarosław.....	21
Tabela 7	Liczba uczniów, którzy skorzystali z zorganizowanego transportu oraz jego koszt w latach 2018-2021.....	22
Tabela 8	Dane dotyczące opieki zdrowotnej w Gminie Jarosław w latach 2017-2021	23
Tabela 9	Liczba rodzin oraz osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na terenie gminy Jarosław w latach 2017-2021	25
Tabela 10	Liczba rodzin korzystających z pomocy pod względem przyczyn trudnych sytuacji życiowych w Gminie Jarosław w latach 2018-2021.....	27
Tabela 11	Liczba korzystających ze świadczeń rodzinnych na terenie gminy Jarosław oraz kwoty wypłacanych świadczeń w latach 2016-2020.....	29
Tabela 12	Szczegółowe dane dotyczące klubów sportowych oraz liczby osób ćwiczących na terenie Gminy Jarosław w roku 2016 i 2020	33
Tabela 13	Dane dotyczące frekwencji w wyborach na terenie gmin powiatu jarosławskiego ...	38
Tabela 14	Miejscowe zagrożenia według rodzaju zagrożenia na przestrzeni lat 2018-2021	39
Tabela 15	Działania ratownicze podejmowane przez jednostki OSP podejmowane na terenie Gminy Jarosław na przestrzeni lat 2018-2021	40
Tabela 16	Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy i decyzji o ustaleniu lokalizacji celu publicznego na przestrzeni lat 2017-2021	61
Tabela 17	Zasoby mieszkaniowe na terenie Gminy Jarosław w latach 2016-2020	65
Tabela 18	Wyposażenie mieszkań w instalacje techniczne i sanitarne w latach 2016-2020	66
Tabela 19	Budownictwo mieszkaniowe w latach 2017 - 2021	66
Tabela 20	Budynki niemieszkalne oddane do użytkowania w latach 2016 - 2020	67
Tabela 21	Wybrane dane dotyczące sieci wodociągowej w roku 2016 oraz 2020.....	69
Tabela 22	Dane dotyczące instalacji kanalizacyjnej w Gminy Jarosław.....	71
Tabela 23	Wybrane dane dotyczące sieci gazowej w Gminie Jarosław.....	72
Tabela 24	Masa odebranych odpadów komunalnych z terenu Gminy Jarosław w latach 2017-2021.....	76
Tabela 25	Struktura ludności Gminy Jarosław wg ekonomicznych grup wiekowych w roku 2016 oraz 2020.....	77
Tabela 26	Pracujący na terenie Gminy Jarosław w latach 2017 - 2021	79
Tabela 27	Udział zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców Gminy Jarosław w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na tle powiatu jarosławskiego według płci.....	79
Tabela 28	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w Gminie Jarosław w latach 2017 - 2021 ...	81
Tabela 29	Zarejestrowane podmioty gospodarki narodowej na terenie gmin powiatu jarosławskiego w latach 2017-2021	81
Tabela 30	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane na terenie Gminy Jarosław	82
Tabela 31	Podmioty gospodarki narodowej wg sekcji PKD oraz sektorów własnościowych zarejestrowane na terenie Gminy Jarosław latach 2017 i 2021.....	83
Tabela 32	Wskaźniki w zakresie podmiotów gospodarki narodowej dla obszaru Gminy Jarosław za lata 2017 i 2021.....	85

Tabela 33	Powierzchnia zasiewów wybranych upraw na terenie Gminy Jarosław (2020 rok) ..	86
Tabela 34	Pogłowie zwierząt gospodarskich na terenie Gminy Jarosław (2020 rok).....	87
Tabela 35	Rodzaje użytków rolnych i gruntów leśnych na terenie Gminy Jarosław(2021 rok)	87
Tabela 36	Rodzaje gospodarstw na terenie Gminy Jarosław (2021 rok)	88
Tabela 37	Realizacja budżetu Gminy Jarosław na przestrzeni lat 2017-2021 w zł.....	88
Tabela 38	Źródła dochodów Gminy Jarosław ogółem w latach 2017-2021 w zł.....	90
Tabela 39	Udział wydatków majątkowych (inwestycyjnych) w wydatkach budżetowych na przestrzeni lat 2017-2021	91
Tabela 40	Liczba umów / decyzji o wraz z ich wartością w latach 2017-2021.....	93
Tabela 41	Analiza SWOT	105
Tabela 42	Najważniejsze problemy Gminy Jarosław	110

SPIS MAP

Mapa 1	Granice administracyjne Gminy Jarosław	13
Mapa 2	Wschodnia Polska	134
Mapa 3	Miejskie Obszary Funkcjonalne	137
Mapa 4	Obszar objęty Programem Strategicznym „Błękitny San”	138
Mapa 5	Obszary wiejskie województwa podkarpackiego	139
Mapa 6	Obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym	143
Mapa 7	Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym	144
Mapa 8	Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Jarosław - Uwarunkowania przyrodnicze i infrastrukturalne	151
Mapa 9	Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Jarosław - Uwarunkowania przyrodnicze - zagrożenia powodziowe	152
Mapa 10	Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Jarosław - Uwarunkowania przyrodnicze – mapa osuwisk i terenów zagrożonych ruchami masowymi	153
Mapa 11	Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Jarosław - Uwarunkowania funkcjonalne	154
Mapa 12	Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Jarosław - Wieloletni plan inwestycyjny	155
Mapa 13	Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Jarosław - Obszary strategicznej interwencji	156

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1	Liczba urodzeń i zgonów oraz przyrost naturalny w gminie Jarosław na przestrzeni lat 2011-2021	15
Wykres 2	Liczba urodzeń, zgonów oraz przyrost naturalny w Gminie Jarosław w na przestrzeni lat 2011-2021	16
Wykres 3	Liczba urodzeń, zgonów oraz przyrost naturalny na terenie gmin powiatu jarosławskiego w 2021r.	17
Wykres 4	Liczba zameldowań i wymeldowań ogółem oraz saldo migracji w gminie Jarosław na przestrzeni lat 2011-2021	18
Wykres 5	Liczba zameldowań i wymeldowań ogółem oraz saldo migracji na terenie gmin powiatu jarosławskiego w 2021 roku	19
Wykres 6	Liczba rodzin oraz osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na terenie gminy Jarosław w latach 2017-2021	25
Wykres 7	Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na przestrzeni lat 2016-2020 w gminach powiatu jarosławskiego.....	26
Wykres 8	Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na przestrzeni lat 2016-2020 w województwie podkarpackim, powiecie jarosławskim oraz Gminie Jarosław.	27
Wykres 9	Liczba wypożyczeń księgozbioru na zewnątrz oraz czytelników w Gminie Jarosław w latach 2017-2021	31
Wykres 10	Korzystający z sieci wodociągowej w % ogółu ludności w gminach powiatu jarosławskiego.....	70
Wykres 11	Korzystający z sieci kanalizacyjnej w % ogółu ludności w gminach powiatu jarosławskiego.....	72
Wykres 12	Korzystający z sieci gazowej w % ogółu ludności w gminach powiatu jarosławskiego	74
Wykres 13	Odebrane zmieszane odpady komunalne oraz odpady zebrane w sposób selektywny z terenu Gminy Jarosław w latach 2017-2021 w %	77
Wykres 14	Struktura ludności Gminy Jarosław według ekonomicznych grup wiekowych w roku 2017i 2021	78
Wykres 15	Udział zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców Gminy Jarosław w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na tle gmin i powiatu jarosławskiego.....	80
Wykres 16	Podmioty gospodarki narodowej wg klas wielkości.....	85
Wykres 17	Źródła dochodów i ich udział w dochodach ogółem	89
Wykres 18	Udział wydatków bieżących oraz majątkowych (inwestycyjnych) w wydatkach ogółem na przestrzeni lat 2017-2021	91
Wykres 19	Dochody oraz wydatki na 1 mieszkańca na przestrzeni lat 2017-2021 w zł.....	92
Wykres 20	Wydatki na 1 mieszkańca w Gminie Jarosław na tle pozostałych gmin oraz powiatu	93
Wykres 21	Ocena poszczególnych sfer życia na terenie Gminy Jarosław w skali 1-5.....	96
Wykres 22	Atuty Gminy Jarosław (pytanie wielokrotnego wyboru)	97
Wykres 23	Priorytety zadań do wykonania w gminie na najbliższe lata (pytanie wielokrotnego wyboru).....	99
Wykres 24	Branża gospodarcza na terenie posiadająca wg ankietowanych największy potencjał rozwojowy (pytanie wielokrotnego wyboru).....	100
Wykres 25	Co, według jej mieszkańców powinno być wizytówką Gminy Jarosław w 2030r. (pytanie wielokrotnego wyboru).....	101
Wykres 26	Procentowy podział ankietowanych według płci.....	102
Wykres 27	Procentowy podział ankietowanych według wieku.....	102

Wykres 28 Procentowy podział ankietowanych według wykształcenia	103
Wykres 29 Procentowy podział ankietowanych według statusu na rynku pracy	103

SPIS ZDJĘĆ

Zdjęcie 1 Tablica na obelisku – głazie upamiętniająca Aleksandra Fredrę.....	52
Zdjęcie 2 Kaplica wybudowana w stylu neogotyckim z cegły.....	52
Zdjęcie 3 Kościół rzymskokatolicki w Surochowie - dawna cerkiew greckokatolicka	53
Zdjęcie 4 Zespół pałacowo-parkowy- Pełkinie	53
Zdjęcie 5 Kościół parafialny pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski.....	54
Zdjęcie 6 Cmentarz rzymskokatolicki z kwaterą jeńców radzieckich z okresu okupacji	54
Zdjęcie 7 Miejsce po krematorium z okresu II wojny światowej w Koniaczkowie.....	55
Zdjęcie 8 Pomnik w Wólce Pełkińskiej.....	55
Zdjęcie 9 Mapa Szlaku Turystycznego „Śladami Aleksandra Fredry”	58
Zdjęcie 10 Mapa tras Nordic Walking Park - "Sportowa dolina Gminy Jarosław"	58
Zdjęcie 11 Zagospodarowanie stawu w miejscowości Morawsko	59